

ZELENO IZOBRAŽEVANJE

IZBRANE ANDRAGOŠKE PRAKSE

Nives Ličen, Anja Jamšek Furlan, Dušana Findeisen, Simona Knavs, Matjaž Ugovšek,
Eva Mermolja, Nataša Mohorčič, Alja Šercelj, Jasna Fakin Bajec, Irena Kodele Krašna, Boža
Bolčina, Ljubo Mohorič

Zeleno izobraževanje: izbrane andragoške prakse

Avtorji:

Nives Ličen, Anja Jamšek Furlan, Dušana Findeisen, Simona Knavs, Matjaž Ugovšek,
Nataša Mohorčič, Eva Mermolja, Alja Šercelj, Jasna Fakin Bajec, Irena Kodele Krašna, Boža
Bolčina, Ljubo Mohorič

Jezikovni pregled: Teja Volk

Strokovni pregled: Helena Furlan, Mojca Volk

Urejanje in oblikovanje: Eva Mermolja

Avtorica znaka *Green Education*: Svetlana Milijašević

Fotografije: Ljudska univerza Ajdovščina, Univerza za tretje življenjsko obdobje, Vremenska
postaja Branik, Društvo Duh časa, Jasna Fakin Bajec, Nataša Mohorčič, Dušan Ličen, Nada
Ličen

Izdala: Ljudska univerza Ajdovščina

Direktorica: Eva Mermolja

Avtorji odgovarjajo za svoje prispevke.

©Avtorji

Ajdovščina, 2015

Dostopno na spletni strani www.lu-ajdovscina.si

Publikacija je brezplačna.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

37.015.31:502.131.1(0.034.2)
374.7(0.034.2)

ZELENO izobraževanje [Elektronski vir] : izbrane andragoške prakse / Nives Ličen ... [et al.] ; [fotografije
Ljudska univerza Ajdovščina ... et al.]. - El. knjiga. - Ajdovščina : Ljudska univerza, 2015

ISBN 978-961-93876-0-3 (pdf)
1. Ličen, Nives
280865024

Vsebina

UVOD	4
ANDRAGOŠKA PRAKSA IN ZELENO IZOBRAŽEVANJE	4
Nives Ličen	
PROJEKTNO DELO KOT POT UČENJA	10
ZDRUŽUJEM IN LOČUJEM	12
Anja Jamšek Furlan	
VRTNI PROSTOVOLJCI: POVEZOVANJE UČENJA IN PROSTOVOLJNEGA DELOVANJA STAREJŠIH	16
Dušana Findeisen	
SKUPNOSTNO UČENJE NA PODROČJU OZAVEŠČANJA O MOŽNOSTIH DRUŽBENEGA RAZVOJA	23
Simona Knavs in Matjaž Ugovšek	
SODELOVALNO UČENJE V SKUPINAH IN DRUŠTVIH	30
ŠTUDIJSKI KROŽEK SIVKA IN PRIPRAVA DIŠEČEGA MILA	32
Eva Mermolja in Nataša Mohorčič	
SKUPNOSTI PRAKSE KOT STRATEGIJA UČENJA IN DELOVANJA	40
Alja Šercelj	
KAKO S POMOČJO DEDIŠČINSKIH PRAKS IN NEFORMALNIH OBLIK UČENJA LJUDEM PRIBLIŽATI POLITIKO VZDRŽNEGA RAZVOJA?	48
Jasna Fakin Bajec	
NARATIVNO IN BIOGRAFSKO UČENJE	58
PODARITE ZGODBO: PRIPOVEDUJTE ZEMLJO	60
Nives Ličen	
VSEŽIVLJENJSKO UČENJE, USTVARJALNOST IN ZELENO DELOVANJE	71
Irena Kodele Krašna	
VARSTVO NARAVE – DOSEČI STANJE, KO BO DUH VAROVAL MATERIJU	79
Ljubo Mohorič	

UVOD

ANDRAGOŠKA PRAKSA IN ZELENO IZOBRAŽEVANJE

NIVES LIČEN

Na **Ljudski univerzi v Ajdovščini** je v obdobju 2013–2015 potekal Grundtvig projekt **Green Education** ali Zeleno izobraževanje, ki je bil načrtovan z upoštevanjem načel trajnostnega razvoja. Ljudska univerza je že pred tem razvijala različne projekte na področju ozaveščanja o pomenu sožitja z lokalnim naravnim okoljem in aktivnega delovanja za ohranjanje okolja in naravne dediščine, kar je del **okoljskega izobraževanja odraslih** (*environmental adult education*), ki je razmeroma mlado področje v andragogiki. Ljudska univerza je pripravila natečaje za razmišljanje o vseživljenjskem učenju in trajnostnem razvoju, organizirala je različne študijske krožke in srečanja, sodelovala z društvi.

Dejavnosti v projektu **Zelena izobraževanja** smo v slovenski skupini pripravili pod sloganom, ki ga pripisujejo Gandiju, da Zemlja lahko zadovolji potrebe vseh, ne more pa zadovoljiti vsega pohlepa nekaterih. V tem zborniku predstavljamo prvi del prispevkov, jeseni pa bo izšel drugi del, kjer bodo predstavljene še druge prakse učenja in izobraževanja v okviru zeliščarstva, medgeneracijskega učenja in razvoja vrtov.

Živimo v času velikih negotovosti in nemogoče je napovedati, kakšen bo izid. O tem so pisali sociologi že v prejšnjem stoletju, npr. Beck, Rifkin, Wallerstein, ljudje pa to občutimo v svojih vsakdanjih življenjih. V lokalnih okoljih se sicer razvijajo akcijske skupine, ki spodbujajo **razvoj lokalnih zmogljivosti in varovanje lokalnih virov**, vendar sta Podreka in Rodela (2013) ugotovili, da je projektov z okoljskimi vsebinami razmeroma malo. Različni projekti, npr. LEADER, in strokovne razprave (npr. Adam idr., 2010) utemeljujejo pomen razvoja endogenih, lokalnih potencialov, povezovanje različnih akterjev v omrežja, ki prispevajo k inovativnim posegom in lokalnemu razvoju. **Ljudske univerze** imajo (lahko) pri tem pomembno vlogo kot izobraževalna središča, ki sledijo lokalnim potrebam in so prožna pri pripravi izobraževalnih projektov, kar Ljudska univerza Ajdovščina že počne (gl. Ličen, Mermolja, Volk, 2014). Trajnostni razvoj in zelena izobraževanja pa ji predstavljata nov izziv, saj je njeno okolje izrazito vinogradniško in poljedelsko. Programi zelenega izobraževanja vključujejo vse skupine prebivalcev, ker se trajnostni razvoj dotika življenja vseh, zato je potrebno pripravljati različne možnosti za izobraževanje v skupnosti, še posebej je potrebno vključevati vse tiste skupine, ki bi lahko ostale na obrobju.

Plut (2010) je zapisal, da lahko sodobno obdobje primerjamo z obdobji odkrivanja novih kontinentov, uvajanjem demokracije in z industrijsko revolucijo, zato paradigma trajnostnega razvoja implicira nove vrste izobraževanja. Za vse nas je izziv, katere vrste izobraževanja ustvariti! Grundtvig in Kold sta v 19. stoletju razvila model danskih ljudskih visokih šol (*folkehøjskole*) tudi zato, da bi ljudi usposobila za soodločanje v državi. Na razvoj skupnostnega izobraževanja v ZDA je vplivala

gospodarska kriza v prejšnjem stoletju. Pričakujemo lahko, da se bodo v aktualnih prelomnih časih razvili tudi novi modeli izobraževanja odraslih in zeleno izobraževanje je področje, ki spodbuja tudi druga omrežja k inovativnosti. Paulo Freire in Ivan Illich sta se v 20. stoletju zavzemala za radikalizacijo izobraževanja za novo družbo, kjer »nihče nikogar ne poučuje« (v pomenu hierarhičnih avtoritarnih odnosov), toda obenem se »nihče ne uči sam« (v pomenu osamljenosti, prepuščenosti samemu sebi). Izobraževalne modele sta ustvarjala v neposrednih situacijah in povezovala teoretsko refleksijo s spoznanji prakse, kar je lahko učinkovita pot tudi današnjih iskanj rešitev.

Neformalno izobraževanje pomeni poleg **pridobivanja in oblikovanja znanja** tudi prostor **spraševanja o ustaljenem znanju in o skupnosti ter vrednotah**, zato je mesto nastajanja novih skupin in povezav, ki brez izobraževalnih priložnosti ne bi nastale. Dobri primeri za nastajanje novih povezav so mreže študijskih krožkov, neformalno izobraževanje starejših na Univerzi za tretje življenjsko obdobje, neformalno izobraževanje prostovoljcev. Pomembno je, da dejavnosti omogočijo »tretji prostor«. To je prostor, ki ni niti dom (prvi prostor, zasebnost) niti delovno okolje (drugi prostor, javnost). Pojem tretji prostor (*third place*) je uvedel Ray Oldenburg v 90. letih prejšnjega stoletja in se nanaša dobesedno na prostor. Za koncept trajnostnega razvoja in zelenega izobraževanja je zanimiv zato, ker je nastal v povezavi s skupnostnim izobraževanjem in z oblikovanjem skupnosti (*community building*). *Tretji prostor* je opredeljen kot javni prostor (več v Jelenc Krašovec, 2015), kjer se ljudje lahko srečujejo, razmišljajo o skupnih problemih in izzivih, se zabavajo in uživajo v srečevanju. To je prostor, ki je pomemben za izgradnjo demokratičnosti in socialnega kapitala. Poimenovanje *tretji prostor* lahko metaforično uporabimo za neformalno izobraževanje tudi v primerjavi z ostalima dvema vrstama izobraževanja, ker ne gre niti za formalno izobraževanje (visoko strukturiran proces s prenosom družbeno visoko vrednotenega znanja) niti za priložnostno ali naključno učenje, kjer je učenje odvisno zgolj od posameznika. To je prostor dialoškega učenja in spraševanja oz. prostor, kjer lahko odvržemo utesnjenost in si privoščimo »karnevaleskno« kot pot v odkrivanje, kar omogoča, da postaja neformalno izobraževanje v lokalnem okolju del »inovativnih jeder«.

Adam idr. (2010) ugotavljajo, da produkcija in reprodukcija znanja v okviru akademskih in raziskovalnih ustanov ne zadostujeta, temveč je potrebna t. i. »kognitivna mobilizacija« vseh. Iskanje vseh zmožnosti v nekem okolju terja nove načine povezovanja (nove socialne modele v zasebnem in javnem življenju) in načine odločanja, ki zahtevajo **kontekstualno učenje ali učenje in situ**. Inovativna jedra želijo spodbuditi kreativnost in mobilizirati zmožnosti vseh ljudi v nekem okolju, pri čemer se naslanjajo na društva, nevladne organizacije, socialna gibanja. Glede na taka izhodišča je lahko prav neformalno izobraževanje na ljudskih univerzah jedro dogajanja v lokalnem okolju.

Z izobraževanjem naj bi pripomogli k oblikovanju (novega) življenjskega sloga, ki bo sooblikoval gospodarsko vzdržnostno rast, razvijal socialno pravičnost, sočutne, iskrene medčloveške odnose ter sožitno nerast in »conviviality«. Zadnji termin je vpeljal Ivan Illich v 70. letih prejšnjega stoletja in poudarja odmik od instrumentalnih odnosov ter ustvarjalno druženje. Trajnostno naravnane regije, kakršna naj bi bila tudi Vipavska dolina, se razvijajo na petih področjih, ki vključujejo: razvoj gospodarstva, nadzorovanje lokalnih virov, pridelavo hrane, skrb za zdravje in medsebojno povezanost med generacijami (graditev skupnosti).

Načela, ki so usmerjala delo, so bila: interdisciplinarnost, inovativnost, raziskovanje praks.

V okviru raziskovalnega dela smo izhajali iz preteklega na dela na Ljudski univerzi Ajdovščina, ki je pripravila zbornik o vseživljenjskem učenju in trajnostnem razvoju že leta 2011 (Ličen, Bolčina, 2011). Analizo interdisciplinarnih pristopov za razvoj inovativnega učenja smo predstavili tudi na letnem posvetu Pedagoško-andragoški dnevi na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (Ličen, Fakin Bajec, 2014). Proučevali smo metode izobraževanja v neformalnem izobraževanju, ki so najbolj učinkovite za spodbujanje trajnostnega razvoja. Izhajali smo iz koncepta **rezilientnosti** (Guevara, 2014) in iz koncepta opolnomočenja (*empowerment*), skupnega blagostanja in **antropologije delitve** (Mancini, 2008), ki se zoperstavlja ideji, da t. i. prosti trg obvladuje in ureja vse človekove dejavnosti, želje, potrebe.

V tem zborniku smo pripravili kratek pregled nekaterih primerov dobrih praks in izbor nekaterih metod izobraževanja odraslih, ki omogočajo učenje v različnih okoljih. Besedo metoda bomo uporabljali kot modus ali način, z njo bomo poimenovali načine organiziranega, načrtnega delovanja, ki ga vpeljemo, da bi dosegli določene cilje. V tujih jezikih se uporablja poleg besede metoda tudi metodologija (npr. *metodologia dell'educazione degli adulti*). V obeh primerih gre za intencionalno rabo nekih procedur. Za metode v izobraževanju odraslih je značilno dvojje, in sicer:

- da slonijo na karakteristikah učenja odraslih (*adult learning*),
- da so se razvile v praksi, izhajajo iz gibanj in socialnih praks izobraževanja delavcev, kmetov, žensk, ...

Zato metode v izobraževanju odraslih niso neka utopija ali »kovček idealnih tehnik«, s katerimi urejamo prakso, temveč so bolj usmeritve, ki jih v praksi dopolnjujemo, kar je bil tudi naš namen.

Novejše metode izobraževanja pri odraslih, ki se pogosto uporabljajo tako na delu kot v lokalnem okolju, so:

- skupnostno učenje v društvih (*community learning, community education*),
- akcijsko učenje (*action learning*),
- skupnosti prakse (*Community of Practice, CoP*), ki se dalje razvijajo v interesne skupnosti (*Communities of Interest, CoI*),
- učenje in poučevanje s pomočjo umetnosti, kot je gledališče upora, učenje z naracijo, s petjem (*teaching using creative arts, pratica ludica*),
- projektno delo,
- samostojno učenje, ...

Glede na individualizacijo življenjskih potekov in individualno konstrukcijo zmožnosti postajajo svetovalne mreže in drugi individualni pristopi, ki lahko dopolnijo skupinsko učenje, vedno bolj pomembni (npr. mentorstvo, svetovanje, *coaching*, sledenje, tutorstvo, ...). Prav tako so pomembne metode, ki uporabljajo umetnost in različne kreativne pristope za razvoj zmožnosti in kritičnega mišljenja (npr. gledališče upora).

Za **trajnostno naravnano skupnost, kar naj bi Slovenija postala**, je pomembno učenje v vsakdanjem življenju, tj. učenje in spreminjanje navad na mikroravni (vsakdanja poraba, prehrana, prevozi, vsakdanji nakupi in obdarovanja, vsakdanje navade, vsakdanja pričakovanja, vsakdanja razočaranja,...). Ta vrsta učenja se bo odvijala doma, na delovnem mestu, v lokalni skupnosti; pokazala se bo v kritičnem mišljenju, pri izbiri hrane, prevoznih sredstev, v odnosu do oblasti ipd.

Vsak posameznik se odloča, ali bo pil vodo ali sladkane gazirane pijače. Vsak se lahko odloči, ali bo šel kilometer daleč do urada peš ali z avtomobilom. Organizirane oblike izobraževanja so pomembne, ker kažejo učenje kot transparenten proces, ki ga lahko merimo in z njim znanje enakomerno distribuiramo. V resničnem življenju pa so poleg (formalnih) oblik, kot so predavanja, tečaji, svetovanja, pomembne vse možnosti za učenje, ki jih navadno srečamo pod oznako informalno učenje ali tudi »edukacija informalnega tipa« (*informal education, educazione informale*). Na spletu najdemo zelo različne načine ozaveščanja o spoštovanju narave. Na spodnjem naslovu je kratek posnetek, v katerem Julia Roberts posodi svoj glas Materi naravi.

<http://klip.si/video-ta-posnetek-govornjenja-matere-narave-je-nekaj-kar-bi-si-moral-ogledati-cisto-vsak-10461>

Ladje Greenpeace ozaveščajo ljudi o različnih temah, npr. podpora evropskim trajnostnim ribičem, podpora sončni energiji, ... Mnogo je izjemnih filmov, ki sporočajo o pomenu ohranjanja živalskih in rastlinskih vrst. Ugotovili smo, da je zeleno izobraževanje res že zelo pestro.

V naslednjih besedilih so opisani drobni dogodki (v primerjavi z obsežnimi gibanji), ki pa dodajajo svoj del k ozaveščanju v lokalnem okolju. Opise smo razdelili v tri sklope:

- prvi predstavlja dokaj dobro prepoznane metode projektnega učenja, ki pa se v različnih kontekstih zelo pestro in rizomsko transformirajo;
- drugi sklop opisuje skupinsko učenje s poudarkom na delovanju in modelu študijskega krožka ter primer društva s Planine nad Ajdovščino,
- v tretjem sklopu pa je predstavljeno narativno in biografsko učenje s pomočjo intervjuja.

Oblike zapisov so različne, nekatere predstavljajo opise praks, druge so v obliki krajših razprav. Zadnji besedili sta v obliki intervjuja, ker smo želeli neposredno predstaviti, kako se v življenjski zgodbi prepletata zeleno izobraževanje in učenje.

Črna kumina
Vir: Nada Ličen

REFERENCE

Adam, F., Hafner, A., Podmenik, Dan., Podmenik, Dar., Rončević, B., Šinkovec, U., Vojvodić, A. (2010). *Inovativna jedra v regionalnem razvoju*. Ljubljana: Vega.

Guevara, J.R. (2014). Education for resilience. Lifelong Learning in Europe, www.lline.fi/en/news/11022014/education-for-resilience

Jelenc Krašovec, S. (2015). Učenje starejših v javnih odprtih prostorih. V: Radovan, M., Koscielniak, M. (ur.) *Učenje in izobraževanje v skupnosti (15–32)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Ličen, N., Bolčina, B. (ur.) (2011). *Neformalno izobraževanje za trajnostni razvoj : priročnik za delo v andragoških skupinah*. Ajdovščina: Ljudska univerza. Dostopno na <http://www.lu-ajdovscina.si/publikacije/>.

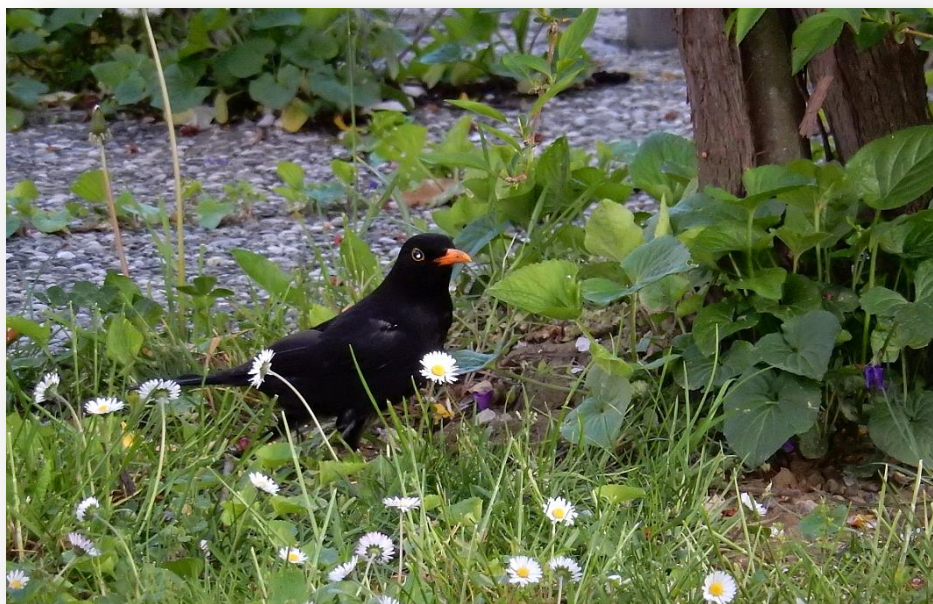
Ličen, N., Fakin Bajec, J. (2014). Interdisciplinarno raziskovanje in inovativno učenje. V: Makovec, D. (ur.). *Pedagogika in andragogika med bolonjo in preživetjem*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 30–38. Dostopno na http://www.pedagogika-andragogika.com/files/PAD2014/Zbornik_PAD14.pdf.

Ličen, N., Mermolja, E., Volk, T. (2014). Zgodbe o ustvarjalnem in povezovalnem učenju. Ajdovščina: Ljudska univerza. Dostopno na: <http://www.lu-ajdovscina.si>.

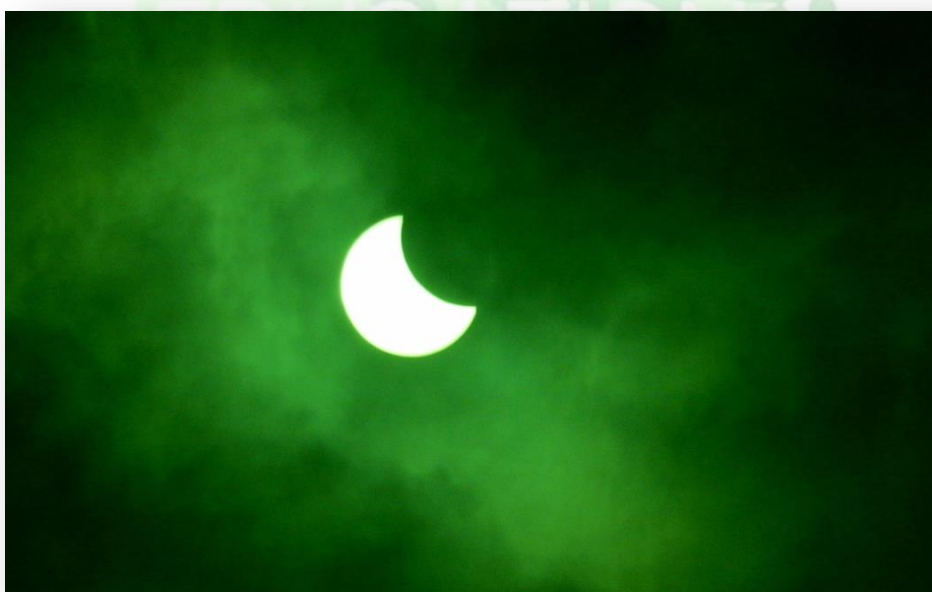
Mancini, R. (2008). *La buona reciprocità*. Assisi: Cittadella editrice.

Plut, D. (2010). *Geografija sonaravnega razvoja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Podreka, J., Rodela, R. (2013). Lokalne akcijske skupine in varovanje okolja: pregled vsebin projektov, ki prispevajo k drugi osi Programa razvoja podeželja. *Geografski vestnik*, 85(2), 47–56.

Kos
Vir: Nada Ličen

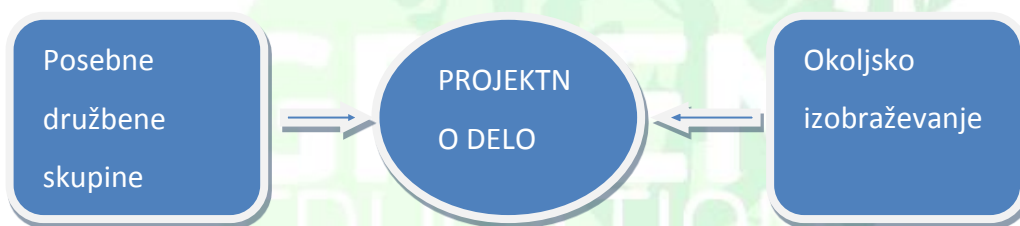
Mrk (20. 3. 2015 ob 10.06)
Vir: Dušan Ličen

PROJEKTNO DELO KOT POT UČENJA

V naslednjem razdelku bomo predstavili tri primere izobraževanja z uporabo projektov. Za vse je značilno, da so vpeljeni kot **inovativne prakse**, vendar ima vsak svoje posebnosti.

Učenje s projektno metodo (*project method*) je že staro, saj so ga uporabljali pri študiju arhitekture že v 18. stoletju, v 20. stoletju pa se je začela metoda projektov uporabljati tudi širše. Verjetno je bil to odraz vplivov progresivne pedagogike, Vigotskega, teorije prakse. Značilno za projektno metodo je, da se človek uči ob izdelovanju nečesa, reševanju praktičnih primerov, vodenju projekta kot celovite dejavnosti. Ljudje, ki se učijo, tudi delujejo (*knowledge in action*) in v sami aktivnosti spoznavaajo ter formirajo znanje. V izobraževanju odraslih se projektna metoda uporablja na mnogih področjih, od religioznega do menedžerskega izobraževanja. Projektna metoda se lahko povezuje tudi z akcijskim učenjem, izkustvenim učenjem, s socialnim učenjem in z drugimi modeli.

V naši raziskavi smo zbrali primere povezav med projektnim delom in okoljskim izobraževanjem ter povezave med projektnim izobraževanjem in posebnimi družbenimi skupinami.

Poleg tega smo želeli pokazati tudi različnost pri vpetosti v izobraževalno organizacijo ali društvo (Ljudska univerza, društvo, univerza za tretje življenjsko obdobje). Metoda projektne dela je v različnih okoliščinah uporabljena le kot vodilo, uresničevanje učenja pa je v vsakem primeru drugačno.

Prikazujemo naslednje primere:

- Pum ali Projektno delo za mlajše odrasle na Ljudski univerzi Ajdovščina.
- Projekt Vrtni prostovoljci na Univerzi za tretje življenjsko obdobje Ljubljana.
- Skupek projektov v društvu Duh časa.

V prvem primeru avtorica osvetli uporabo projektne dela za mlajše odrasle, ki so opustili redno šolanje in so brezposelni, imajo nizko stopnjo motivacije za formalno izobraževanje. Projektno delo poteka v okviru strukturiranega (in nadzorovanega) programa PUM v izobraževalni organizaciji (LU Ajdovščina).

Drugi primer prikaže starejše odrasle kot prostovoljce in njihovo učenje o rastlinah. V tem projektu je prišlo do učenja ob inovativnem povezovanju dveh institucij, to je Univerze za tretje življenjsko obdobje in Botaničnega vrta, ki sodi v sklop Univerze v Ljubljani.

V tretjem primeru avtorja analizirata okoljsko izobraževanje kot del paradigme skupnostnega izobraževanja. Društvo Duh časa, ki z različnimi akcijami nagovarja tudi skupine revnejših prebivalcev, je razvilo poseben nabor projektov tudi za revnejše ljudi.

Opazimo lahko, da je učenje v izbranih projektih interdisciplinarno, informacije prihajajo iz različnih virov in jih učeči se posameznik združuje v svoje osebno znanje in nabor veščin ter vrednot.

Zvončki
Vir: Nada Ličen

ZDRUŽUJEM IN LOČUJEM

ANJA JAMŠEK FURLAN

Finančna kriza, ki je leta 2008 prizadela svetovno gospodarstvo, je pustila številne negativne posledice. Ena izmed največjih in najtežjih je brezposelnost. **Brezposelnost** ima negativne posledice na gospodarstvo države in na brezposelnega posameznika, saj niža življenjski standard in kakovost posameznikovega življenja. Brezposelnost je prizadela vse skupine, tudi mlade. Za mladega človeka pomeni pridobitev prve zaposlitve prestop iz otroštva v odraslost (Turk, 2013), zato lahko brezposelnost nanj zelo negativno vpliva. Zaradi brezposelnosti postajajo mladi kasneje neodvisni. Na visoko stopnjo brezposelnosti med mladimi ne vplivata zgolj recesija in pomanjkanje delovnih mest, ampak tudi »osip« oziroma predčasno prenehanje šolanja.

KAJ JE OSIP?

Osip pomeni, da mladostnik zgodaj izpade iz izobraževalnega sistema. To so mladostniki, ki izobraževanje ali usposabljanje prekinejo že, ko dosežejo nižjo sekundarno ali še nižjo izobrazbo in se ne izobražujejo ali usposablajo več (Uradni list, 2014).

Podatki kažejo, da se je v Evropi v zadnjih 20 letih odstotek mladih, ki so opustili redno šolanje, občutno povečal. Leta 2013 je bil delež osipnikov 14,4 % (Contextual indicators ... 2014). Vzroki, zaradi katerih mladi prezgodaj prekinjajo izobraževanje ali usposabljanje, so sicer individualni, vendar je kljub temu možno opredeliti nekaj ponavljajočih se značilnosti. Osip je močno povezan s socialno prikrajšanostjo in z nizkimi stopnjami izobrazbe. Za otroke, katerih starši imajo nizko stopnjo izobrazbe in so iz socialno prikrajšanih okolij, je bolj verjetno kot za druge kategorije mladih, da bodo izobraževanje ali usposabljanje prekinili pred zaključkom srednje šole ali višjega sekundarnega izobraževanja. Osip še posebej prizadeva nekatere družbene skupine, zlasti tiste iz revnejših socialno-ekonomskih okolij in pa ranljive skupine, to so mladi, ki izhajajo iz ustanov javnega skrbstva, ter osebe s telesno ali z duševno invalidnostjo ali drugimi posebnimi izobraževalnimi potrebami (Evropska komisija, 2015).

Proces osipa se pogosto začne v osnovni šoli, in sicer s prvimi izkušnjami neuspeha in odtujenosti od šole. Prezgodnje opuščanje šolanja vpliva na povečanje stroškov v gospodarstvu in sociali. Mladi z nižjo stopnjo izobrazbe so pogosteje prizadeti zaradi brezposelnosti, odvisni so od socialnih prejemkov in imajo višje tveganje za socialno izključenost. To vpliva na njihov zaslužek v celotni življenjski dobi, dobro počutje in zdravje.

Korenito znižanje števila mladih osipnikov je ključna naložba v prihodnost vsakega izmed teh mladih ter splošno blaginjo EU v prihodnosti. Zmanjševanje števila osipnikov neposredno vpliva na zaposljivost mladih in tako prispeva k večjemu vključevanju na trg dela. Hkrati pomaga pri odpravljanju prikrajšanosti, ki povzroča socialno izključenost velikega števila mladih. Osip je za mlade zamujena življenjska priložnost, za Evropsko zvezo pa izguba družbenega in gospodarskega potenciala (Evropska komisija, 2015). V Sloveniji poteka uspešno zmanjševanje osipa tudi s pomočjo programa *Projektno učenje za mlajše odrasle* (PUM).

ZAKAJ PUM?

Program PUM je javno veljavni, neformalni izobraževalni program. Namenjen je mlajšim odraslim, starim med 15 in 25 let, ki nimajo dokončane osnovne ali srednje šole. Mladi, ki se vključujejo v program, so brez izobrazbe in brez delovnih izkušenj. Temeljni cilj programa je, da udeleženci zaključijo šolanje ali da se zaposlijo. Program je zasnovan tako, da mladi skozi izbirno projektno delo, interesne dejavnosti in individualne projekte pridobivajo nova znanja in izkušnje, ki jim pomagajo pri doseganju zastavljenih ciljev. Znanja, izkušnje in kompetence jim pomagajo pri oblikovanju osebne in poklicne kariere. Tako lažje konkurirajo na trgu dela. Način in organizacija dela v programu PUM pripomore tudi k večji socialni integraciji udeležencev (PUM, 2000).

Program PUM že 15 let uspešno deluje tudi v okviru Ljudske univerze Ajdovščina. V tem obdobju je bilo vključenih približno 320 udeležencev. Uspešnost programa ocenjujemo na 80 %, kar pomeni, da je po zaključenem programu večina udeležencev zaključila šolanje ali se zaposlila. Visok delež uspešnosti se skriva v izvajanju programa, za katerega so odgovorni mentorji in mentorice, ki skrbijo za organizacijo dela ter za motivacijo in spodbujanje mladih pri doseganju temeljnih ciljev.

Delo v PUM-u temelji na izbirnih projektih, interesnih dejavnostih in individualnih projektih. Skozi projektno delo in interesne dejavnosti mladi spoznavajo nova področja dela in zaposlovanja, odkrivajo skrite talente in razvijajo kompetence. Pomemben vidik projektne dela je tudi razvoj boljše medsebojne komunikacije in sodelovanja, skupinskega učenja, mreženja itd., kar mladim pomaga k boljšemu in lažjemu prilagajanju okolju.

Ajdovski PUM že vrsto let uspešno sodeluje z različnimi organizacijami. V okolju je vedno bolj prepoznaven kot uspešen program, ki učinkovito dosega zastavljene cilje. Uspešnost programa se povečuje tudi z izvajanjem zanimivih in alternativnih izbirnih projektov. Eden izmed takih je bil tudi dvoletni projekt, ki smo ga poimenovali »**Združujem in ločujem**« in je potekal v okviru projekta **Green education – Back to nature**.

OPIS PROJEKTA

Projekt *Združujem in ločujem* se je izvajal dve šolski leti, in sicer 2013/2014 in 2014/2015. Vanj je bilo vključenih 55 udeležencev, povprečna starost udeležencev je bila 20 let.

Temeljni namen programa je bil seznanitev udeležencev z načeli **trajnostnega razvoja, ekologije in recikliranja**. Res je, da tematika ni nekaj novega, saj so se z izbranimi vsebinami udeleženci predhodno že srečali v šoli in v medijih, vendar je bil naš namen predvsem ta, da se z omenjenimi vsebinami udeleženci tudi praktično seznanijo. Želeli smo preseči pridobivanje takih znanj, ki hitro preidejo v pozabo. Naša želja je bila, da bi skozi projekt in izbrane vsebine udeleženci pridobili predvsem nove kompetence, da bi začeli drugače razmišljati o ekologiji in recikliranju, da bi razvijali nove ideje tudi s področja podjetništva in da bi v ekologiji in zelenih delovnih mestih videli možnost zaposlovanja. Seveda je bila naša želja tudi ta, da bi udeleženci ozavestili pomen varovanja okolja in skrbi za lastno zdravje.

Ker so udeleženci programa PUM specifična ciljna skupina, za katero sta značilna nizka motivacija ter odsotnost večjih interesov in ambicij, smo v začetku pričakovali, da ne bo veliko zanimanja za izbrane

teme. Zaradi projektnega dela in drugačnega pristopa nas je njihov odziv prijetno presenetil. Ne samo to, da so z veseljem sodelovali pri izvajanju del, tudi sami so bili večkrat pobudniki novih idej in predlaganih vsebin.

VSEBINE PROJEKTA

Projekt smo izredno načrtno zasnovali. Pri tem smo upoštevali izkušnje in predhodna znanja udeležencev. Razdelili smo ga na dve fazi, to je teoretično in praktično. Teoretična je vsebovala predavanja, delavnice in diskusije na izbrane teme. Nova pridobljena znanja pa smo v drugi fazi še praktično preizkusili. Da je bilo pridobivanje novih znanj bolj zanimivo, smo k sodelovanju povabili tudi prostovoljce. Z njihovo pomočjo je pridobivanje novih znanj in izkušenj potekalo na sproščen in ustvarjalen način.

Ker so izbrane teme zelo obsežne, smo projekt razdelili na tri sklope:

- ekologija in recikliranje,
- kmetijstvo,
- zdrav življenjski slog.

V sklopu ekologije in recikliranja smo spoznali, kaj je ekologija, kako reciklirati plastiko in zakaj varovati vodne izvire. Spregovorili smo o podnebnih spremembah, obnovljivih energetskih virih, gozdovih in zelenem turizmu.

V sklopu kmetijstva smo spoznali predvsem razliko med ekološkim, biološkim in biodinamičnim načinom kmetovanja, spoznali smo 12 načel permakulture in zelišča, spregovorili o gensko spremenjenih organizmih in o pomenu ohranjanja domačih sort, naučili smo se ravnati z odvečno hrano itd.

Drugi sklop smo povezali s tretjim izobraževalnim sklopom, in sicer z zdravim življenjskim slogom, kjer smo se naučili predvsem tega, kako se zdravo prehranjevati, kako sestavljati jedilnike, spregovorili smo o pomenu gibanja in o pomenu opuščanja škodljivih razvad.

Teoretični del je bil namenjen razpravi o omenjenih vsebinah, praktični pa preizkušanju teorije v praksi in pridobivanju novih kompetenc. Teorijo smo v praksi preizkusili na sledeče načine:

- iz starih Euro palet smo izdelali kavč, ki smo ga obložili z uporabo odpadnega jeans blaga,
- iz papirja, lesa in blaga smo izdelali nakit, košarice, okvirje, vzglavnike itd.,
- izdelali smo leseno gredico in vanjo zasadili zelišča in rože po načelu permakulture,
- pripravili smo ponudbo za varčnejšo Hišo mladih, v kateri se nahajajo prostori programa PUM,
- organizirali smo pravilno recikliranje odpadkov v prostorih programa PUM,
- naučili smo se, kako pripraviti hrano na enostaven, hiter, poceni in zdrav način,
- spoznali smo nordijsko hojo in druge športe,
- naučili smo se preživetja v naravi,
- pripravili smo načrt za razvoj zelenega turizma,
- organizirali izmenjevalnico starih oblek.

Med izvajanjem projekta smo skrbeli tudi za promocijo. Projekt in njegove posamezne faze smo predstavili na spletni strani in Facebook profilu Ljudske univerze Ajdovščina ter v lokalnih medijih: v

Primorskih novicah, Latniku in na radiu Robin. Sodelovali smo tudi na Vintage pikniku v mesecu maju 2014 in na Nekstivalu v Ljubljani, kjer smo predstavili naše izdelke iz materialov, ki smo jih uporabno reciklirali.

Udeleženci so skozi projekt *Združujem in ločujem* pridobili nova znanja s področja ekologije in recikliranja. Razvili so kompetence učenja, matematične kompetence ter osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji, kompetence digitalne pismenosti in samoiniciativnosti ter podjetnosti. Udeleženci so ugotovili, da ima vsak posameznik zmožnosti, da določeno zamisel spremeni v dejanje. Pomembno je, da znajo uporabljati različne sposobnosti, npr.: kreativnost, prilagodljivost, inovativnost, odgovornost itd. pri doseganju zastavljenih ciljev.

Udeleženci so skozi projekt dosegli naslednje cilje:

- razumevanje pomena varovanja okolja in recikliranja;
- zmožnost kreativnega razmišljanja in ustvarjalnosti pri snovanju idej;
- razvijanje lastnosti, pomembnih za razvoj podjetništva;
- spoznavanje možnosti samozaposlovanja na področju ekologije in recikliranja;
- razvijanje zaupanje vase.

Izvajanje projektov, kot je *Združujem in ločujem* znotraj programa PUM, vpliva na doseganje različnih ciljev. Spodbuja mlade k boljšemu načinu razmišljanja in iskanju novih priložnosti za osebni in karierni razvoj. Omogoča povezovanje znanj, spretnosti in izkušenj različnih strokovnih področij, upravljanje in obvladovanje različnih učnih vsebin ter večjo kakovost izobraževanja v smislu uporabnejšega znanja.

REFERENCE

Contextual indicators supporting the Education and Training Monitor 2014 An overview of the JAF output.

Evropska komisija. http://ec.europa.eu/education/policy/school/early-school-leavers_sl.htm (29. 5. 2015).

Projektno učenje za mlajše odrasle. 2000. <http://programoteka.acs.si/PDF/PUM.pdf> (28. 5. 2015).

Turk, A. (2013). Vpliv gospodarske krize na zaposlovanja mladih v Sloveniji in primerjava z Veliko Britanijo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo.

Uradni list EU, 191/2014.

VRTNI PROSTOVOLJCI: POVEZOVANJE UČENJA IN PROSTOVOLJNEGA DELOVANJA STAREJŠIH

DUŠANA FINDEISEN

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje je vodilna slovenska organizacija na področju izobraževanja starejših. Med njenimi temeljnimi nalogami in cilji je tudi **opolnomočenje** starejših z izobraževanjem in s kulturo, zato da starejši po upokojitvi ostanejo integrirani v družbo ali se vanjo znova vključijo. Raziskave že desetletje ugotavljajo, da je prostovoljno delo za starejše pomembno za njihov občutek vključenosti in blagostanja (Greenfield in Marks, 2004; Brown idr., 2003; Thoits in Hewitt, 2001). Longitudinalne raziskave kažejo, da starejšim ljudem prostovoljno delo koristi, bodisi da gre za neposredno delo z osebami, ki potrebujejo pomoč, kot so razna prostovoljna dela v bolnišnicah bodisi da gre za delo v drugih skupinah, kot so skupine, delujoče v parkih ali muzejih. Starejšim se krčijo socialne mreže, zato jim prostovoljno delo nudi možnost povezovanja in pripadanja vrstnikom in mlajšim ali starejšim generacijam od svoje.

Prostovoljno delo je bilo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje razvito v različnih projektih. Povezano je bilo z načelom, da naj znanje, ki ga starejši študenti pridobijo v različnih študijskih krožkih, tudi uporabijo v svoji skupnosti. Primeri takih projektov so npr. (glej spletno stran Univerze za tretje življenjsko obdobje):

- kulturni mediatorji v muzejih,
- Umetnost pripovedovanja,
- prostovoljci v bolnišnicah,
- izmenjava znanja v programu *Znaš – nauči drugega*, računalniško opismenjevanje v tandemih,
- šivanje punčk *Naj zaživi punčka iz cunj* v sodelovanju z UNICEF,
- mavrično prostovoljstvo v sodelovanju z društvom MAVRICA,
- delo z mladimi, ki imajo specifične učne težave.

Vsi omenjeni projekti so bili povezani s humanističnimi ali socialnimi temami. Strokovnjakinje na Univerzi za tretje življenjsko obdobje so želele razviti tudi programe prostovoljstva, ki bi se povezovali s področjem **naravoslovja**, saj je bil študij naravoslovja do takrat potisnjen v ozadje. **Tamara Jare** je oblikovala program za prostovoljce v Botaničnem vrtu. Zamisel za program se ji je porodila v Lizboni, ob srečanjih združenja EMIL (European Map of Intergenerational Learning) in ob poslušanju zgodbe o mecenu Caloustu Gulbenkianu, ki je bil inženir, a si je želel biti vrtnar.

Pri uresničevanju zamisli so najprej raziskali, ali obstajajo izobraževalne potrebe in pripravljenost, da bi:

- Univerza za tretje življenjsko obdobje sodelovala z Botaničnim vrtom Ljubljana,
- starejši kot prostovoljci postali »del« Botaničnega vrta Ljubljana in bi se za to usposabljali,
- usposobljeni mentorji sodelovali s prostovoljci.

Že v začetku projekta so bili **oblikovani cilji**, ki so usmerjali nadaljnje delo.

(a) Kot pomemben cilj avtorica projekta izpostavlja to, da projekt združuje izobraževanje in delovanje. To pomeni, da se nenehno prepleta proces spoznavanja (pridobivanja informacij, znanja in veščin) in delovanja ter oblikovanja stališč do naravne dediščine.

(b) Naslednji cilj je povezovanje prostovoljnega dela in prenašanje znanja širši skupnosti, kar vključuje prenos (transmisijo) spoznanj in oblikovanje kulture v prostovoljskem delovanju v okolje, kjer živijo. Na tak način se ustvarjajo nove vrste odnosov in socialnih vlog za starejše študente ter možnosti za medgeneracijsko povezovanje.

(c) Tretji cilj je bil povezan z vsebinami izobraževanja, to je z ohranjanjem bio raznolikosti in ozaveščanjem javnosti o izjemni raznolikosti rastlinskih vrst v Sloveniji. Projekt temelji na vodilu, da mora skrb za naše neposredno okolje in z njim povezana raznolikost živega sveta, ki nas obdaja, postati naša skupna skrb.

Botanični vrt Ljubljana in Univerza za tretje življenjsko obdobje sta pripravila program organiziranega prostovoljskega dela. V prostovoljno delo so se vključili študenti Univerze za tretje življenjsko obdobje, člani študijskih krožkov s področja naravoslovja (botanika, hortikultura, vrtna umetnost in oblikovanje vrtov). V prostovoljno delo se zdaj vključujejo kot:

- receptorji v tropskem steklenjaku ali steklenjaku Tivoli,
 - hortikulturni pomočniki (neposredno delo v vrtu),
 - pomočniki pri organizaciji in izpeljavi različnih delavnic in dogodkov
- (npr. boljši sejem rastlin, medgeneracijske delavnice keramike itd).

O BOTANIČNEM VRTU IN POVEZANOSTI Z OKOLJEM

Botanični vrt Univerze v Ljubljani je raziskovalna in izobraževalna institucija, ki ima dvestoletno tradicijo, saj deluje že od leta 1810. Lahko ga razumemo kot učni prostor *par excellence* (www.botanicni-vrt.si), v katerem lahko študenti spoznavajo in tudi preverjajo svoje znanje.

Študenti z Univerze za tretje življenjsko obdobje so proučevali botaniko, ekologijo, krajinsko arhitekturo, bio vrtnarjenje in druga študijska področja, vendar niso imeli izrazitih možnosti, da bi svoje znanje tudi praktično uporabili v javnem prostoru, saj so mnenja, da se prave stvari odvijajo v javni in manj v zasebni sferi.

Zamisel **vrtnih prostovoljcev** ni bila oblikovana le zato, da bi navdušila starejše za naravoslovne vede, za proučevanje trajnostnega razvoja in razvijanje odgovornosti do okolja, temveč tudi zato, da bi

inovativno povezala kulturno mediatorstvo in vrtno prostovoljstvo. Učeca se skupnost naj bi povezovala mnoge in raznovrstne delovalce (akterje), ki se drug od drugega učijo in skupaj delujejo, kot lahko vidimo v konceptih skupnosti prakse (*community of practice*) ali interesnih skupnosti (*community of interest networks*). Pri vseh je veliko medsebojnega in vzajemnega učenja ob reševanju kompleksnih problemov z uporabo učenja z delovanjem, sodelovalnega učenja, akcijskega učenja, izkustvenega in drugih vrst učenja.

Vrtni prostovoljci

Vir: Arhiv Univerze za tretje življenjsko obdobje

VRTNI PROSTOVOLJCI V SKUPNOSTI

Vrtni prostovoljci, ki so v tem projektu starejši študenti in študentke Univerze za tretje življenjsko obdobje, niso zgolj prostovoljci, kot jih že poznamo iz preteklih let. Vrtni prostovoljci delujejo kot omrežje in povezava med izobraževalnimi institucijami (Botanični vrt Univerze v Ljubljani, Univerza za tretje življenjsko obdobje Ljubljana), kar vpliva na funkcije vseh vključenih. Botanični vrt Univerze v Ljubljani ni več le izobraževalna institucija, temveč postane vir opolnomočenja za starejše prostovoljce, ki lahko na ta način s svojim znanjem stopijo v javni prostor in odgovorijo na potrebe lokalne skupnosti na področju ekologije in trajnostnega razvoja. Ohranjanje rastlinske in živalske raznovrstnosti je v Sloveniji ena od ključnih nalog.

Projekt Vrtni prostovoljci je dobil podporo Mestne občine Ljubljana. Mesto je prepoznalo aktivnosti kot pomembne za lokalno okolje in vključevanje starejših. Vrtni prostovoljci so se tudi medgeneracijsko povezali.

V Botaničnem vrtu so prevzeli različne vloge, kot npr.: vodniki, informatorji, pomočniki vrtnarjem, sodelavci pri izobraževanju, ambasadorji Botaničnega vrta, ... Ugotovimo lahko, da razvijajo in prenašajo kulturo ter odnos do rastlin v svoje okolje, kar je za oblikovanje odnosa do trajnostnega razvoja izjemno pomembno. Trajnostni razvoj se ne uresničuje le s prenosom vedenja, temveč tudi z razvijanjem vrednotenja naravnih danosti in skrbnosti ter odgovornosti do naravnega okolja.

Receptor v steklenjaku

Foto: Arhiv Univerze za tretje življenjsko obdobje

V okviru projekta avtorica načrtuje nove dejavnosti. Prostovoljci bodo postali ambasadorji za posamezne rastline, kar vključuje podrobno poznavanje izbranih rastlin. Načrtujejo tudi razvoj programa, ki bi se še bolj približal potrebam vključenih (mentorjev, zaposlenih v Botaničnem vrtu) in potrebam obiskovalcev Botaničnega vrta v Ljubljani. Poleg tega načrtujejo tudi obsežnejšo javno kampanjo za ozaveščanje prebivalcev Slovenije o različnih vlogah starejših, ki jih lahko imajo pri trajnostnem razvoju. Prepričani smo, da imajo starejši pomembno vlogo pri aktivnem spreminjanju družbe in ta vloga ni le vloga starih staršev. Nove socialne vloge starejših nastajajo proti stereotipom o pasivnih starejših, ki smejo biti zgolj na razpolago svojim vnukom in odraslim otrokom. (»Pustite starejše pri miru, imajo že dovolj dela z vnuki,« je pred tridesetimi leti starejši gospod klical v radijsko oddajo v živo. Branil je, kar mu je bilo dodeljeno.). Nove vloge se oblikujejo korak za korakom z veliko znanja in prizadevanja.

O tem priča tudi naslednji zapis vrtno prostovoljke Nade Serajnik Sraka.

Nada Serajnik Sraka, študentka na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani in prostovoljka v Botaničnem vrtu v Ljubljani

Ko se bliža upokojitev, se je človek veseli, pa tudi boji. Veselje ga navdaja, ker se zaveda, da se bo lahko končno posvetil sebi in interesom, ki jih je moral dolga leta zaradi delovnih in družinskih obveznosti odlagati. Bojazen in skrb pa ga navdajata zaradi spoznanja, da z upokojitvijo izstopi iz aktivnega življenja in širokega kroga sodelavcev in partnerjev. Nič kaj prijetno ni spoznanje, da te nihče, razen bližnjih več ne potrebuje, ne kot strokovnjaka in ne kot sočloveka. Ta spoznanja niso znak za preplah, temveč za trezen premislek o novi življenjski poti, ki jo je treba na novo misliti in strukturirati.

Jaz sem že pred upokojitvijo sklenila, da želim biti na svoj način aktivna še naprej, nisem pa vedela kje in kako. Hitro sem se znašla – že prvi mesec po upokojitvi sem se napotila na Univerzo za tretje življenjsko obdobje, o kateri sem veliko slišala že prej in se vpisala v tečaj hortikulture. Čeprav vsebina ni bila čisto po mojem okusu, me je intuicija vodila še naprej k naravoslovnim predmetom. Naslednje študijsko leto sem se pridružila skupini, ki je začela spoznavati zgodovino vrtnih umetnosti in dejavnike oblikovanja vrtov. Tu pa sem našla pravo snov za svojo dušo. Z neskončnim veseljem spoznavam še sedaj tuje in domače okrasne vrtove ter ta spoznanja prenašam v svoj vrt. Gre počasi, saj mora človek počakati eno ali celo več sezon, da vidi rezultate svojih načrtov. A je vredno.

Ko si enkrat »okužen« z vrtovi in rastlinami, je le še korak do botaničnega vrta. O ljubljanskem sem vedela zelo malo, a sem ga začela obiskovati. Nekoč po predavanju naše najstarejše krajinske arhitekte Jute Krulc, je beseda nanesla na pomoč, ki bi jo maloštevilni ekipi strokovnjakov lahko zagotovili prostovoljci. Tam sem tudi izvedela, da U3 in Botanični vrt nameravata oblikovati skupino vrtnih prostovoljcev. Zaradi ljubezni do narave in vrtnarjenja je bila odločitev, da postanem prostovoljka v Botaničnem vrtu, takoj sprejeta. Z zanimanjem sem se pridružila skupini, ki je pod mentorstvom strokovnjakov Botaničnega vrta in U3 v nekaj letih zrasla v prave vrtno prostovoljce. Čeprav je naše delo na videz zelo preprosto, je hkrati tudi strokovno zahtevno. Negovanje rastlin, čiščenje plevela, luščenje semen ali jesensko grabljenje zahtevajo znanje. Vrhunec predstavlja vodenje po vrtu. Da bi to lahko delal, je skoraj tako, kot bi naredil novo diplomu.

Včasih me kdo vpraša: »Pa ti ni žal časa, ki ga tam pustiš?«

Zelo odločno odgovorim: »Nikakor ne, delo v vrtu me vedno znova napolni z novo energijo. Pomeni mi popestritev, sprostitev, srečevanje z novim znanjem in izkušnjami, tudi z novimi ljudmi. Predvsem pa je krasen občutek, da si koristen, da lahko nekemu pomagaš in se obenem še kaj novega naučiš.«

Ker ne gojim samo rož, temveč že dolga desetletja gojim zelenjavo na čim bolj naraven način, me je naslednje leto pritegnil program Naravnega vrtnarjenja na UTŽO. Človek pogosto misli, kaj vse zna, pa vedno znova spozna, da je v nekaterih stvareh še čisti začetnik. Sedaj me ob skrivnostih zasaditvah okrasnih vrtov močno zaposlujejo uveljavljanje načel permakulturnega vrtnarjenja, pridobitev lastnih semen, vzgojitev lastnih sadik, gojitev zdravnih rastlin in dišavnic. Spet novo veliko poglavje, kjer se je treba še veliko naučiti. To vsako leto na novo preizkušam na našem vrtu v Murski Soboti in prvi spodbudni rezultati se že kažejo.

Letos sem stopila v peto, seniorsko leto. Dolgočasje in nekoristnosti ne poznam – izobraževanje in prostovoljstvo sta postali ob drugih obveznostih odlična in nadvse primerna zaposlitev, izginila je poupokojitvena praznina. Na ta način ohranjam psihično in fizično kondicijo, da se lahko končno posvetim sebi, svojim bližjim, deloma pa nekaj vračam tudi družbi in okolju.

ZAKLJUČEK

Vrtni prostovoljci so povezovalni člen med dvema izobraževalnima institucijama in hkrati vpenjajo delovanje obeh v lokalno skupnost (mesto). Njihova vloga pri spodbujanju trajnostnega razvoja je v ozaveščanju in razvijanju kulture in odnosa do naravnega okolja. Projekt, ki se je začel s proučevanjem botanike, je postal družbeni projekt, saj je pokazal novo možnost za povezovanje med generacijami, med institucijami in okoljem. Pokazal je tudi potrebo po spreminjanju javnih institucij, ki naj bi se približale potrebam prebivalcev.

REFERENCE

Botanični vrt Univerze v Ljubljani. Dostopno na <http://www.botanicni-vrt.si/> (12. 5. 2015).

Brown, S. L., Nesse, R. M., Vinokur, A. D., Smith, D., M. (2003). Providing Social Support May Be More Beneficial Than Receiving It: Results From a Prospective Study of Mortality. *Psychological Science*, 14, 320-327. Dostopno na <http://pss.sagepub.com/content/14/4/320> (12. 5. 2014).

Dodd, J., Jones, C. (2010) Redefining the role of botanic gardens - towards a new social purpose. Leicester: University of Leicester. Dostopno na <http://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/rcmg/publications/redefining-the-social-role-of-botanic-gardens> (12. 5. 2015)

EMIL (European Map of Intergenerational Learning) Dostopno na <http://www.emil-network.eu/> (12. 5. 2015).

Greenfield, E. A., Marks, N. F. (2004). Formal Volunteering as a Protective Factor for Older Adults' Psychological Well-Being. *Journal of Gerontology*, 59B(5), 258-264.

Jare, T. (b.l.) Botanical Gardens as a specific setting that fosters intergenerational learning. Dostopno na <http://www.emil-network.eu/res/documents/resource/Concept%20paper%20-%20Botanical%20Gardens,%20Intergenerational%20Learning%20&%20Scientific%20Priorities%20for%20the%2021ST%20Century.pdf> (12. 5. 2015).

Jare, T. (2012). Vir project - garden volunteers reshaping the educational role of a botanical garden. Dostopno na <http://eloa2012.pedagogika-andragogika.com/uploads/2/4/0/1/2401961/jare.pdf> (12. 5. 2015).

Thoits, P. A., Hewitt, L. N. (2001). Volunteer work and well-being. *Journal of Health and Social Behavior*, 42, str. 115-131.

SKUPNOSTNO UČENJE NA PODROČJU OZAVEŠČANJA O MOŽNOSTIH DRUŽBENEGA RAZVOJA

DRUŠTVO ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ DUH ČASA

SIMONA KNAVS in MATJAŽ UGOVŠEK

Področje trajnostnega razvoja in »zelenega izobraževanja« je prepleteno z mnogimi dejavnostmi in načini učenja. V tem prispevku se bomo osredotočili na **skupnostno učenje** in ga predstavili s pomočjo analize delovanja Društva Duh časa. O skupnostnem učenju (*community education*), ki se dogaja v različnih okoljih, je v sodobnem času precej govora, saj spodbuja medsebojno povezovanje in aktivno udeležbo v skupnosti.

ČISTO NA KRATKO O DRUŠTVU

Društvo za trajnostni razvoj **Duh časa** smo ustanovili leta 2010 s ciljem pomembno prispevati k preoblikovanju obstoječega družbenega sistema, ki temelji na t. i. tržnem gospodarstvu, v družbeni sistem, katerega gospodarstvo je osnovano na obstoječih virih. Naše dejavnosti so ozaveščevalne, izobraževalne in proaktivne narave. Širša slovenska javnost nas v zadnjem času najbolj prepozna po naslednjih dejavnostih:

- *Računalniki za socialno ogrožene*, ki jo izvajamo od leta 2012,
- akvaponičnem vrtu (Triglavski urbani vrt),
- festivalu in oddaji *Zdaj pa dost`!*
- promociji Projekta Venus.

Smo registrirana, mladim prijazna prostovoljska organizacija.

PRVI KORAKI

Veščine komuniciranja, organiziranja in skupnostnega delovanja

Društvo – njegov začetek in delovanje – je ključno zaznamovano z intenzivnim razvojem interneta in **informacijsko-komunikacijske tehnologije**, ki smo ji priča v zadnjem desetletju. Posamezniki, ki nas združuje nujnost pozitivnih družbenih sprememb in smo samostojno iskali informacije ter možne oblike delovanja, smo se začeli srečevati z namenom iskanja in izvajanja aktivnosti, s katerimi bi pozitivno prispevali k izboljšanju družbe, v kateri živimo. Druženja bodočih članov društva so se začela **2008**, v letu po izidu prvega iz trilogije dokumentarnih filmov pod skupnim imenom *Zeitgeist* (Duh časa). Prvi dokumentarec *Zeitgeist: The movie* (Duh časa: Film) poveže za tisti čas razpršene razlage o razvoju in delovanju aktualnega družbenega sistema. Zaradi svojega razkrivanja neznanih

ozadij ter zamolčanih motivov družbenih elit, ki svoje početje prikrivajo s tem, da jih preprosto imenujejo **teorije zarote**, je objava filma doživela močan globalen odziv. Dokumentarec je namreč opredelil skupni imenovalac težav – **družbeni sistem, ki temelji na denarnem gospodarstvu**. Avtor Peter Joseph je vsebino, ki je v izvorniku nastala kot »performance act« preoblikoval v format dokumentarnega filma ter ga objavil na YouTube-u v prosti ogled, deljenje in tudi prosto nadaljnje javno predvajanje. Posebnost v odzivu na film je bilo število gledalcev, ki so komentirali objavo in katerim je bila skupna želja ukrepati, »to act upon it«. Po objavi drugega dela – *Zeitgeist: Addendum* (Duh časa: Dodatek), v katerem je avtor predstavil **Projekt Venus**, življenjsko delo Jacquea Fresca in Roxanne Meadows, se je porodilo globalno gibanje – *The Zeitgeist Movement* (TZM). Projekt Venus namreč naslavlja ravno monetarno gospodarstvo, katerega želi preseči z artikulirano vizijo gospodarstva, osnovanega na virih (*Resource based economy* – RBE). Osrednja namera gibanja tako postane informirati človeštvo o vzrokih za globalne težave, ki smo jim priča, in o predlogih za spremembe, torej o možnih rešitvah iz nastale situacije.

Prve aktivnosti bodočih članov Društva Duh časa so bila javna predvajanja *Zeitgeist* dokumentarnih filmov v manjših prostorih, ki so jim sledile razprave med gledalci. O predvajanjih so poročali neodvisni spletni mediji. Pobudniki teh prvih aktivnosti so kmalu vzpostavili spletno komunikacijo zainteresiranih posameznikov s pomočjo spletnih orodij (npr. Google skupine). Spletna komunikacija omogoča sodelovanje posameznikov v njihovem lastnem tempu, prostem času, hkrati pa je lahko poglobljena ter pospremljena z viri. V tem prvem obdobju smo bodoči člani Društva Duh časa veliko pozornosti namenili lastnemu izobraževanju. V prvi vrsti je to pomenilo ogled cele vrste spletnih video in drugih vsebin, sodelovanje v spletni komunikaciji in spletnih konferencah tudi svetovnega gibanja ter vedno pogosteje srečevanje v živo, seveda najpogosteje v Ljubljani in Mariboru. Vsako komunikacijo med člani je spremljal pogovor o možnih aktivnostih ozaveščanja javnosti in aktivnostih, ki bi prispevale k razvoju oz. tranziciji iz monetarnega v na virih osnovano gospodarstvo.

Ena prvih aktivnosti je bila priprava slovenskih podnapisov prosto dostopnih video vsebin, in sicer zopet s pomočjo prosto dostopnih in odprtokodnih (*open-source*) orodij, ki so uporabniško dobro razvita in se jih zainteresirani posameznik, ki nima predhodnih izkušenj s podnaslavljanjem, enostavno nauči. Tako je pri tej aktivnosti lahko sodelovalo večje število ljudi. Organizacije ozaveščevalnih dogodkov smo redno pospremljali z deljenjem DVD kopij prosto dostopnih dokumentarnih vsebin in povezav na spletne strani, katerim skupni imenovalac je iskanje pravih vzrokov za globalno stanje, uporabnih rešitev ter razvoj in aktivacija slednjih.

Junija 2010 smo v Cankarjevem domu v Ljubljani gostili **Jacquea Fresca** in **Roxanne Meadows** na njuni svetovni turneji, namenjeni širjenju informacij o Projektu Venus, ozaveščanju o možnostih družbenega razvoja, ki jih obstoječe znanje na mnogih področjih že omogoča ter zbiranju sredstev za nadaljnje delovanje projekta. Ocenjujemo, da je v tem obdobju informacija o obstoječi viziji **na virih osnovanega gospodarstva** v našem prostoru preko različnih kanalov dosegla najmanj 50 000 posameznikov.

Oblikovanje novih skupin seveda spremljajo tudi težave, izhajajoče iz različnega razumevanja in vrednostnega sistema posameznikov. Tako gibanje na globalni ravni kot Društvo Duh časa sta po tem prvem obdobju doživela spremembe v članstvu. Sprožil se je ponovni razmislek o skupnih vrednotah

in realnih možnostih njihovih realizacij. Tekom leta 2011 je Društvo Duh časa prenehalo delovati kot uradni del gibanja Zeitgeist in se začelo osredotočati na aktivnosti, vezane na domače okolje ter okrepilo svoje vezi s Projektom Venus.

Z vidika izobraževanja je to prvo obdobje delovanja zaznamovalo združevanje posameznikov, ki se predhodno nismo poznali, v novo organizacijo, čemur je sledilo intenzivno **skupnostno učenje veščin**:

- komuniciranja (izražanja mnenj, razpravljanja, argumentiranja);
- rabe spletnih in drugih računalniških orodij;
- organiziranja manjših in večjih dogodkov;
- ustanavljanja in koordiniranja društva;
- stalnega preverjanja prepričanij in
- iskanja formulacij skupnih temeljev.

ZAČETEK NOVEGA OBDOBJA

K otipljivim rezultatom usmerjene akcije in temu prilagojeno učenje

Leto 2012 je zaznamovalo prihod novih članov ter razvoj novih aktivnosti. Učinki ozaveščevalnih aktivnosti prvega obdobja (2008 in 2011), ki so se zaključile pa s postavitvijo nove spletne strani, so pripomogli k enostavnejšemu angažiranju posameznikov, ki so se pridružili že obstoječi organizaciji. Z veseljem danes ocenjujemo, da je bil njihov prispevek ključen.

Festival Zdaj pa dost`!

Septembra 2012 smo izvedli festival neodvisnega dokumentarnega filma **Zdaj pa dost`!** Od četrтка do sobote so se na 27 lokacijah po vsej Sloveniji hkrati odvrteli 4 dokumentarni filmi v 3 večerih, katerim je sledila razprava med gledalci. Filmi so se le na nekaterih prizoriščih predvajali v organizaciji našega društva, ker je tako geografsko pokritost festivala omogočilo sodelovanje mnogih drugih organizacij pa tudi posameznikov, ki smo jih k sodelovanju pritegnili v kratkem mesecu dni. Festival se je nadaljeval s serijo 40-ih oddaj (dostopne na YouTube-u), večinoma intervjujev s posamezniki in skupinami, ki so želeli prispevati s svojimi znanji, razumevanji obstoječega družbenega stanja in potencialnimi rešitvami.

RBE izobraževanje

RBE je kratica za *Resource based economy*, kar prevajamo kot »gospodarstvo, osnovano na virih« ali pa »**na virih osnovano gospodarstvo**«. Izobraževanje razvija spletna skupnost prostovoljcev Projekta Venus. Oblikovano je bilo z namenom skupnega raziskovanja dilem, ki se postavljajo ob razumevanju koncepta na virih osnovanega gospodarstva, razlikami med njim in obstoječim, torej monetarnim sistemom ter ob iskanju delovanja v prid tranziciji. Prvo izobraževanje je bilo izvedeno med izkušenimi prostovoljci z namenom izmenjati mnenja in izkušnje. Razvil se je koncept izobraževanja, oblika moderiranja in sosledje tem za razpravo, ki izhajajo iz bogate video zakladnice Projekta Venus, -vključuje pa tudi druge tematsko relevantne vsebine.

Izobraževanje ima moderatorja, ki vodi razpravo in skrbi za snemanje ter objavo posnetkov razprave. Razprave so torej javne. Zainteresirani udeleženci so povabljeni preko družabnih omrežij. Sodelujoči

skupaj opredelijo najprimernejši, običajno tedenski termin spletnega avdio in po možnosti video srečevanja. Moderator na podlagi izkušenj razporedi teme in pripravi video gradivo. Udeleženec si lahko pred razpravo ogleda video gradivo, pripravi vprašanja ali zapiske zanj pomembnih vidikov, dodaja dodatne vire ipd. Razprava poteka najmanj eno uro, pogosto tudi več, odvisno od časa, ki je udeležencem na razpolago. Kdor ne utegne na razpravo, si jo lahko ogleda kasneje, saj posnetek ostane dostopen na spletu. Prostovoljec Projekta Venus, ki je hkrati član Društva Duh časa, je tak format izobraževanja izvedel v letih 2013–2015 tudi pri nas v slovenskem jeziku, gradiva pa zaenkrat večinoma še niso podnaslovljena.

Akvaponika – Triglavski urbani vrt

Med letoma 2012 in 2014 so člani društva v Ljubljani postavili akvaponični vrt v obsegu približno 30 m². Aktivnost sta razvila in koordinirala dva protagonista brez neposrednih predhodnih izkušenj. Prvo obdobje sta namenila obsežnemu raziskovanju v večini na spletu dosegljivih virov o tehnologiji, izkušnjah in praktičnih nasvetih za postavitve takega vrta. Posvetovala sta se tudi z domačimi strokovnjaki (Ponnod). Lokacijo in nekaj materiala (reciklaža) za postavitve sta imela na voljo, pridobila sta nekaj donacij in vložila tudi precej lastnih sredstev. Preko družabnih omrežij sta informirala širšo javnost ter tako pridobila prostovoljce za delovne akcije pri postavitvi tudi izven društva samega. Po postavitvi vrta sta organizirala dogodke – dneve odprtih vrat – pri čemer sta predstavljala izkušnje in dosežke. Zaradi spremembe lastnika lokacije se je v letu 2015 akvaponični vrt preselil na drugo lokacijo, v Izlake, pod okrilje Društva Medijske Toplice. Dejavnost ne sega le na področje prostega izmenjevanja znanja med sodelujočimi prostovoljci ter z obiskovalci, temveč gre tudi za prosto deljenje virov iz zasebne v javno sfero. Razviden je večji finančni vložek dveh posameznikov najprej v dobro društva ter v nadaljevanju podaritev sredstev skupaj z znanji in izkušnjami med organizacijami.

Izobraževanje v okviru dejavnosti Računalniki za socialno ogrožene

To dejavnost v društvu izvajamo od leta 2012. V osnovi gre za ponovno usposabljanje rabljene računalniške opreme z uporabo odprtokodnih računalniških rešitev v korist socialno ogroženim posameznikom in neprofitnim organizacijam. Dejavnost temelji na prostem posredovanju predhodno obstoječega znanja, na skupnem iskanju rešitev za obstoječe težave ter razvoju novih veščin. Gre za učenje novih veščin ob delu samem, ki sodijo predvsem na področje računalništva in informatike, zaradi izjemne širitve dejavnosti pa tudi na področju poslovanja, prostovoljskega dela, sodelovanja z drugimi organizacijami in podobno. Dejavnost temelji na prostem pretoku virov (računalniške opreme), ki se skozi dejavnost v celoti pretaka brez denarne menjave.

Šest oblik učenja

Prvo obliko predstavlja osvajanje novih veščin kot izmenjava obstoječih znanj pri dejavnosti sodelujočih prostovoljcev. Vsak posameznik prinese v dejavnost svoje znanje in veščine in jih prosto deli med druge sodelujoče. Čeprav je osnova v deljenju znanj, pa iz tega nastajajo nova znanja za vse sodelujoče, ki izhajajo iz sinergičnih učinkov sodelovanja.

Druga oblika učenja je v procesnem smislu enaka prvi, a jo izpostavljam, ker gre za učinek na ravni organizacij. Poimenujemo jo lahko »selitve prostovoljcev«, kjer gre za sodelovanje posameznikov pri aktivnostih dveh ali več organizacij. Na primer: *wlan slovenija* (posamezniki aktivni v obeh

dejavnostih), Piratska stranka Slovenije (skupina članov prihaja na delovne akcije), Društvo Vez-je in Društvo Medijske toplice (delovna srečanja z namenom delitve znanj, izkušenj, sredstev in vzpostavljenih rešitev), Društvo Lugos, Kiberpipa (skupna izvedba izobraževanj na temo odprtokodnih računalniških rešitev), podjetje Misol d. o. o. (redna pomoč z znanjem, servisiranjem in specifičnimi orodji).

Tretja oblika se izvaja v okviru mrež nevladnih organizacij, v katere smo vključeni, in sicer *Mreža za vključujočo informacijsko družbo* (računalništvo in informacijsko komunikacijska tehnologija), *Slovenska mreža prostovoljskih organizacij* (prostovoljstvo), *Nacionalna mreža nevladnih organizacij CNVOS* (nevladne organizacije) ter mreža *Plan B za Slovenijo* (okoljevarstvo in trajnostni razvoj). Novih znanj se nadejamo tudi v okviru mreže, namenjene razvoju in širitvi dejavnosti Računalniki za socialno ogrožene, ki jo vzpostavljamo v letu 2015 in v katero vabimo nevladne, javne in zasebne organizacije z več različnih področij delovanja (humanitarnost, socialno varstvo, okoljevarstvo, računalništvo, izobraževanje, znanost, prostovoljstvo idr.).

Četrto obliko učenja predstavlja pridobivanje znanj v okviru izobraževanj, ki jih ponujajo druge organizacije. Predvsem gre za izobraževanja (pa tudi druge oblike na primer ozaveščevalnih dogodkov), namenjena nevladnim organizacijam, ki jih je v zadnjem obdobju veliko in se jih udeležujemo različni posamezniki glede na potrebe, zanimanje in možnosti. Pretežno so to znanja, ki jih lahko koristi več različnih organizacij. Pomemben učinek teh dogodkov je mreženje nevladnih organizacij z različnih področij delovanja.

Peta oblika učenja je delo samo. Opogumljeni s širjenjem skupine sodelujočih posameznikov, odzivom organizacij in z že doseženimi rezultati, se spopadamo tudi z izzivi, ki v obdobju nekaj mesecev že prerastejo iz ideje v realizacijo. To je posledica obilice razprav o potencialih nadaljnjega razvoja, kar posameznike opogumlja k aktivaciji na področju, ki ga mogoče niso povsem veščji, a ga želijo usvojiti tudi s poskušanjem. Predvsem na področju računalništva, kjer se ukvarjamo izključno z odprtokodnimi rešitvami, je v veliko pomoč množica praktičnih rešitev, ki so dostopne na spletu.

Šesta oblika učenja se pojavlja ob predaji računalniške opreme prejemnikom. Predvsem v primeru podaritve računalniške opreme nevladnim organizacijam ne nudimo le obilice znanj iz naše dejavnosti. Spoznavamo namreč tudi specifične potrebe prejemnikov, ki nas spodbujajo k iskanju novih rešitev in s tem k pridobivanju novih znanj.

Naše učenje zajema **pet vsebinskih sklopov**.

Prvi se tiče povsem tehničnega področja t. i. hardvera oz. strojne opreme, kjer gre za večšine dela z materialom in orodjem.

Drugi je razvoj t. i. softvera oz. programske opreme, ki je potrebna tako za osnovno dejavnost priprave računalnikov za oddajo prejemnikom kot tudi na področju računalniške in informacijske podpore dejavnosti sami.

Tretji vsebinski sklop obsega klasične podporne dejavnosti za dejavnost Računalniki za socialno ogrožene in tudi društva v celoti. To so: organizacija, promocija, komuniciranje s prejemniki, donatorji, prostovoljci (mentorstvo prostovoljcem) in podobno.

Četrty sklop je mentorsko delo s posamezniki, ki prihajajo z manj znanja in je njihova prvotna motivacija pridobiti znanje. To so v glavnem dijaki (praktično usposabljanje z delom, interesne dejavnosti), pa tudi odrasli, ki jih zanima neko specifično znanje ali pa zgolj želijo prispevati ter se skozi delo približe spoznati s svetom računalniške tehnologije. Oboji so vključeni v samo dejavnost in k njej tudi prispevajo.

Peti sklop predstavlja oblikovanje celovitih rešitev. Razvoj procesa dela namreč sledi tudi cilju oblikovati t. i. *know how*, ki bi bil lahko učinkovito prenosljiv na druge organizacije in predvsem druga lokalna okolja z namenom širitve dejavnosti in vzpostavitve njene trajnosti.

Z vidika izobraževanja je to drugo obdobje delovanja društva zaznamoval intenziven porast aktivno sodelujočih članov. Pridružili so se jim prostovoljci, ki se udeležujejo redno ali občasno, kar nas je spodbudilo k registraciji društva kot prostovoljske organizacije. Ob nadaljevanju oblikovanja učenja iz prejšnjega obdobja, v tem obdobju izstopajo tudi:

- še intenzivnejše skupnostno učenje s pomočjo spletnih virov in orodij (video in drugi viri; začetek akvaponike, tehnične računalniške rešitve);
- razvoj moderiranega skupnostnega učenja na podlagi gradiv (video, avdio, pisno) in skozi razpravo (RBE izobraževanje);
- učenje z delom v skupini (izmenjava znanj, predstavitev veščin, skupno iskanje rešitev za konkreten problem);
- udeležba na izobraževanjih in informativnih dogodkih namenjenih nevladnim organizacijam;
- mreženje organizacij (skupne aktivnosti, medsebojna pomoč, intenziven prenos znanj, sredstev in celovitih rešitev) ter
- učenje ob razvojnem delu (tehnološki razvoj, razvoj podpornih dejavnosti npr. pridobivanje nepovratnih sredstev in celovitih rešitev npr. protokol brisanja podatkov).

ZAKLJUČEK

V besedilu je bilo prikazano, kako se je razvijalo skupnostno učenje v društvu. Slednje je nastalo z željo, da pozitivno vpliva na ozaveščenost ljudi in spreminjanje družbenih odnosov z uporabo različnih projektov učenja (metod in vsebin). Opazen je premik v dvojem, in sicer v razvoju skupnosti posameznikov znotraj društva ter premik od ozaveščanja s klasičnimi promocijskimi aktivnostmi k razvoju praks, ki uresničujejo osrednje sporočilo društva in hkrati krepijo znanje in izkušnje članov, prostovoljcev in tudi širše javnosti.

Skupek dejavnosti

Vir: Duh časa

REFERENCE

<http://www.duh-casa.si/>

<http://racunalniki.duh-casa.si/>

<https://www.facebook.com/DuhCasa>

<http://gplus.to/DuhCasa>

<https://www.facebook.com/groups/TVP.Slovenia1/?fref=ts>

<https://www.youtube.com/user/DuhCasa/videos>

<https://www.youtube.com/user/zdajpadost>

SODELOVALNO UČENJE V SKUPINAH IN DRUŠTVIH

Sodelovalno učenje v skupini se dogaja z nekim namenom (skupina ima svoje cilje), bodisi da gre za ustvarjanje znanja, prenašanje znanja, preoblikovanje praks ipd. Značilni so medsebojni odnosi, ki člane skupine tudi čustveno povezujejo v afektivno-odnosno mrežo in z vsebinami ter s cilji ustvarjajo dinamiko skupine, v kateri se dogaja učenje. Avtorji, ki so vplivali na razvoj znanja o skupinskem učenju, so bili: Dewey, Vigotski, Lewin. V sodobnosti pa lahko za skupinsko učenje odraslih dodamo tudi raziskave o učenju v delovnem in v lokalnem okolju, iz katerih se je razvil koncept skupnosti prakse, za katerega sta zaslužna Lave in Wenger.

Sodelovalno učenje in zeleno izobraževanje lahko razvijeta nove metode z uporabo koncepta učenja v naravi (*outdoor learning*), ki se lahko uresničuje v običajnih naravnih pogojih ali pa v ekstremnih razmerah (puščava, visokogorje, globoko morje, ...). Učenje v naravi se pogosto uporablja pri izobraževanju menedžerjev, mladostnikov z vedenjskimi težavami in drugih skupinah. Izkušnje, ki jih je razvila socialna pedagogika, bi lahko uporabili tudi pri zelenem izobraževanju.

Kot zanimiva metoda se kaže tudi Bio-Blitz. To je enodnevno srečanje v skupini, ki jo sestavljajo znanstveniki (kot prostovoljci), družine, študenti. Srečanje se odvija v lokalnem okolju, ko en dan raziskujejo rastline, živali, gobe, ... Bio-Blitz lahko poteka v naravnih parkih, na travnikih ob vasi, ob potoku, reki, vulkanu, ... Okolje izbere skupina.

V naslednjem razdelku sta predstavljena dva primera skupinskega učenja: študijski krožek in skupnost prakse. Študijski krožki so znana oblika skupnostnega izobraževanja, ki ima v Sloveniji že dolgo tradicijo (prim. Bogataj, 2012). Študijski krožki so tudi del izobraževanja za trajnostni razvoj vasi in mest, kar v svojih projektih opisujeta James in Lahti, ki razvijata eko-občine. To je lahko naslednji korak pri razvoju lokalnega okolja, kjer deluje Ljudska univerza Ajdovščina.

V literaturi najdemo študijske krožke, ki delujejo za

- ohranjanje naravne dediščine,
- varčno rabo energije,
- eko-vrtnarjenje,
- trajnostno kmetovanje,
- socialno podjetništvo,
- zeleno gradnjo, ...

Študijski krožek Sivka tvori skupina ljudi s podeželja, ki se ukvarjajo s pripravo različnih izdelkov iz zelišč. V tej brošuri je predstavljeno delovanje krožka in opisano delo z milom.

Drugo besedilo je nastalo na osnovi diplomskega dela, v katerem je avtorica raziskovala značilnosti skupnosti prakse, ki je v marsičem podobna zamisli študijskih krožkov, saj gre v obeh primerih za združevanje učenja in delovanja ter razvoj občutka pripadanja neki skupini.

Tretje besedilo prikazuje razvoj dejavnosti v društvu, ki deluje v vasi Planina nad Ajdovščino.

REFERENCI

Bogataj, N. (ur.) (2012). Študijski krožki: iz korenin k novim izzivom za življenje v skupnosti. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Polito, M. (2003). Comunicazione positiva e apprendimento cooperativo. Trento: Erickson.

Čebelnjak v dolini Branice

Vir: Nada Ličen

ŠTUDIJSKI KROŽEK SIVKA IN PRIPRAVA DIŠEČEGA MILA

EVA MERMOLJA in NATAŠA MOHORČIČ

Učenje v študijskih krožkih je lahko izjemno učinkovito in pomembno prispeva k razvoju posameznika in skupnosti, o čemer smo bili na Ljudski univerzi v Ajdovščini prepričani že takoj, ko so se pojavili v slovenskem prostoru. Ljudska univerza Ajdovščina je s skoraj dvajsetletno tradicijo izvajanja študijskih krožkov ena od prvih organizacij v Sloveniji, ki so pričele z izvajanjem študijskih krožkov po modelu Andragoškega centra Slovenije. V tem času smo izvedli prek 70 krožkov na najrazličnejše teme. Njihove vsebine so vseskozi odgovarjale na potrebe ljudi in okolja. Veliko zanimanja je bilo za raziskovanje kulturne in družinske dediščine, zgodovine, področje osebnostnega razvoja, samooskrbe in zdravega načina življenja. Široki paleti vsebin krožkov so sledili tudi različni cilji, ki so jih krožki imeli. To dokazujejo tudi akcijski cilji posameznih krožkov. Nekateri krožki so se zaključili z nekim javnim dogodkom (postavitvijo razstave, organizacijo prireditve, predavanja,...), v drugih so nastala gradiva in publikacije, nekateri krožki pa so prerasli v društva ali druge neformalne oblike druženja in učenja.

S svojim delovanjem so študijski krožki širili izobraževanje in kulturo učenja tudi v razpršene zaselke Vipavske doline. Oddaljenost izobraževanja od kraja bivanja za prebivalce podeželja (zlasti starejše) pogosto pomeni nepremostljivo oviro, zaradi katere se ne vključujejo v izobraževanje. S tem, ko smo izvajanje krožkov preselili v vasi, je izobraževanje postalo zanje bolj dostopno. Takšno izkušnjo smo imeli tudi v študijskem krožku Sivka, ki smo ga v letih od 2013 do 2015 izvajali v Podragi.

ŠTUDIJSKI KROŽEK SIVKA

Študijski krožek Sivka je svoje mesto našel v manjši vasici v Vipavski dolini, v tamkajšnjem župnišču. Tema o zeliščih je privabila precej domačinov, prav tako pa so se v krožek vključili posamezniki iz bolj oddaljenih krajev. V njem so bile zastopane vse generacije, kar je krožku dalo poseben pečat medgeneracijskega učenja in povezovanja. Pestra struktura udeležencev tako po starosti, izobrazbi in predznanju o obravnavani tematiki je krožku dala posebno dodano vrednost. Mentorica je spretno povezovala raznolikost skupine, ki pa je imela skupne interese in cilje. To je bilo dovolj, da je zanimanje za sodelovanje v krožku ostajalo ves čas na visoki ravni in so udeleženci v njem aktivno sodelovali. Učili so se eden od drugega, vloge učitelja in učenca so se skozi srečanja menjale, prenos znanja je potekal v vse smeri. Izmenjevali so izkušnje, recepte, nasvete, kasneje tudi izdelke, pridelke in semena. Mentorica je ozaveščala člane krožka o pomenu samooskrbe za posameznika, družbo in naravo. Spodbujala jih je k večji samooskrbi, sodelovanju in povezovanju. S takšnim načinom delovanje predstavlja ŠK Sivka primer dobre prakse skupnostnega učenja in učeče se skupnosti, ki jo Bogataj in Pečar (2013) opredelita kot *med seboj daljše časovno obdobje povezane ljudi, med katerimi so se z osebnimi stiki razvili posebni medsebojni odnosi, v katerih vsi vplivajo na odločitve in pravila delovanja skupnosti*. Z vključevanjem vseh članov v skupne naloge krožka so udeleženci

pridobivali znanja za življenje v skupnosti. Pri skupnem delu so se udeleženci identificirali s skupino, pri tem pa poudarjali njihove skupne značilnosti in ne razlike.

Izpostaviti gre še en pomemben vidik, ki ga je imel študijski krožek, in sicer njegov vpliv na razvoj socialnega kapitala. Vključevanje v neformalno izobraževanje odraslih pozitivno vpliva na razvoj socialnega kapitala na podeželju. Prispeva k večjemu vključevanju v družbo in posledično k širjenju socialnih omrežij. S tem pomembno vpliva na zaupanje, posredno pa tudi na večjo družbeno aktivnost. Zaradi večjega zaupanja prihaja do povečevanja socialne vključenosti. Ljudje se družijo s širšim krogom ljudi in se ne zapirajo v okvir krvnega sorodstva in lokalitet, zaradi česar prihaja do krepitev socialnega kapitala (Mermolja, 2012). Pri študijskih krožkih so najpomembnejši dobri medosebni odnosi in sodelujoče učenje, ki je osnova za izgradnjo socialnega kapitala (Miljoč v Bogataj et al., 2015). Osebni stiki in trajnejši medsebojni odnosi, ki so se vzpostavili v študijskem krožku Sivka, so bili ključnega pomena za njegovo delovanje, s čimer so gradili neprecenljiv socialni kapital.

Udeleženci so se ob zaključku predstavili na Paradi učenja 2015 v Ajdovščini, ki je pomenila priložnost za prikaz dosežkov krožka in njegovega prispevka k zagotavljanju trajnosti in sožitja v skupnosti. Številne pobude za nadaljevanje krožka in nove ideje za povezovanje znanja o zeliščih s kulinariko kličejo po izvajanju krožka tudi v prihodnje. V nadaljevanju bomo predstavili delovanje ŠK. Osredotočili se bomo na izdelovanje dišečih mil.

DIŠEČE MILO

V študijskem krožku Sivka smo na pobudo udeležencev izvedli vrsto delavnic, ki so izhajale iz zamisli o samooskrbi. Izdelovali smo zeliščne kreme in olja, pripravljali čajne mešanice, zeliščne kopeli in hidrolate. Ena od delavnic je bila namenjena **izdelovanju naravnega mila iz domačih zelišč**. V krožku smo želeli izdelovanje mila postaviti v širši okvir znanja, zato smo spoznavali zgodovino pridobivanja mila, zbirali različne recepte za izdelavo mila (nekaj jih v besedilu prilagamo) in jih med seboj primerjali. Zaradi takega načina učenja, bo v tem besedilu najprej predstavljena zgodovina pridobivanja mila, ki smo jo povzeli po različnih spletnih virih, nato pa izbrani recepti za pripravo mila, ki smo jih uporabili v študijskem krožku.

ZGODOVINA PRIDOBIVANJA MILA: od Babilona do tekočega mila

Milo se nam zdi danes nekaj samo po sebi umevnega, a ni bilo vedno tako. Z odkritjem ognja in pepela, ki je tudi surovina za izdelavo mila, je nastalo milo. Za milo namreč potrebujemo lug in maščobo, ki je lahko živalskega ali rastlinskega izvora. Človek je vse to odkril po naključju, danes pa lahko znanje prenašamo na različne načine in ni potrebno, da bi vsak sam odkrival izdelovanje mila.

Naše babice so poznale domačo izdelavo mila za pranje in umivanje, ko si mila niso mogli kupiti. Še pred drugo svetovno vojno so milo pripravljali doma. Prvi zapisi o milu podobni snovi so stari okrog 4500 let. Babilonci so 2800 let pr. n. š. prali bombaž in volno z mešanico pepela in masti. Dokaze o tem so raziskovalci našli med izkopavanjem ostankov starodavnega Babilona. Na glinenih posodah, v

katerih so imeli takratna mila, so bile tudi slike, ki so prikazovale izdelavo mila. Egipčani so 1500 let pr. n. š. s substancno, ki je bila podobna milu, zdravili kožne bolezni. Grki so osebno higieno dvignili na raven čiščenja. Umivali so se s kosi gline, peska, plovca in pepela. Nato so se namazali z rastlinskim oljem, ki so ga skupaj z umazanijo zdrgnili s telesa. Po vsej verjetnosti so bili Italijani prvi, ki so začeli izdelovati sodobni tip mila. Rimska legenda pravi, da je milo dobilo ime po gori *Sapo*. Tam so bogovom darovali živali. Dež je spiral mešanico pepela in maščobe živali v kotanjo ob Tiberi. Ženske, ki so tam prale perilo, so ugotovile, da se perilo tam lepše pere. V srednjeveškem islamskem svetu so kemiki prvič izdelovali mila iz luga, aromatičnih olj in rastlinskih maščob. Že od začetka 7. st. so mila izdelovali v različnih mestih (Nablus, Kufa, Basra). Različni viri pišejo, da so današnja mila nasledniki arabskih mil. V Evropi so pričeli z izdelovanjem mil v 16. st., in sicer najprej z izdelovanjem olivnega mila. Pomembna središča, kjer so pričeli z izdelovanjem najboljših mil, so bila v Španiji, Italiji in Franciji (castiljsko milo, marsejsko milo). Leta 1791 je francoski kemik Nicolas Leblanc patentiral izdelavo natrijevega bikarbonata iz soli. Novo obdobje za milo pomeni 20 let kasneje, ko je francoski kemik raziskal kemijsko reakcijo *saponifikacije*. Stroji na električni pogon so pocenili proizvodnjo. Izdelovalci so pozabili na naravne snovi in se zatekli k poceni kemiji in začeli izdelovati detergente. V Sloveniji sega zgodovina izdelave mila daleč pred prvo svetovno vojno. Leta 1970 se je na trgu pojavilo prvo tekoče milo.

PRIPRAVA MILA

Če so ljudje v preteklosti sami doma pripravljali milo, si ga lahko izdelamo tudi mi. V študijskem krožku smo izdelovali mila tako, da smo sledili različnim recepturam. Če želimo izdelati milo, potrebujemo naslednje sestavine:

- maščobo (lahko je rastlinskega ali živalskega izvora; npr. oljčno olje; bučno olje; sončnično olje; kokosovo olje, mast, ...);
- vodo (uporabljamo mehko vodo, ker ioni zmanjšajo učinek mila; vodo potrebujemo za raztopino NaOH. Lahko pa namesto vode uporabimo različne čaje, sadje, zelenjavo (zmiksano), mleko, vino, sok, hidrolate, ...);
- lužni kamen, in sicer KOH – uporabljamo za tekoča mila ter NaOH – uporabljamo za trda mila.

Pri rokovanju se moramo zaščititi, ker so to močne baze in lahko poškodujejo kožo. Pri nakupu moramo biti pozorni, da za izdelavo mila uporabljamo samo 100% NaOH. Vedno moramo lug raztopiti v tekočini, preden ga damo v maščobo.

RAZNI DODATKI K MILU

Dodamo lahko različne dodatke, ki milu bodisi spremenijo barvo ali teksturo ali ga odišavijo.

Dodatki so lahko:

- dišave (eterična olja so naravni destilat različnih rastlin);
- zdrobljena zelišča, kosmiče, zdrob, kavo, glino, sadje ipd, kar spremeni teksturo;
- barvila (dodamo lahko naravna barvila (korenček, rdeča pesa, kava, ...), zeliščne sokove, barvne gline, mice, barve za živila).

Vir: Nataša Mohorčič

PRIPOMOČKI, KI JIH POTREBUJEMO ZA IZDELAVO MILA:

- gorilnik,
- posoda za vodo (pogrejemo na štedilniku),
- posoda za olje, posoda za lužno raztopino,
- tehtnica,
- termometer,
- dve kuhalnici,
- palični mešalec,
- modele za milo,
- sestavine po receptu,
- zaščitno opremo (očala, rokavice, obleka),
- posodo s kisom, da umijemo pripomočke.

Pri delu smo bili zelo pozorni na navodila. Eno takih je, da nikoli ne smemo uporabljati aluminija, ker reagira z lugom. Pazimo na varnost pri delu!

NAVODILA ZA PRIPRAVO

Preden pričnemo z izdelovanjem mila, si , podobno kot pri drugih opravilih, pripravimo dovolj prostora za delo. Površine, na katerih bomo delali, primerno zaščitimo. Ko delamo z lugom in s svežim milom, si moramo zaščititi roke in oči. Za varnost poskrbimo tudi tako, da imamo v bližini steklenico kisa, ki lug nevtralizira v primeru razlitja.

Poskrbimo, da nas ne motijo med delom. Delamo po določenih metodah, ki smo jih spoznavali v študijskem krožku. Vedno pazimo, da smo osredotočeni na delo (da nismo raztreseni, ker gre potem lahko veliko stvari narobe). Naslednja pomembna navodila so: posoda, ki pride v stik z lugom, mora biti SUHA. Vedno stresemo LUG V VODO in ne obratno. Prav pri slednjem se lahko zgodi nesreča, če nismo dovolj pozorni.

Če delamo v zaprtem prostoru, odpremo okno in se odmaknemo, tako da ne vdihujemo pare raztopine, saj se ta najprej močno segreje, potem pa jo moramo ohladiti na 35 do 45 °C. V primeru, da se polijemo z lugom, ne zlivajmo kisa na polito mesto, ampak izpirajmo prizadeto mesto s tekočo vodo vsaj 10 min.

RECEPTI ZA IZDELAVO RAZLIČNIH VRST MILA

(Za več receptov dodajamo med referencami spletne povezave.)

MILO IZ OLJČNEGA OLJA

500 g oljčnega olja
63,5 g NaOH
165 g destilirane vode

CASTILLE MILA

450 g olivnega olja
50 g kokosovega olja
63 g NaOH
95 g destilirane vode

ZELIŠČARSKA KMETIJA KORINA

1000 g olivnega olja
128 g NaOH
359 g destilirane vode
10 ml eteričnega olja

250 g kokosovega masla
150 g olivnega olja
100 g sončničnega olja
65 g NaOH
190 g destilirane vode

200 g kakavovega masla
500 g kokosove masti
150 g olivnega olja
200 g sončničnega olja
163 g NaOH
347 g destilirane vode
2 žlici kakava

IZDELAVA MILA PO HLADNEM POSTOPKU

Večji lonec z vodo damo na štedilnik in ga segrevamo. V večjo plastično posodo damo maščobe (tekoče in trde) ter to skledo postavimo v lonec z vodo («banjamarija»). Med tem, ko se nam maščoba topi, v drugo skledo odtehtamo destilirano vodo, v manjši suh lonček pa NaOH.

Pozor! Kot smo že zgoraj opozorili: **vedno stresemo lužni kamen v vodo in ne obratno, ker lahko pride do eksplozije!**

Dobro premešamo, da se NaOH lepo raztopi v vodi. Ko so maščobe stopljene, jih odstavimo. S termometrom preverimo temperaturo. Ko pade temperatura obeh sestavin pod 60°C, počasi pričnemo vlivati raztopino lužnega kamna v maščobo. Najprej mešamo počasi z lopatko – približno pet minut –, nato pa nadaljujemo s paličnim mešalcem. Prične se postopek umiljenja – saponifikacije. Mešamo toliko časa, da postane zmes gostejša (kot pri pudingu). Tik pred koncem dodamo dodatke (zelišča, eterična olja, glino, sadje idr.). Maso vlijemo v kalupe (leseni, silikonski, ...), pokrijemo in pustimo počivati vsaj 24 ur. Po ohlajanju mila vzamemo iz kalupa in jih sušimo na hladnem in zračnem prostoru vsaj 4 tedne. Mila moramo med sušenjem obračati, da se enakomerno sušijo.

Spodaj so fotografije mil, ki smo jih pripravile v študijskem krožku.

Mila, ki čakajo da jih uporabimo.

Vir: Nataša Mohorčič

Vir: Nataša Mohorčič

REFERENCE

Bogataj, N., Pečar, N (2013). Dostopno na:

http://sk.acs.si/fileadmin/acs/2013/2013_SK_LOKskup_KTRC.pdf (3.7.2015)

Bogataj, N. (ur.) (2005). Študijski krožki – od zamisli do sadov v prvem desetletju. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Dostopno prek: <http://sk.acs.si/uploads/media/SK03Mijoc.pdf> (3.7.2015)

Grašič, M., Matjašič, M. (2015) Kabinet čudes: Od »kuhanja mačk« do terpentinovnega mila. Delo, 23.1.2015, Dostopno na www.delo.si/znanje/izobrazevanje

Mermolja, E. (2012). Izobraževalni program »UŽU Izzivi podeželja« v luči socialnega kapitala. Magistrska naloga. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici.

Recepti za pripravo mila. Dostopno na www.ilsaponenaturale.it (12. 5. 2015)

Nasveti o pripravi mila. Dostopno na www.millerssoap.com (12. 5. 2015)

Zgodovina pridobivanja mila. Dostopno na www.kupalamila.si (12. 5. 2015)

Nasad sivke
Vir: Nada Ličen

SKUPNOSTI PRAKSE KOT STRATEGIJA UČENJA IN DELOVANJA

ALJA ŠERCELJ

Socialne, ekonomske, kulturne in politične spremembe v drugi polovici 20. stoletja so vplivale na izobraževanje, ki ga vedno bolj določajo različni dejavniki informacijske in kapitalne globalizacije, individualizma, hitrega razvoja znanosti in tehnologije. V andragoški praksi se spremembe kažejo v razvoju različnih oblik učenja (edukacijskih strategij). Posebno pozornost posvečamo odkrivanju novih virov za učenje in vključevanje vseh skupin prebivalstva v različne dejavnosti vseživljenjskega učenja. Povečuje se tudi zanimanje za informalno pridobivanje in oblikovanje znanja ter razvoj novih vrst in oblik informalnega¹ učenja na različnih področjih. Eno od teh področij je tudi izobraževanje in učenje v povezavi z ohranjanjem naravnih virov in trajnostnim načinom življenja. Mnogi avtorji (npr. Engeström idr., 2013; Jarvis, 2012; Kelava, 2011) so raziskovali in podrobneje opredelili informalno učenje, identificirali različne vrste informalnega učenja.

Informalno učenje lahko razumemo kot učenje v vsakdanjem življenju, ki poteka tako prek pogovora, pripovedovanja, življenjskih izkušenj in prenosa modrosti, kot tudi v procesu socializacije in oblikovanja tihega znanja (*tacit knowledge*).

V nadaljevanju bomo predstavili koncept skupnosti prakse kot primer učenja v vsakdanjem življenju. Kot primer skupnosti prakse sicer lahko razumemo tudi lokalne akcijske skupine (LAS), študijski krožek (ŠK), kot ga poznamo v slovenskem okolju, skupino, ki se uči v delovnem okolju. **Temeljna značilnost skupnosti prakse je, da nastane spontano, da ni formalno organizirana, sloni na delovanju/praksi in ljudje občutijo pripadnost (skupna identiteta).**

S tem prispevkom želimo dodati k razmisleku, kako bi lahko skupnosti prakse uporabljali kot pot za učenje v okviru različnih trajnostnih gibanj, zelenih gibanj, gibanj za zdravo življenje ipd. Za vpeljavo novih načinov mišljenja in vedenja oz. ravnanja je potrebno spreminjanje v lokalnem okolju, v vsakdanjem življenju in pri tem ne zadostujejo klasične organizirane oblike izobraževanja, kot so npr. predavanja ali tečaji, temveč potrebujemo nove pristope.

¹ Oznako informalno učenje bomo uporabljali za poimenovanje učenja, ki ni organizirano, je nenadzorovano s strani države ali drugih nosilcev družbene moči. V slovenskem jeziku se pojavlja tudi poimenovanje priložnostno učenje. Več o tem Rotar (2013).

SKUPNOSTI PRAKSE (community of practice)

Koncept skupnosti prakse² je nastal v okviru antropologije in se je razširil v izobraževalne vede v 90. letih prejšnjega stoletja. Wenger in Lave sta raziskovala, kako se v različnih kulturah učijo krojači, babice, mesarji idr. In sta ugotovila, da imajo podobne značilnosti. Med njimi legitimno periferno participacijo. To je faza vstopanja začetnika v delo.

V sodobnosti je najbolj poznan na področju upravljanja znanja (*knowledge management*). Termin skupnosti prakse (*community of practice*) sta oblikovala Jean Lave in Etienne Wenger leta 1991, ko sta raziskovala situacijsko učenje in legitimno periferno participacijo (*legitimate peripheral participation*) (Lave 2010). Do tega poimenovanja sta prišla po opazovanju učenja v različnih skupinah v različnih kulturah. Odkrila sta način skupnega učenja kot pojav, ki ga opažamo v različnih skupnostih, za katere je značilno, da so **samoorganizirane**, samoporajajoče se **sodelovalne skupine**, ki se učijo informalno ob nekem delovanju (praksi). Od tod torej ime, skupnosti prakse. Predlagala sta, naj okolje take skupine neguje, spodbuja in tako se je koncept začel uporabljati v različnih okoljih (v izobraževanju, podjetjih, virtualnih mrežah).

Skupnost prakse je samoporajajoča se, neformalna skupina ljudi, ki pogosto nima imena in ne beleži članstva, saj se člani vključujejo prostovoljno, ima pa **skupno področje delovanja, skupen problem in skupno področje znanja**. Posamezniki v skupnosti prakse oblikujejo mrežo odnosov in opredelijo pravila, po katerih delujejo, oblikujejo ideje, vzpostavljajo odnose (pravila interakcije) in interpretirajo dogodke.

Za skupnost prakse je značilno, da se ljudje, znotraj samostojnih delovnih enot ali iz različnih organizacij, povezujejo ob skupnem delovanju, druženju, ob skupnih projektih, za katere imajo na voljo eksplicitno in implicitno znanje. Tako posamezniki ob skupni praksi in skupnem znanju razvijejo podoben slog mišljenja o svojem delovanju in gradijo skupne pomene. Sčasoma razvijejo praktični čut, ki jim omogoča improviziranje in jih ločuje od drugih skupnosti prakse. Te skupnosti trajajo dokler obstajajo skupni interesi.

Skupine ljudi, ki skupaj delujejo in se učijo, ki v svoje učenje niso prisiljene s strani organizacij ali organiziranega izobraževanja in niso nadzorovane, so vedno obstajale, zato ne moremo trditi, da so SP nekaj povsem novega. Wenger (1998) je le podrobneje opisal delovanje in razvil uporaben analitični pripomoček. Wenger, McDermott in Snyder (2002) pa so šli še dlje in kultiviranje skupnosti praks (*cultivating communities of practice*) predstavili tudi kot praktičen način upravljanja znanja v organizaciji. Ugotovili so namreč, da je v današnjem času informacij »preveč« (tj. vsakdanje življenje je nasičeno z informacijami) in se prehitro spreminjajo, zato je potrebno sodelovanje. Skupnosti prakse razumejo kot idealen način za prenos hitro in stalno spreminjajočega znanja ter kompetenc. Ugotavljajo, da se z načrtnim ukvarjanjem, krepitvijo in razvijanjem strateških področij, lahko ustvarjajo pogoji za oblikovanje skupnosti praks.

² V nadaljevanju bomo uporabljali okrajšavo SP.

RAZVIJANJE SKUPNOSTI PRAKSE V ORGANIZACIJI KOT DEL SOCIALNEGA KAPITALA³

SP so sestavni del organizacijskega življenja. Čeprav se razvijejo same od sebe in jih lahko organizacija niti ne prepozna, to ne pomeni, da ne more vplivati na njihov razvoj. Wenger, McDermott in Snyder (2002), ki so proučevali nastajanje, delovanje in tudi ukinjanje SP v nekaterih večjih organizacijah, so ugotovili, da jih morajo organizacije aktivno in sistematično kultivirati/razvijati.

Organizacije lahko veliko prispevajo k razvoju SP tako, da ustvarijo primerno okolje, s tem ko vrednotijo ustvarjeno znanje, omogočijo čas za srečanja in priskrbijo druge potrebne vire za njihovo delo, tako da spodbujajo participacijo (dejavno udeležbo) in odstranjujejo ovire. Ustvarjanje takšnega okolja pomeni tudi integriranje SP v organizacijo. To pomeni, da se upošteva njihovo mnenje pri sprejemanju odločitev in legitimnost pri vplivanju na delovne enote ter razvijanju notranjih procesov za ustvarjanje dodane vrednosti. V primeru da se organizacija ne odloči »stopiti nasproti« skupnostim praks, bodo te še vedno nastajale in obstajale, le da bodo težko uresničile svoj polni potencial, posledično pa bo tudi njihov prispevek k razvoju organizacije manjši.

Razvijanje SP ima v organizacijah močan pozitiven vpliv, tako na posameznika kot tudi na organizacijo. V SP se lahko odkrijejo oziroma zaznajo in izpostavijo ponavljajoči organizacijski problemi, katerih izvor sega čez meje posameznih delovnih skupin, v njih se tudi povezujejo in koordinirajo nepovezane aktivnosti in iniciative, ki se nanašajo na podobno področje znanja. Participacija v skupnostih prakse ima tako dolgoročen kot kratkoročen vpliv. Na kratki rok se prednost pokaže na primer, ko član v skupnosti prakse hitreje pride do rešitve trenutnega problema s pomočjo drugih članov, kot če bi rešitev iskal sam. Na dolgi rok pa se prednost kaže v tem, da perspektive (stališča ali pogledi na pojave) zaposlenih vključujejo tudi perspektive kolegov in lahko tako oblikujejo boljše rešitve in sprejemajo boljše odločitve. Člani SP si tudi upajo biti bolj drzni, saj imajo za sabo skupnost, ki jih bo podprla. Vrednost, ki jo SP doprinesejo posameznikom in organizaciji, vključuje bolj oprijemljive rezultate, kot so izboljšane spretnosti, hiter prenos znanja, in manj oprijemljive rezultate, kot so zaupanje, dobri medosebni odnosi, profesionalna samozavest. Najpomembnejši doprinos skupnosti praks pa je, da povezujejo osebni razvoj in profesionalno identiteto članov (Wenger idr. 2002, str. 12–23).

Da bi organizacije spodbujale SP, je ključnega pomena, da jih najprej zaznajo ali prepoznajo, kar pa ni tako enostavno. SP so zelo razširjene in se v različnih organizacijah pojavljajo v različnih oblikah. Med seboj so tako različne, kot so različne situacije, ki jih sprožajo, in ljudje, ki jih sestavljajo. Lahko so: *majhne ali velike, kratkotrajne ali stalne, razpršene ali celovite*. Osnovna značilnost vseh skupnosti praks je, da si člani delijo skupno prakso, to pa zahteva redne interakcije članov.

Navadno se SP porajajo med ljudmi, ki skupaj delajo ali živijo. Toda sobivanje ni pogoj. Nekatere skupnosti prakse se srečujejo redno, na primer vsako sredo pri zajtrku, a če so zelo razpršene, lahko interakcija poteka tudi preko spleta, telefona, srečajo pa se le nekajkrat letno. Za izmenjavo znanja ni

³ Z besedo organizacija ni mišljeno le podjetje, temveč katerakoli socialna organizacija.

pomembna izbira oblike komunikacije, temveč skupna praksa – delovanje v podobni situaciji, problemi, pogledi. SP so lahko *homogene ali heterogene*. Homogene sestavljajo člani z isto disciplino ali funkcijo, heterogene⁴ pa združujejo ljudi z različnim ozadjem. SP so *spontane ali namerne, neodkrite ali institucionalizirane*. SP lahko obstajajo, pa se jih člani sami ne zavedajo, še manj se tega zaveda organizacija. Po drugi strani pa obstajajo skupnosti prakse, ki so prepoznane s strani organizacije, in jih je ta zaradi velikega doprinosa sprejela kot svojo uradno strukturo (Wenger idr. 2002, str. 24–27).

STRUKTURA SKUPNOSTI PRAKSE

Ne glede na to, kakšne oblike so lahko SP, vse imajo enako osnovno strukturo, ki sestoji iz kombinacije treh bistvenih elementov: domena ali področje ustvarjanja (ki opredeljuje relevantno znanje, področje zanimanja), skupnost (ljudi, ki jih to področje zanima) in skupna praksa (ki jo razvijajo, da bi bili učinkoviti na tem področju) (Wenger idr. 2002, str. 27–36).

- **Domena ali področje delovanja:** predstavlja skupni okvir delovanja, zanimanja, znanja in občutek skupne identitete. Dobro definirano področje delovanja upraviči obstoj skupnosti in s tem potrjuje pomen in vrednost članov ter ostalih vpletenih.
- **Skupnost:** ustvarja socialno strukturo učenja. Močna skupnost spodbuja interakcije in medosebne odnose, ki temeljijo na vzajemnem spoštovanju in zaupanju. Spodbuja pripravljenost za izmenjavanje idej, znanja, reševanje težkih vprašanj in pozorno poslušanje. Skupnost je pomemben element, ker učenje ni le intelektualni proces, temveč je tudi socialni proces in je za učinkovito učenje pomemben občutek pripadnosti. Občutek pripadnosti organizaciji je viden element tudi pri učinkovitosti dela. Da se SP vzpostavi, so pomembne redne interakcije članov, kjer skupaj predelujejo pomembne vidike svojega področja. Interakcija mora biti stalna, da člani lahko razvijejo skupno razumevanje in oblikujejo skupni pristop k praksi. Pomembna lastnost teh skupnosti je, da je članstvo prostovoljno, saj je participacija osebna izbira. Seveda se lahko člane spodbudi k participaciji, toda za pristno klimo je pomembno, da si člani sami želijo biti vključeni in v skupnosti prispevati, aktivno sodelovati, zato skupnosti prakse ne morejo biti prisilno ustvarjene. Hkrati pa tudi ni nujno, da se ustvarijo spontano, kar poudarjajo avtorji, ki razvijajo metodo akcijskega učenja in načrtno povežejo SP v akcijske skupine prek učenja.
- **Praksa:** je delovanje, določeno z nizom okvirov, idej, pripomočkov, informacij, stilov, jezikov, zgodb in dokumentov, ki si jih delijo člani skupnosti. Če domena predstavlja temo, na katero se osredotoči skupnost, praksa predstavlja specifično delovanje, ki ga skupnost ustvari, si ga deli in ga nadgrajuje. Ustvarjeno skupno znanje in drugi viri omogočajo skupnosti, da naprej učinkovito razvija in se pogloblja v področje delovanja (prav tam).

⁴ Heterogene skupnosti se v novejši literaturi pojavljajo z imenom Communities of interest (interesne skupnosti), kar pomeni, da nista nujno vnaprej dana skupna domena in znanje, temveč so skupni interesi.

Ko skupaj dobro delujejo, ti trije elementi naredijo iz skupnosti prakse socialno strukturo, ki je zmožna oblikovati in širiti znanje. A SP je odvisna tudi od notranjega vodstva. »Zdrave skupnosti« niso popolnoma odvisne od enega vodje, temveč je vodstvo razporejeno, je lastnost celotne skupnosti. Dobro je, da obstajajo strokovnjaki, ki pomagajo pri opolnomočenju SP in ji »dajo glas« znotraj večje organizacijske strukture. Ti strokovnjaki niso nujno tisti, ki so skupnost vzpostavili. Vodstvo v skupnostih prakse je lahko zelo različno. Vključuje lahko organizatorje, strokovnjake, »miselne vodje«, začetnike, administratorje, ... Te vloge so lahko formalne ali neformalne, je pa nujno, da jih člani sprejmejo, da so v skupnosti legitimne. Pomembne so tudi vloge zunanjih vodij, kot pri vsaki skupinski dinamiki, še posebno, ko se skupnost razvija, ker je uspeh skupnosti odvisen od zunanjih »sponzorjev«, da lahko vplivajo na organizacijo (Wenger idr. 2002, str. 36). Člani »zdrave« SP imajo občutek, da je ustvarjanje skupnosti v korist vseh. Zavedajo se, da bo njihov osebni prispevek nekoč, v neki obliki pomagal tudi njim. Gre za socialni kapital, kjer ljudje prispevajo in zaupajo, da se bo njihov prispevek v neki obliki vrnil tudi v njihovo korist (prav tam, str. 37).

PRAKTIČNI MODEL KOT VODIČ RAZVOJA SKUPNOSTI PRAKS

Omenjeni trije elementi (domena, skupnost, praksa) predstavljajo okvir za interpretacijo in tudi za razvoj praktičnega modela za razvijanje SP v konkretnih okoljih. Gre za SP, ki jih organizacija prepozna in jih želi spodbuditi v svojem delovanju. Model je koristen, saj pomaga organizaciji, da vpliva na vseh relevantnih področjih in vzdržuje primerno razmerje med elementi. Povzeli bomo po Wenger, McDermott in Snyder (2002, str. 45–47), na kaj mora biti organizacija pozorna.

Na ravni domene/področja se mora SP vprašati, katere teme in področja jo res zanimajo, kako je njeno skupno področje povezano z organizacijsko strategijo. Tovrstna vprašanja bodo SP pomagala oblikovati pozicijo SP v širši organizaciji, ki bo SP sprejela kot legitimno skupnost.

Na ravni skupnosti je pomembno nenehno razvijanje skupnosti in socialnih povezav, ki upoštevajo socialne vloge, časovni raspored srečevanj ter načine za razvoj medsebojnega zaupanja in reševanje konfliktov.

Na ravni prakse/delovanja potrebujejo razmislek o učinkovitosti delovanja. Zato se bodo dogovarjali, katero znanje je potrebno deliti, kakšno učenje bodo organizirali, kako bodo znanje dokumentirali ter katere razvojne projekte si bodo zastavili.

Pomembno je, da se vse tri elemente razvija hkrati, da se vsem namenja enako mero pozornosti. Prevelika osredotočenost na en sam element in zanemarjanje drugih je neproduktivno. Vsi elementi SP so dinamični in za razvoj potrebujejo različne vrste pozornosti in dela, hkrati pa so tudi v interakciji med seboj, kar je bistvo SP. Domena sčasoma prehaja iz ene »vroče teme« v drugo, v skupnost se vključujejo novi člani, nekateri izstopijo, oblikujejo se nove prakse in stare zamirajo. Po drugi strani pa je za skupnosti ogrožujoče, če se hkrati in hitro spreminjajo vsi trije elementi. Člani lahko postanejo negotovi. Vsaj en element naj bi bil razmeroma stabilen, saj to olajša razvoj drugemu. Na primer, če so člani skupnosti predani skupnosti in so v skupnosti dobri medosebni odnosi, tedaj SP lahko preživi velike transformacije prakse, ki jo prinese inovacija in člani lahko brez skrbi skupaj premaknejo področje domene/polja. Umetnost razvoja skupnosti je v kombinaciji oziroma medsebojni »izmenjavi energije« med domeno, skupnostjo in prakso (prav tam, str. 47).

UČENJE V SKUPNOSTIH PRAKSE

Razvijanje SP se dogaja v organizacijskem ali interorganizacijskem kontekstu, v lokalnem okolju ali prostovoljskem združenju. Kontekst ima na SP velik vpliv in SP dosežejo svojo polno vrednost le, če se dobro integrirajo v svoje okolje. Bistvo kultiviranja SP ni le organiziranje in upravljanje/management skupnosti, temveč tudi transformiranje organizacije (okolja). Vzpostavljanje in razvijanje SP ni namenjeno njim samim, temveč tudi organizaciji/okolju. Cilj je vzpostaviti različne možnosti učenja in inoviranja. Skupnosti prakse so plod ideje, da se znotraj organizacije oblikujejo skupnosti, ki bodo spodbujale učenje in v živahnem odnosu, v praksi, same gradile znanje, namesto da bi znanje vsiljevali od zunaj ali od zgoraj navzdol. V SP nastajajo ideje in znanje »od spodaj navzgor«.

Skupnosti prakse združujejo neformalne strokovne pobude za učenje, pričakovanja, upanja in prizadevanja praktikov s formalnimi, operativnimi zahtevami organizacije. Lahko bi tudi rekli, da združujejo občutke identitete in pripadanja na ravni skupnosti ter objektivne cilje organizacije. Cilji organizacije niso vedno skladni z željami SP.

Napetost med neformalno željo članov skupnosti praks po učenju in organizacijskimi formalnimi zahtevami po rezultatih je neizogibna in včasih celo zaželena (Wenger idr. 2002, str. 190–195), saj tako člani sprožijo dinamiko sprememb. Po drugi strani pa se moramo zavedati tudi nasprotnega procesa. Ker je znanje, ustvarjeno v praksi, situacijsko pogojeno, lahko teži tudi k ohranjanju rutin in ustvarjanju ozračja konzervativnosti ali »imunosti za spremembe«. Lahko se na primer ustvari negativno jedro v skupnosti, ki onemogoča spremembe, ali pa se razvije vzdušje zaprtosti in si člani ne upajo spregovoriti o problemih, ker ne zaupajo ostalim članom ter ne izmenjujejo izkušenj. Takšne skupnosti prakse niso učinkovite, znanje se v njih ne prenaša, ne nadgrajuje in tudi kmalu razpadejo.

SP so torej prostori za neformalno ustvarjanje in prenašanje znanja. Učenje v SP je organsko, holistično, umeščeno v socio-kulturni kontekst. Posamezniki se učijo iz svoje prakse, ki je predmet refleksije, kar lahko enačimo z refleksivno prakso. Kar se razlikuje od drugih modelov, je poudarjena skupna identiteta in občutek pripadanja.

SKLEP

SP so del učenja v vsakdanjem življenju. Učenje v vsakdanjem življenju ni le stvar posameznika, temveč gre za proces, ki poteka znotraj sociokulturnega konteksta. SP gojijo neorganizirano in nestrukturirano učenje iz izkušenj, učenje poteka med opravljanjem delovnih nalog. To učenje je umeščeno v kontekst (situacijsko učenje). SP predstavljajo model učenja, katerega temeljna značilnost je vključenost v skupnost akterjev/delovalcev. Ljudje se povezujejo, sodelujejo, si izmenjujejo izkušnje in tudi tiho znanje s skupnim delovanjem (znotraj prakse). Skupnosti prakse so po osnovni definiciji **samoporajajoče se skupnosti v organizacijah**, a ker imajo za organizacijo velik pomen, je dobro, če jih te spodbujajo in podpirajo. Od 90. let prejšnjega stoletja, ko so se začele SP

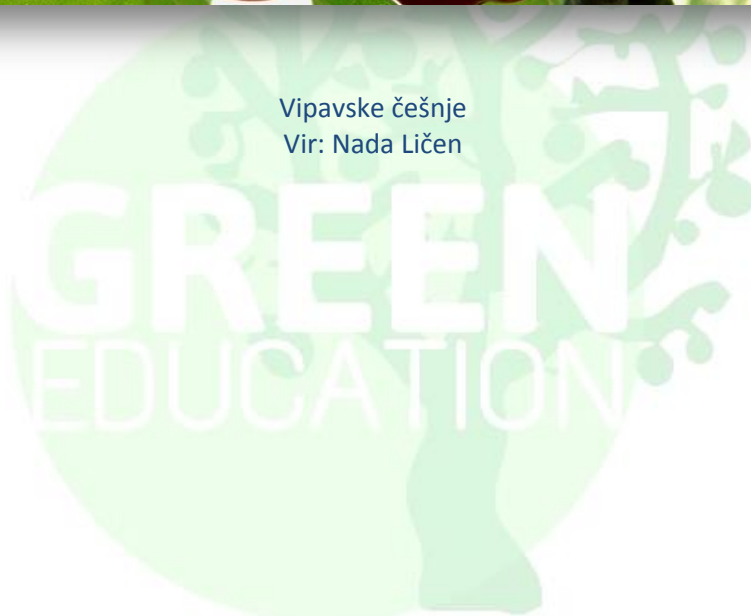
širiti kot model učenja, so se do danes razvile v skupnosti, ki imajo pogosto svojega moderatorja (facilitator) in se iz homogenih skupin razvijajo v heterogene interdisciplinarne interesne skupnosti.

REFERENCE

- Alessandrini, G. (ur.). (2014). *Comunità di pratica e Società della conoscenza*. Roma: Carocci.
- Cross, J. (2007). *Informal Learning: Rediscovering the Natural Pathways That Inspire Innovation and Performance*. San Francisco: Pfeiffer.
- Engeström, Y., Rantavuori, J., Kerosuo, H. (2013). Expansive Learning in a Library: Actions, Cycles and Deviations from Instructional Intentions. *Vocations and Learning*, 6, št. 1, str. 81–106.
- Grasseni, C. (2007). Communities of practice and Forms of Life: Towards a Rehabilitation of Vision? V: M. Harris (ur.). *Ways of Knowing*. New York, Oxford: Berghahn Books, str. 203–221.
- Hoadley, C. (2012). What is a community of practice and how can we support it? V: D. H. Jonassen in S. M. Land (ur.). *Theoretical foundations of learning environments*. New York: Routledge, str. 287–300.
- Jarvis, P. (2012). *Learning from Everyday Life*. Dostopno na: <http://hssrp.uaic.ro/continut/1.pdf> (pridobljeno 11. 12. 2013).
- Kelava, P. (ur) (2013). *Neformalno učenje? Kaj pa je to?*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Lave, J. (2010). The practice of learning. V: K. Illeris (ur.). *Contemporary theories of learning*. London and New York: Routledge, str. 209–219.
- Lave, J., Wenger, E. (1991). *Situated learning: legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge university press.
- Ličen, N. (2012). Model skupnosti prakse in situacijsko učenje. *Andragoška spoznanja*, 18, št. 3, str. 10–24.
- Smith, M. K. (2009). *Jean Lave, Etienne Wenger and communities of practice, the encyclopedia of informal education*. Dostopno na: http://www.infed.org/biblio/communities_of_practice.htm (pridobljeno, 20. 11. 2013).
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice. Learning, meaning and identity*. New York, Cambridge university press.
- Wenger, E., McDermott, R., Snyder, W. (2002). *Cultivating Communities of Practice: A Guide to Managing Knowledge*. Boston: Harvard Business School Press.

Vipavske češnje
Vir: Nada Ličen

KAKO S POMOČJO DEDIŠČINSKIH PRAKS IN NEFORMALNIH OBLIK UČENJA LJUDEM PRIBLIŽATI POLITIKO VZDRŽNEGA RAZVOJA?

JASNA FAKIN BAJEC

UVOD

Politika vzdržnega razvoja,⁵ ki predstavlja ključno vizijo evropskih in nacionalnih razvojnih strategij (prim. Evropa 2020), narekuje celovit pristop pri razvoju družbe, ki naj bi svoje gospodarstvo, socialno življenje in kulturo razvijala na način, da se naravnih danosti ne uničuje, temveč sonaravno neguje in izkorišča. Čeprav začetki diskusij o vzdržnem razvoju segajo že v sedemdeseta leta 20. stoletja in so svoje pravne podlage dobili s poročilom komisije, ki jo je vodila Gro Brundtland, leta 1987, se njegova vizija nenehno razvija in prilagaja sodobnim potrebam in spremembam. Po uradni definiciji se vzdržni razvoj zavzema za »zadovoljevanje potreb sedanjih generacij, ne da bi pri tem ogrožal prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih« (Barbič 2005: 16, 17, Nurse 2006: 34) in je sprva vključeval le tri ključne stebre razvoja: okoljski, gospodarski in socialni. Poleg ohranjanja narave, vzdržne rabe naravnih materialov in razvoja t. i. zelenega gospodarstva naj bi sledili tudi ohranjanju oz. vzdrževanju družbenih vrednot, kot so kulturna/socialna identiteta, medsebojno zaupanje in sodelovanje, socialna pravičnost in dobro počutje (Nurse 2006: 38). Čedalje bolj se k uravnoteženemu ekonomskemu, socialnemu in okoljskemu razvoju vključuje še vzdržen kulturni razvoj, ki predvideva kontinuiteto kulturnih vrednot, identitet in sistemov znanj prebivalstva v določenem bivalnem okolju. V vsaki družbi so sicer nujno potrebni novi visokotehnološki procesi, storitve in izdelki z dodano vrednostjo, ki omogočajo napredek in tehnološki razvoj, vendar jih je treba ustvarjati z upoštevanjem kulture, razumljene kot načina življenja tamkajšnjih ljudi, njihovih izkušenj, praks, dognanj in vrednot. Ker je človek družbeno bitje, ki se razvija in izpopolnjuje v skupnostih, je za načrtovanje razvoja osrednjega pomena razumevanje njegove družbene in zgodovinske realnosti, tj. preteklih in sedanjih kulturnih procesov, ki so lahko dobra in učinkovita razvojna smernica za vzdržno prihodnost. Leta 2002 sprejeta *Agenda 21 za kulturo*, namenjena lokalni politiki, poudarja prav pomen kulture za regionalni razvoj, osnovan zlasti na **spoštovanju lokalne kulturne raznolikosti**, človekovih pravic, medkulturnega dialoga, participativne demokracije, trajnosti in miru. S tem dokumentom je bila kultura označena kot četrti steber vzdržnega razvoja.

⁵ V Sloveniji se srečujemo z različnimi prevodi pojma sustainable development. Uveljavljajo se izrazi, kot so uravnotežen, trajno uravnotežen, sonaraven, sonaravno uravnotežen, vzdržen, usklajen, zdrav in obstojen, okolje ohranjajoč, trajnosten razvoj. Po Ani Barbič se je Republika Slovenija odločila za uporabo pojma vzdržen razvoj, kar je razvidno iz Ljubljanske deklaracije o prostorskih razsežnostih vzdržnega razvoja, sprejete leta 2003. V njej se poudarja, da vzdržen razvoj ni le stvar okolja, temveč zajema gospodarsko, okoljsko in družbeno vzdržnost (Barbič 2005: 17).

Vsako kulturo sestavljajo številne prakse oziroma aktivnosti ljudi, ki soustvarjajo družbenopolitične in gospodarske procese in znotraj njih podedujejo, poustvarjajo, spreminjajo ali na novo oblikujejo številne snovne in nesnovne elemente. Pomnike iz preteklosti, ki jih zaradi različnih meril, znanj, prepričanj ali namenov vrednotimo v sedanjosti, imenujemo **kulturna dediščina**. Tako kot se vizija vzdržnega razvoja nenehno spreminja, se je skozi zgodovinska obdobja in pod vplivom svetovnih in nacionalnih razmer spreminjal tudi koncept kulturne dediščine. Danes pod pojmom dediščina ne razumemo več le varovanja, restavriranja, razstavljanja izbranih pomnikov iz preteklosti, temveč tudi njihovo uporabo, modifikacijo ali prilagajanje za različne sodobne potrebe in namene. **Dediščinske prakse**, kot so raziskovanje, vrednotenje, zapisovanje, obujanje preteklosti in/ali vaše tradicije, lahko posameznikom, skupinam, nacijam in transnacionalnim združbam pomagajo razvijati ali utrjevati **socialno identiteto**, izboljšati promocijo in obogatiti turistične vsebine. Nove vloge dediščine, povezane tudi z vzdržno politiko, pa se kažejo pri doseganju boljših medsebojnih odnosov, povečanju možnosti medgeneracijskih povezovanj, izboljšanju vsebin za neformalne oblike učenja, doseganju politike enakosti spolov, izboljšanju idej za nove gospodarske produkte (npr. jedi), ohranjanju in vzdržni rabi naravnih materialov itd. V osnovi je dediščina še vedno povezana z zgodovinskimi, umetnostnozgodovinskimi, etnološkimi, folklorističnimi in drugimi dobrinami (kot so znanje, veščine, spomini, izkušnje itd.) naših prednikov, vendar se ne nanaša le na preteklost, temveč iz preteklosti črpa moč za razvijanje sedanjosti in načrtovanje prihodnosti (Harrison idr. 2008).

Za širši krog ljudi so navadno koncepti vzdržne politike in iz nje izpeljane aktivnosti za kvalitetnejši način življenja, zdravo družbo in blaginjo mnogokrat nerazumljivi, včasih premalo konkretni in uporabni. Čeprav se o vzdržnem razvoju veliko diskutira v državnih institucijah in v okviru akademskih krogov, kjer strokovnjaki širšo javnost ozaveščajo o pomenu vrednotenja, ohranjanja in vzdrževanja ravnotežja med ohranjanjem narave in vzpostavljanjem tehnološkega napredka, se pri implikaciji znanstvenih in strokovnih znanj ter rešitev soočamo z nezaveščenostjo, nerazumevanjem ali upiranjem v bivalnem okolju. Ljudje sicer želijo živeti v čistem, kulturno in naravno vrednotenem prostoru, po drugi strani pa pod vplivi kapitala in medijskega diskurza živeti v tehnološko modernejših in morda za okolje nesprejemljivih pogojih.

V nadaljevanju predstavljam možne načine oziroma metode dela, kako s pomočjo dediščinskih praks in neformalnih oblik učenja ljudem približati politiko vzdržnega razvoja. Pod drobnogled bo postavljeno delovanje **Društva gospodinj z dramsko skupino s Planine pri Ajdovščini**, ki že deseto leto sooblikujejo živahen utrip življenja v Zgornji Vipavski dolini. S svojim delom – z raziskovanjem ter s (po)ustvarjanjem vipavskih šeg in navad, pripravljanjem tradicionalnih in novih jedi, predstavljanjem Vipavske doline, z igranjem v **dramski skupini** in s prepevanjem – si prizadevajo dosegati vzdržni razvoj vipavskega podeželja in vaše skupnosti. Osredotočili se bomo na segmente, kako društvene aktivnosti, povezane s poustvarjanjem lokalne kulturne dediščine, vplivajo na življenje v vaški skupnosti Planina in širše Zgornji Vipavski dolini, opolnomočenje ljudi na podeželju (zlasti žensk) in razvijanje lokalnega gospodarstva.

POMEN DRUŠTEV IN NEVLADNIH ORGANIZACIJ PRI DOSEGANJU POLITIKE VZDRŽNEGA RAZVOJA

Pred kratkim nastala svetovna ekonomska in socialna kriza, ki so jo med drugim povzročila tudi ravnanja, kot so tekmovalnost, individualizem, sledenje le lastnim gospodarskim interesom, je od vodilnih politikov, gospodarstvenikov in drugih vodij državnih institucij spodbudila razmišljanja in ravnanja, kako spodbuditi nastanek ustvarjalnega okolja s povezanimi, sočutnimi, prijateljskimi in med seboj sodelujočimi ljudmi, ki bi bili sposobni s skupnimi močmi doseči kvalitetnejši razvoj in inovacije. Ker večina ljudi za svoj socialni razvoj potrebuje **dobre prijateljske odnose in povezanost s sočlovekom**, ni naključje, da uspešna podjetja čedalje več pozornosti namenjajo tako imenovanim ob-sluzbenim timskim aktivnostim (prim. team building), saj so spoznali, da so ključ do uspehov tudi dobri medsebojni odnosi. Drugačne oblike druženja in zabave, navezovanja novih socialnih stikov in posledično vzpostavljanje spodbudnega okolja za inovativne izdelke lahko predstavljajo tudi društva, ki jih po sodobni zakonodaji uvrščamo med nevladne organizacije. Združevanje ljudi zaradi podobnih interesov in namenov je že zelo star pojav, ki je prve pravne podlage dobil z nastankom prvih nacionalnih držav v 18. in 19. stoletju. Oblasti so v različnih društvih, družbah, bratovščinah videle svojega nasprotnika, zato je bilo potrebno z zakonom določiti njihove namene, cilje in (ne)dovoljene naloge ((Marušič 1999: 179). Večji vzpon društvenih dejavnosti se je začel po Bachovem absolutizmu (v petdesetih letih 19. stoletja), ko se je društvena zakonodaja močno sprostila in je imelo organiziranje ljudi v društva poseben pomen pri razvoju različnih družbenopolitičnih in kulturnih procesov. Konec 19. in prvi polovici 20. stoletja so prevladovala pevska, bralna in izobraževalna društva, ki so predstavljala osrednje slovensko kulturno in družabno središče za razvoj in utrjevanje narodne zavesti z željo, da bi se še vedno, kljub tuji nadoblasti, ohranjal značaj slovenske dežele. Danes skoraj ni vasi, v katerem se vaško društvo ne bi ukvarjalo z odkrivanjem lokalne preteklosti oziroma šeg in navad domačega kraja. Na Primorskem, natančneje v **Severnoprimorski in Kraško-obmorski regiji je bilo v začetku leta 2015 evidentiranih kar 91 društev**, ki med svojimi nalogami navajajo tudi raziskovanje in ohranjanje kulturne dediščine.⁶ Ker je sodobni namen dediščine tudi pomoč pri doseganju vzdržnega razvoja, saj so včasih ljudje vzdržno izkoriščali naravne materiale in glede na specifičnost naravnega okolja tudi razvijali domače obrti in druge kulturne prakse, lahko dejavnosti dediščinskih društev veliko pripomorejo k ozaveščanju o novi razvojni politiki. Pri tem je pomembno, da so člani društev, ki želijo nadgraditi tradicionalne prakse z inovativnimi izdelki, ozaveščeni o razvojnih vidikih kulture in njene dediščine ter hkrati dovolj ekonomsko in socialno močni, da pretekle kulturne procese uporabijo za doseganje napredka. Predstavitev njihovih dejavnosti in produktov širši javnosti pa lahko opominja tudi ljudi, ki jih zaradi različnih razlogov (starost, izobrazba, zdravstvene težave, družbena nezainteresiranost oz. pasivnost itd.) ta tematika ne zanima. Morda se jih bo dotaknila s stalnim neformalnim izobraževanjem, ki jih društva izvajajo z izvajanjem svojih programov. Bistveno vprašanje je torej, **kako motivirati ljudi, da bodo v preteklih kulturnih praksah in procesih ustvarjanja dediščine prepoznali vrednoto za vzdržni razvoj svojega okolja**. Poglejmo, kako so člani dediščinskega društva na Planini pri Ajdovščini raziskovanje vaše

⁶ Raziskava je bila opravljena v okviru projekta Agencije za raziskovalno dejavnost RS: Multikulturna dediščina in nacionalna država: primeri Prekmurja, Bele krajine in Primorske, temeljni raziskovalni projekt, 1. julij 2011–30. junij 2014. (več gl. <https://heritageinthemaking.wordpress.com/>).

preteklosti uporabili za oblikovanje novih konkurenčnih produktov, posredno pa za vzpostavljanje medgeneracijskega sožitja in sodelovanja.

OBLIKE NEFORMALNEGA IZOBRAŽEVANJA IN OZAVEŠČANJA O VZDRŽNEM RAZVOJU PODEŽELJA NA PLANINI PRI AJDOVŠČINI

Krajevna skupnost Planina pri Ajdovščini vključuje vas Planino z njenimi sedmimi zaselki (Uštini, Štrancarji, Marci, Dolenja in Gorenja vas, Britih in Koboli), ki se razprostirajo na vrhu Planinskih gričev, na južnem delu občine Ajdovščina. V njej živi 459 prebivalcev, ki zapuščino prednikov ohranjajo in razvijajo na področju kmetijstva in kulturnega življenja. Vas ima pestro zgodovino in značilne kulturne spomenike, kot so cerkve sv. Pavla, sv. Marjete in sv. Kancijana, značilno vipavsko stavbarstvo, stara šola z ohranjenimi in zapisanimi šolskimi zgodbami (Fakin Bajec 2013) ter spomini in dela pomembnih vaških osebnosti (med njimi je najpomembnejši Matija Vertovec),⁷ ki so gospodarsko in kulturno zaznamovali vaško življenje. Čeprav je večina prebivalcev zaposlena v okoliških mestnih središčih, skoraj ni domačije, kjer se ne bi ukvarjali z vinogradništvom in delno s sadjarstvom, zlasti z gojenjem češenj in marelic. Mnogo vaščanov sodeluje tudi v društvenih dejavnostih, ki imajo na Planini že dolgo izročilo; ob koncu 19. stoletja je bilo ustanovljeno Katoliško slovensko izobraževalno društvo,⁸ v 50. letih 20. stoletja Kulturno društvo Zarja, ki se je ukvarjalo z amaterskim gledališčem, danes pa je v vasi poleg balinarskega kluba Petrič in Športno turističnega društva Zarja zelo aktivno Društvo gospodinj Planina pri Ajdovščini z dramsko skupino in s pevskim zborom, ki z letnimi prireditvami, na katerih predstavljajo krajevno zgodovino in oživljajo kulturno izročilo, zelo popestrijo kulturno in turistično življenje v Vipavski dolini.

Glavni namen društva, ki povezuje dekleta in žene iz vasi in igralce dramske skupine (vseh članov je 44), je razgibati družabno vaško življenje in mladim rodovom predstaviti tradicijo prednikov. Društvo je začelo delovati leta 2004 z zbiranjem in zapisovanjem starih receptov. Leta 2005 je izšla knjiga *Da ne bi pozabili. Planina pri Ajdovščini. Običaji in recepti naših prednikov* (Aktiv gospodinj s Planine 2005); v njej je tudi kratka predstavitev krajevne zgodovine. Letne dejavnosti so širši javnosti predstavljene ob koncu koledarskega leta z razstavo, amatersko dramsko igro, brošuro, s knjigo ali filmsko produkcijo. V desetletnem delovanju so predstavili naslednje večje projekte: *Zrno na zrno*, kjer so ob razstavi kruha pripravili izobraževalni tečaj peke kruha; igrana filma *Vhčet bo, vhčet*, in *Povabljen, prijatelj, sem trto sadil*; dokumentarni film *o Skritem zakladu*, tj. podzemnem svetu pod vasjo; *Pri nas že teče* – o pridobitvi telefona, *Mleko ni voda*, kjer so prikazali postopke priprave mlečnih izdelkov.

Odnos krajanov do aktivnosti društva se je skozi čas spreminjal. Sprva so bile aktivnosti društva med Planinci negativno ovrednotene. Na prireditvah, ki jih društvo organizira tudi po drugih vaseh Vipavske doline, je bilo sprva Planincev zelo malo. Aktivnosti so v začetku sprejemali z

⁷ Matija Vertovec, narodni buditelj, učitelj in duhovnik iz 19. stoletja, je Vipavce učil »umnega kmetovanja«, zlasti vinogradništva.

⁸ Predvidoma je prenehalo delovati leta 1928, ko so bila v Kraljevini Italiji ukinjena vsa slovenska društva.

negodovanjem, češ da obujajo spomine na težko življenje na kmetiji, revščino in gospodarsko zaostalost. Čeprav je odnos sokrajanov sprva aktivne člane v društvu prizadel, so z dejavnostmi nadaljevali in si sčasoma skušali pridobiti njihovo naklonjenost in potrditev. Večji interes sokrajanov so člani društva pričakovali leta 2008, ko so obujali vinsko tradicijo, saj je še danes vas tudi vinogradniško naselje, vendar so bili tudi takrat deležni nerazumevanja s strani vinogradnikov.

Ravnanje sokrajanov, ki so (ali še) prezirajo dediščinske aktivnosti, je s strokovnega stališča razumljivo, saj so podlegli do nedavnega sprejetemu javnemu diskurzu o razumevanju preteklosti kot simbolu revščine in zaostalosti. To se je v Sloveniji najbolj odražalo v desetletjih socializma. Zgodovina kmečkega načina življenja je bila sicer predstavljena v muzejih in na turističnih prireditvah (npr. kmečka ohcet v Ljubljani), vendar predvsem za prikazovanje napredka in načina utrjevanja skupnih korenin, potrebnih za ustvarjanje skupne zavesti. Poleg tega skupnosti ne smemo nikoli razumeti kot enotno entiteto; notranja nesoglasja med člani skupine morajo biti sprejemljiva in dopustna. Nekateri člani skupnosti so npr. bolj vpeti v skupinske aktivnosti, drugi manj; nekateri bolj ozaveščani o lokalni preteklosti, drugi pa so zaradi drugačnih izkušenj, znanj, potreb in možnosti neaktivni, imajo pa druga znanja in sposobnosti, ki jih spet drugi zavračajo. Sprejemanje različnih mnenj v skupnosti je pomembno, saj so na ta način zaščitene osebne pravice in ohranjeno je demokratično ravnanje (Blake 2009). Pomemben posrednik pri notranjem povezovanju in navezovanju prijateljskih odnosov je lahko strokovni sodelavec, ki ni obremenjen z lokalnimi razprtijami, izkušnjami in lahko poudarjene probleme obravnava nepristransko.

Do leta 2012 je društvo svoje aktivnosti, razen v prvem letu, vodilo brez strokovne pomoči. Predsednica društva se je sicer zavedala, da bi strokovna pomoč oplemenitila njihovo delovanje, vendar ni hotela nasprotovati ostalim članom, ki so bili do nedavnega zadržani do sodelovanja s strokovnjaki. Ker so svoje aktivnosti razumeli kot amatersko delo, ob katerem so med drugim veliko pozornosti namenili druženju, sproščenim medsebojnim stikom, neformalnim pogovorom in zabavi, so se zbal, da bi strokovnjak to pristno ozračje pokvaril. Čeprav bi strokovna pomoč članom društva olajšala delo in določeno dediščinsko prakso primerneje postavila v čas, pomagala pri boljši prezentaciji ali vsebinski poglobitvi predstavljene šege in navade, je ravnanje članov popolnoma razumljivo, saj je velikokrat drža strokovnjakov kot »vsevednih učiteljev« med laičnimi oziroma amaterskimi ustvarjalci prej odbijajoča kot spodbudna. Strokovnjaki se velikokrat ne zaveda(m)jo, da le enakovreden odnos med strokovnim sodelavcem in domačini lahko dodatno oplemeniti in poglobi znanje na obeh straneh, kar posledično lahko pripomore h konstruktivnim razvojnim smernicam.

Leta 2012 pa je predsednica kljub nasprotovanju članov društva sprejela strokovno pomoč, ki sem jo ponudila ob raziskovalnem projektu *Kulturna dediščina – medij za vzpostavljanje trajnostnega razvoja*.⁹ Priložnost sodelovanja z društvom sem uporabila za raziskavo mogočih oblik sodelovanja stroke z laično javnostjo in razvoja novih produktov na podlagi lokalne zgodovine in tradicije.

Sodelovanje s člani društva mi je predstavljalo pomemben izziv, saj sem raziskavo opravljala v prostoru, ki ga pred raziskavo nisem poznala, hkrati pa sem bila za krajane Planine popolna tujka. Naklonjenost sem si nekoliko pridobila kot govorka primorskega narečja. S previdnostjo sem tudi

⁹ Podoktorski raziskovalni projekt, ki ga je v letih 2012–2014 financirala Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

svetovala pri projektnih idejah, vseskozi pa skušala želje in pričakovanja krajanov smiselno postaviti v dediščinske aktivnosti in jih seznaniti, kako je mogoče z oživljanjem tradicije ne le predstavljati zgodovino vasi, temveč nekdanja znanja, produkte in izdelke izpopolniti in prilagoditi sodobnim potrebam, znanjem, možnostim in željam.

V prvem letu sodelovanja sem s člani društva raziskovala pomen koruze v krajevni zgodovini Planine; zanimali so nas načini njene pridelave, raba njenih pridelkov (koruzna zrna, listi koruznega storža, stebela koruze), priprava različnih koruznih jedi (polenta, kruh) in različni izdelki (predpražniki iz koruznih listov, podloga za spanje, napolnjena z odvrženimi listi storžev). Po opravljeni etnografski raziskavi so bila spoznanja predstavljena v brošuri z naslovom »*Poljnto smo jejli vsak večjr, košn buot magari td zo frjšk.*« *O pridelavi koruze, ličkanju in kuhanju polente na Planini med preteklostjo in izzivi v prihodnosti* (Fakin Bajec 2012). Posebna pozornost je bila namenjena predstavitvi zamisli, kako preteklost uporabiti v vzdržnem razvoju, zlasti za zdrav načina življenja in razvoj ekološke kmetijske pridelave. Brošuro poleg zapisa bogatijo zanimive fotografije, ki so jih posneli mladi fotografi iz Planine. Gospodinje so ob koncu projekta same razvile tudi nov produkt, zasnovan med tradicijo in inovacijo; to je bila *pašta* (testenine) iz koruzne moke, ki je primerna tudi za bolnike s celiakijo. Ker je v društvu vključenih veliko mladih, smo njihovo ustvarjalnost uporabili pri novih izdelkih iz ličja. Na delavnicah so tako z medgeneracijskim sodelovanjem pripravili adventne venčke, poročne šopke, punčke, broške v obliki metulja. Dramska skupina pa je uprizorila igro *Ekola domače sejme*, ki je na hudomušen, hkrati pa neformalen način izobraževala/ozaveščala o vzdržni politiki, pomenu vnovičnega gojenja starih domačih sort poljskih pridelkov in koristnosti medgeneracijskega povezovanja, pri čemer starejši učijo mlade nekdanjega ročnega dela na kmetiji, mladi pa starejšim predstavljajo pomen rabe vizualnih medijev. Ker so prostori, kjer člani društva predstavljajo svojo dramsko igro in kulinarične dobrote nabito polni ljudi vseh generacij, so take dejavnosti izredno dober primer razvoja neformalnih metod učenja za ozaveščanje širše javnosti o svetovnih konceptih, kot so vzdržen razvoj, enakost spolov, blažitev revščine, brezposelnosti idr. V igri so na zelo preprost način v domačem, lokalnem jeziku, ljudje spoznali, v čem je pomen vnovičnega obujanja starih domačih sort poljedelskih kultur in poznavanja starih znanj naših prednikov za razvoj npr. ekološke kmetijstva. Po drugi strani pa so se starejši gledalci seznanili, kaj vse ponujajo novi vizualni mediji (prim. internet), kjer se lahko pridobi nova znanja, ki jih ljudje posredujejo z drugih predelov sveta. Po besedah režiserja, ravno tako amaterja in krajana Planine, ki z veliko ustvarjalne drznosti in izrednim občutkom za soljudi z zanosom piše zgodbe in jih režira, so se igralci skozi leta osebno zelo razvili, postali bolj samozavestni, drzni, prepričljivejši in veseli. To priznavajo tudi igralci, saj najstarejša igralka vsakokrat rada pove, da ji igranje v skupini predstavlja »tablete za živce«, saj bi drugače ob težkih življenjskih preizkušnjah že obupala. Na vajah pa se sprosti, razvedri, ogromno nasmeje in tako lažje premaguje starostne napore.

Poseben izziv, ki je bil le delno uresničen, je pridobljeno **znanje o dediščini koruze med tradicijo in inovacijo** predstaviti lokalnim gospodarskim družbam, zlasti predelovalni industriji, da bi v izsledkih raziskave spoznali nove poslovne ideje. Lokalna predelovalna industrija Mlinotest d.o.o. je sicer sponzorirala izdajo brošure, ki jo je uporabila za novoletno poslovno darilo, vendar se do danes ni odločila za nove koruzne produkte, ki so značilnosti lokalnega okolja (npr. testenine in kruh iz stare koruzne sorte – *guštence*). Občina Ajdovščina je leta 2013 projekt nagradila z občinskim priznanjem in v utemeljitvi nagrade poudarila pomen sodelovanja društva in strokovnjakov, vendar v projektu

niso videli potencialnega poslovnega izziva, ki bi utegnil prispevati k izboljšanju trenutnega gospodarskega položaja v Zgornji Vipavski dolini.

Etnološka delavnice 2012

Vir: Jasna Fakin Bajec

Sodelovanje z društvom se je nadaljevalo tudi v letih 2013 in 2014. S projektom *Dobra stara šola* leta 2013 smo s skupnimi močmi spoznavali vlogo šole in nekdanjih učiteljev v razvoju podeželja in svoja spoznanja vnovič predstavili z dramsko igro, s šolsko razstavo in knjigo *Dobra stara šola. Utrinki iz šolskega življenja na Planini pri Ajdovščini skozi čas* (Fakin Bajec 2013). Nauke nekdanjih učencev in učiteljev smo skušali uporabiti za izboljšanje kakovosti življenja na podeželju. Na sklepni prireditvi smo tako poudarili šolske aktivnosti, ki bi jih lahko v današnjem času razvili oziroma prilagodili sodobnim potrebam in znanjem. Posebno pozornost smo namenili šolskemu vrtu, ki so ga na Planini dobili konec 19. stoletja in kjer so se otroci učili veščin kmetovanja, zlasti pa trženja svojih produktov, saj so pridelano čebulo in česen prodali Kmetijski zadrugi v Ajdovščini, zaslužen denar pa namenili nakupu novega gnoja. Za krepitev prijateljskih odnosov in medsebojnega razumevanja v vasi so bile predstavljene številne kulturne prireditve, povezane z državnimi prazniki. Med drugim smo poudarili vaško praznovanje poroke avstrijskega cesarjeviča Rudolfa in belgijske princese Štefanije leta 1881, ki se je na Planini odvijalo več dni, na glavni slovesnosti pa so se gostitelji posladkali s *cukrenimi* (suhimi) figami in rogljički. Na predstavitvi projekta so tako planinske gospodinje pripravile svoj kulinarčni izdelek – kruhove žemljice – *planinče s cukrenimi figami*, ki bi lahko postal inovativen prehrambeni produkt Vipavske doline. Zgodovino nekdanjih šolskih pripomočkov pa smo uporabili za predstavitev načinov oplemenitenja preteklih izdelkov s sodobnimi znanji; lesene tablice so poznali že konec 19. stoletja, kmalu bodo postale tudi obvezen šolski pripomoček današnjih učencev (t. i. tablični računalnik). Ohranile so isto ime, obliko, način brisanja, s sodobnim znanjem in tehnološko razvitostjo pa je bila razvita njihova vsebina.

Ob praznovanju desetletnice delovanja društva leta 2014 pa smo sooblikovali pomenljivo knjigo *Da ne bi pozabili II.: Šege in navade ter kuharski recepti s Planine pri Ajdovščini*, razstavo, ki je pokazala desetletno delo društva in dramsko igro, v kateri so neposredno predstavili koncept enakosti spolov in pomena vrednotenja različnih potencialov, ki jih posedujeta moški in ženska.

V knjigi so zbrani recepti tradicionalnih jedi in novi recepti, ki odražajo znanja, izkušnje, pogum in drznost sodobnih gospodinj. Avtorice novih receptov so prav članice društva, ki so s svojim znanjem stare recepte prilagodile sodobnemu času in sestavinam, ki včasih niso bile dostopne/poznane, obenem pa ohranile domačnost. Poleg tega knjigo bogati predstavitev šeg in navad ob različnih prazničnih dneh, ko se družina zbere ob kuhinjski mizi (prim. velika noč, božič, šagra, poroka, rojstni dan, večja dela na kmetiji itd.) in zaužije predstavljene jedi. Pomembno dodano vrednost knjigi dajejo tudi podpoglavja *Da ne bi pozabili*, kjer so zapisana t. i. stara znanja, kako izkoristiti naravne danosti določenega okolja. Tako se bralec seznanj, kako se pridobi semena starih poljskih kultur, kako se s kisanjem pripravi repo tropinko, kako nastane klobuk za vinski kis, kako se iz mošta skuha zdravilni sirup ipd. Vsa ta znanja so danes izrednega pomena za doseganje politike vzdržnega razvoja, kar kaže pomen knjige pri preseganju pomembnih razvojnih izzivov. Hkrati knjiga prikazuje pomen in vlogo ženske pri doseganju učinkov vzdržne politike, s katero naj bi tudi razvijali naravi prijazno gospodarstvo. Ker ženska na podeželju ni bila le mama, gospodinja in odlična kuharica, temveč je morala poskrbeti tudi za razvoj kmetije, smo s knjigo želeli opozoriti na pomen ženske pri zbiranju, shranjevanju in pridelovanju semen avtohtonih poljskih kultur, ki se jih danes s pomenom ekološkega kmetovanja in razvoja eko kulinarike vnovič želi ohraniti in gojiti. Zato so v knjigi tudi predstavljena znanja, kako pridelati domača avtohtona semena (npr. koruze, repe, pese, ...), kako so včasih brez konzervansov in sodobnih tehnoloških pripomočkov ohranjali svežino jajc, pripravljali paradižnikovo mezgo, konzervirali svinjsko meso, spoštovali naravne zakonitosti itd.

Knjigo bogatijo tudi misli članic društva o poslanstvu domače kuhinje in pomenu druženja ter njihove fotografije, ki so postavljene pod avtoričinimi recepti. Pokazalo se je, da so predstavljene misli, predvsem pa fotografije, ki neposredno izpostavljajo glavne avtorice knjige, dober primer, kako s pomočjo dediščine med tradicijo in inovacijo doseči opolnomočenje žensk na podeželju. Mnogim članicam knjiga prav zaradi njihovih avtorskih receptov in fotografij pomeni spomenik njihovem delovanju. Hkrati pa knjiga tudi kaže, kako z medgeneracijskim povezovanjem (članice so pripadnice tako starejše kot mlajše generacije), medsebojnim opogumljanjem in izmenjavo izkušenj doseči različne oblike sodelovanja: med mladimi in starejšimi, med strokovno in laično javnostjo, med moškimi in ženskami.

V zadnjem letu lahko mirno rečemo, da se je odnos sokrajanov do aktivnosti društva po pripovedovanju precej izboljšal. Čedalje več krajanov je na svojih kmetijah začelo saditi stare poljske kulture (npr. staro sorto koruze – *guštenco*), krajanji pa več časa namenjajo tudi druženju. Ugodno kreativno okolje, ki ga danes Planina pri Ajdovščini ponuja, pa se kaže pri nenehnem nadgrajevanju tradicije. To nam lepo pokaže letošnja julijska prireditve *Marelični dan*, kjer so gospodinjice za obiskovalce prireditve med drugim ponujale tudi izvirno sladico: polento iz guštence prelito z mareličnim prelivom.

SKLEP

Na koncu velja poudariti, da politiko vzdržnega razvoja, s katero naj bi uravnoteženo varovali naravna bogastva, inovativno razvijali gospodarstvo, gradili sočutne in povezane skupnosti ter ohranjali kulturne posebnosti, nikakor ne smemo snovati in implementirati brez ljudi, ki so glavni akterji pri njeni implementaciji. Pri tem imajo ključno vlogo tudi ženske (žene, mame, delavke, kmetice, strokovnjakinje, direktorice in političarke), ki s svojim znanjem, z energijo, zmožnostjo empatije in občutkom za potrebe različnih generacij lahko pomembno prispevajo h kakovostnemu napredku. Hkrati pa so glavni pristopi, ki bodo rešili sodobne socialne probleme, druženje, dobri prijateljski odnosi, medsebojno opogumljanje, pripravljenost poslušati drug drugega in sprejemanje skupnih kompromisov. Le tako lahko dosežemo nove, inovativne izdelke, ki predstavljajo preplet tradicije z inovacijo.

REFERENCE

(2005) Da ne bi pozabili. Planina pri Ajdovščini. Običaji in recepti naših prednikov. Planina pri Ajdovščini.

Barbič, A. (2005). Izzivi in priložnosti podeželja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Blake, J. (2009). UNESCO's 2003: Convention on Intangible Cultural Heritage: The Implication of Community Involvement in »Safeguarding«. V: Laurajane Smith in Nutsuko Akagawa (ur.), Intangible heritage. London: Routledge, 45–73.

Fakin Bajec, J. (2011). Procesi ustvarjanja kulturne dediščine: Kraševci med tradicijo in izzivi sodobne družbe. Ljubljana: Založba ZRC.

Fakin Bajec, J. (2012). Poljnto smo jejli vsak večjr, košn buot magar td zo frjšk. O pridelavi koruze, ličkanju in kuhanju polente na Planini med preteklostjo in izzivi v prihodnosti. Planina pri Ajdovščini.

Fakin Bajec, J. (2013). Dobra stara šola. Utrinki iz šolskega življenja na Planini pri Ajdovščini skozi čas. Planina pri Ajdovščini.

Fakin Bajec, J., Poljak Istenič, S. (2013). Kako s pomočjo kulturne dediščine doseči trajnostni razvoj podeželja? V: Janez Nared, Drago Perko in Nika Razpotnik Visković (ur.), Nove razvojne perspektive (Regionalni razvoj; 4), 173–180.

Harrison, R. idr. (2008). Heritage, Memory and Modernity: An Introduction. V: Graham Fairclough idr. (ur.), The Heritage Reader. London in New York: Routledge, 1–12.

Low, S. M. (2008). Social Sustainability: People, history and values. V: Graham Fairclough idr. (ur.), The Heritage Reader. London in New York: Routledge, 392–404.

Nurse, K. (2006). Culture as the Fourth Pillar of Sustainable Development. Spletni vir:<http://www.fao.org/SARD/common/ecg/2785/en/Cultureas4thPillarSD.pdf> (29. 2. 2012)

Rosa, M. , Fakin Bajec, J. (ur.) (2014). Da ne bi pozabili II. Šege in navade ter kuharski recepti s Planine pri Ajdovščini. Planina pri Ajdovščini: Društvo gospodinj in dramska skupina.

Turistični sejem 2013

Vir: Jasna Fakin Bajec

NARATIVNO IN BIOGRAFSKO UČENJE

Biografsko učenje je učenje iz življenja. Biografski pristop (metoda) izhaja iz zanimanja za življenjske zgodbe. Poudarjamo samo-spoznavanje, razvoj reflektivne identitete, odkrivanje svojega znanja (uporaba tudi pri priznavanju predhodno pridobljenega znanja). Razvijajo se različne tehnike. Najpogosteje so povezane z naracijo, ki ni le del andragoških zanimanj. Naracijo poznajo v zgodovini kot ustno zgodovino, v slovstvu pa kot ustno slovstvo, zato je v praksi vedno dobrodošlo interdisciplinarno povezovanje. Poleg pripovedovanja uporabljamo pri biografskem učenju tudi druge načine: zapisovanje zgodb, glasbeno in plesno uprizorjanje zgodb, psihodramo in druge oblike gledaliških pristopov.

Različne narativne metode so postale popularne v izobraževanju odraslih v zadnjih 25 letih. Naracija je forma izražanja, ki jo lahko uporablja kdorkoli, ljudje vseh starosti in vseh kultur, zato je tudi tako uporabna. Korenine metode iščemo v čikaški šoli v 20. in 30. letih prejšnjega stoletja, pomembno pa se je razvila z deli Brunerja (Bruner, 2003) in z antropološkimi raziskavami o učenju. Vedno bolj zanimive postajajo z odkritji nevroznanosti o vplivu zgodb na možgane (glej Mazzini, 2012; Armstrong, 2015). Da bi zgodbe uporabljali tudi pri učenju odraslih, je potrebno ustvariti prostore (možnosti) za učenje z naracijo. Zgodbe so oblika komunikacije, ki je razširjena, vsem znana, zato tudi hitro sprejemljiva, kar se zgodi v različnih projektih pripovedovanja (glej npr. Mind the story) in izmenjave zgodb. Slednje je lahko odlična priložnost za medgeneracijsko druženje.

Pri raziskovanju uporabljamo biografske metode za pridobitev poglobljenega pogleda v izkustveno učenje. Slednjega ne moremo pridobiti s statističnimi obdelavami podatkov (vprašalnikov), ker je učenje zelo subjektivno. Primernejša raziskovalna metoda za spoznavanje pojavov, ki so individualizirani, je biografski intervju.

Pri izobraževanju pa uporabljamo različne metode. Ločimo lahko med tremi vrstami pristopov:

- kreativni pristopi (ustvarjalno pisanje, pripovedovanje, upodabljanje, ... zgodbe),
- receptivni pristopi (sprejemanje zgodb drugih kot organizirano poslušanje, branje zgodb),
- pogovorni/diskusijski pristopi (dialoška srečanja, kjer v odnosih nastajajo zgodbe, igre, reflektivne prakse, ...).

Pripovedovanje zgodb se tako povezuje z analizo svojega znanja (vedenja, prepričanj, vrednot, stališč) in s spominom nekega kulturnega okolja (kulturni spomini) in se prek tega lahko poveže tudi z ohranjanjem nesnovne kulturne dediščine.

V naslednjem delu besedila so vključeni razmišljanje o pomenu zgodb pri starejših, intervju z biologinjo in ravnateljico osnovne šole o njenem lastnem doživljanju zelenega izobraževanja ter intervju z biologom in s filozofom.

REFERENCE

Armstrong, P. B. (2015). Kako se literatura igra z možgani? Nevroznanost umetnosti in branja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Bruner, J. (2003). Making stories: law, literature, life. Cambridge: Harvard University Press.

Mazzini, M. (2012). Rojeni za zgodbe. Ljubljana: eBesede.

Mind the story. <https://mindthestory.wordpress.com/our-milestones/>

Škorci

Vir: Nada Ličen

PODARITE ZGODBO: PRIPOVEDUJTE ZEMLJO

NARATIVNO UČENJE IN SPOMINI STAREJŠIH

NIVES LIČEN

Zamisel za naslov tega poglavja je nastala ob programu Šola ekonaracije (*Scuola di econarrazione* www.lua.it), ki povezuje narativno ekologijo s filozofijo narave in terapijo v vrtovih (*garden therapy*) ter razvija **ekonarativno animacijo**. V besedilu bom poskušala predstaviti pomen naracije za zeleno izobraževanje in medsebojno povezovanje med generacijami.

Zanimanje za ustno zgodovino in spomine starejše generacije je vedno bolj živahno. Vzrokov za to je več. Povezani so z ohranjanjem nesnovne kulturne dediščine, iskanjem novih vlog starejših, s potrebo po povezovanju med mlajšimi in starejšimi ter pojavom generacije »novih« starejših. Od teh v slovenskem okolju izstopa ohranjanje kulturne dediščine in nove vloge za aktivno vključevanje starejših. Možnosti za razvoj novih vlog se kažejo tudi v prostovoljstvu in pripovedništvu, ki postaja zanimivo v lokalnih skupnostih, muzejih (glej Bračun Sova, Ličen, Kramberger, 2015), šolah, domovih za starejše in tudi v podjetjih ter družinah.

Toda še bolj pomembni se zdijo razlogi, ki kažejo na **potrebo visoko tehnološko razvite družbe po svojih spominih**. Kot zapiše Umberto Galimberti (2010), mladi potrebujejo usidranje, potrebujejo pogled v svojo kulturo in pogled naprej, ki izhaja iz stabilnejših oprijemališč. Ta oprijemališča ne izraščajo le iz znanstvene vednosti, temveč tudi iz narativne vednosti. Stara modrost pravi, da nihče ne zagreši zločina v navzočnosti svoje babice. Zagreši pa ga, ko je v družbi svojih vrstnikov. To potrjuje tudi nevroznanstvenik David Eagleman (nav. po Galimberti, 2010; glej tudi *Eagleman laboratory*), ki raziskuje, kaj se zgodi v možganih mladostnikov, ko je navzoča njihova babica, in kaj, ko so navzoči vrstniki.

Zgodbe (starejših in mlajših) so lahko sredstvo za medgeneracijsko povezovanje in za oblikovanje spominov in **odnosnih dobrin** (*relational goods*) ali socialnega in kulturnega kapitala. Odnosne dobrine, kot jih je poimenovala M. Nussbaum (2010), so dobrine, ki jih ne moremo proizvesti sami in tudi ne sami uživati. Naracija pa je tak proces, ki ljudi združuje. Naracija je proces, kjer sta pomembna dva ali več. Pomemben je tisti, ki govori, in tisti, ki posluša, zato ustvarja polje odnosa.

Naslednji sklop dejavnikov lahko iščemo v tem, da v Zahodni družbi nastaja skupina t. i. »novih starejših«. Ta skupina ni le rezultat podaljševanja življenjske dobe, temveč tudi odraz socialne konstrukcije starosti in spremenjenega pojmovanja o staranju. Vse od 70. let prejšnjega stoletja se spreminja pojmovanje staranja v smeri dejavnega staranja (glej tudi Findeisen, 2014). To se ne kaže le

na področju dela (čim poznejše upokojevanje), temveč tudi na področju izobraževanja, političnega delovanja, potovanja, spolnega življenja, prehranskih navad. »Novi starejši« (ki so bili med drugim v mladosti del gibanj iz leta '68) cenijo aktivnost in čas kot sredstvo za razvoj individualnih zmožnosti. Tudi v poznejših letih želijo biti dejavni v svojem okolju (to pomeni v svojih družinah, društvih, podjetjih, pri medijih, ...). Oblike dejavnosti, ki jih izbirajo, so različne. Med temi je (lahko) tudi pripovedovanje zgodb in ohranjanje nesnovne kulturne dediščine s področja odnosa do zemlje, pridelave prehrane, vremena, vode, ...

VLOGA SPOMINOV IN MOŽNOSTI ZA RAZVOJ MEDGENERACIJSKIH SKUPIN

Zaradi demografskih sprememb in socialno-ekonomskih sprememb se kaže potreba po **oblikovanju novih vlog starejših ljudi**, vendar je na tem področju razmeroma malo raziskav. Vzrok za to ni le v gospodarski krizi, marveč tudi v premiku pozornosti glede starejših ljudi. V 80. in 90. letih so bila opazovanja/raziskovanja starejših usmerjena v t. i. »neproblematične dejavnike«, to pomeni v skupino, ki so jo že v 70. letih poimenovali z izrazom tretje življenjsko obdobje. Po letu 2000 pa so se raziskave in tudi pozornost politike usmerile na »problematične dejavnike« staranja (v ekonomskih in zdravstvenih terminih) in k »težavnemu in zahtevnemu obdobju pozne starosti«, kar lahko opazimo tudi v slovenskem okolju (Hlebec, Mali, Filipovič Hrast, 2014; Hvalič Touzery, 2014). Poleg omenjenega premika pozornosti k skupini zelo starih je z naraščanjem vpliva neoliberalističnih interpretacij o nastajajočem »trgu«, kjer se bodo socialne vloge starejših same oblikovale glede na potrebe trga, prišlo tudi do prepričanja, da se bodo nove vloge starejših razvile spontano »na trgu«. Strokovnjaki na področju staranja in izobraževanja starejših se poskušajo temu upreti. Prvi nevarnosti se poskušajo ogniti (tudi) tako, da so namenoma začeli uporabljati izraz staranje (*ageing*) namesto starost (*old age*). Na tak način z besedo poudarijo proces in ne le zaporednih faz ali obdobj (zgodnejše obdobje in tudi poznejše obdobje) ter promovirajo kritičen pogled na staranje. Drugi nevarnosti (urejanje vsega prek trga) pa se upirajo z opozarjanjem na pomen socialnih dobrin in medgeneracijskega sodelovanja ter delitve.

V prid oblikovanju novih vlog (ki izhajajo iz potreb in zmožnosti ljudi in ne iz trga) govori razvoj postmaterialističnih vrednot, filozofije sočutja, odnosnih dobrin in oblikovanja kritične refleksije o dinamiki produkcije predmetov, znanja, vrednot. Naj tu le omenimo, da je bilo sočutje/empatija včasih predmet raziskovanja v filozofiji, danes pa se s sočutjem ukvarjajo psihologija, nevrologija, pedagogika in andragogika z vprašanjem, kako sočutje razvijati. Refleksija o potrošništvu in instrumentalizaciji znanja postaja vedno bolj kritična za izobraževanje odraslih in starejših odraslih.

Ko razmišljamo o spominih in narativnem učenju (*narrative learning*), se pojavi problem, kako oblikovati prostore in časovne intervale, v katerih bi bilo mogoče oblikovati in konstruirati skupno zgodbo. Pri naraciji namreč pripovedovalec in poslušalec oblikujeta skupno zgodbo, kar poznamo iz narativnih analiz (*narrative analysis*). Slednje lahko uporabljamo kot metode poučevanja ali metode raziskovanja. Zanima nas, kako ohranjati in prenašati skupne spomine (it. *memorie comunitarie*), ki tvorijo skupno zgodbo. To je pozicija spraševanja, ki išče nove dimenzije/forme za nekaj, kar se je včasih dogajalo kot vsakdanja praksa.

V sodobnosti pa se na tem področju pogloblja vloga muzejev, knjižnic, galerij in drugih kulturnih ustanov (še posebej dobre primere najdemo v VB, F, I), ki sodelujejo s prostovoljnimi društvi, z lokalnimi izobraževalnimi središči (kot so tudi ljudske univerze). Te ustanove lahko povezovalno delujejo tudi za celotne družine! (Glej npr. projekte družinski zajtrki; Stari starši in vnuki odkrivajo zgodovino ipd.) To je (lahko) okolje, kjer se srečuje potreba po odnosih in usidranju ter zmožnost starejših, da to ponudijo. Medsebojno bi se generacije okrepile in izkristalizirale bi se nove vloge ter hkrati tvorili skupni spomini.

Naj dodamo še to, da ima pri druženju implicitno vlogo tudi prostor druženja, kar smo omenjali že v uvodu. Ustvarjati je treba možnosti, ki jih daje t.i. tretji prostor. To je prostor, ki ni ne dom ne služba. Izraz »*third place*« je uporabil Ray Oldenburg (1991) in se je uveljavil za poimenovanje tistih prostorov, ki so javni in kjer se lahko ljudje srečujejo in uživajo v pogovorih, srečevanju z drugimi. Pomembni so za izgradnjo civilne družbe in socialnega kapitala. V našem okolju se mladi družijo v svojih lokalih, starejši pa v svojih in med njimi ne prihaja do mešanja. Kako bi lahko bile zgodbe (tudi »zelene zgodbe«) sredstvo povezovanja?

Na eni strani opazimo težnjo po »spontanem« [kar je zgolj navidezno(!) spontano; regulator naj bi bil trg in tržne zakonitosti] oblikovanju novih vlog, na drugi strani se kaže naraščanje zanimanja za pomen socialnih omrežij, humanih odnosov, postmaterialističnih vrednot, dialoške paradigme v konceptu vseživljenjskega učenja in s tem povezano tudi ustno zgodovino ter naracijo. Tudi če smo optimistični nad sinergijami procesov, je dobro, da jih presojava z določeno mero previdnosti – *cum grano salis* –, saj ne moremo predvideti, kaj se bo zgodilo. Nevarnosti so na več ravneh, na katere je dobro pomisliti, ko pripravljamo projekte za ohranjanje spominov, pripovedi, kulturne dediščine.

Ni nujno, da bo potreba po spominih in ustni zgodovini stopila iz socialnih niš, kjer je sedaj. Protiutež širitvi je sodobna tendenca, da živimo sedanost kot večnost (večnostnost sedanosti). Smo časocentrični in svoje dobe ne povezujemo s preteklostjo in prihodnostjo, kot kaže ravnanje na področju narave, ohranjanja vrst, misli na prihodnje generacije. Premiki se opazijo z razvojem koncepta trajnostnega razvoja, a tudi ta žal pogosto zastane na ravni političnih parol. Prav na področju zelenega izobraževanja je veliko možnosti, da se generacije povežejo, ker je cilj tega izobraževanja (kot je ohranjanje okolja) dolgoročen.

Druga nevarnost se kaže v tem, da s poudarjanjem spominov starejše ljudi še bolj odtujimo sedanosti. Vrednotenje spominov starejših samo po sebi še ne vsebuje tudi odpornosti proti tveganju, da starejše s tem odtujimo od aktualnih problemov/izzivov. Naredimo jih za tujce v sedanosti in jim onemogočimo misliti na prihodnost. To je implicitno tveganje pri vsaki dejavnosti, ki poveže spomine in staranje. Vsako socialno »upravljanje« s spomini (*management spominov sic!*) lahko prevzame (prežame) značaj nostalgичnosti, regresivnosti, prevzamejo ga lahko iluzije, ki so del anahronističnih form ponovnega odkrivanja skupnih korenin in mitičnega vračanja v preteklost.

Naj to ponazorimo s spomini na socializem v prejšnji državni ureditvi. Nekateri managerji (denimo Škrabec) pravijo o socializmu: »Kdor se ne spominja socializma, nima srca. Kdor bi ga hotel obnoviti, nima razuma«. Današnji starejši imajo (take ali drugačne) spomine na skupno državo. Spomini se

lahko vračajo v nekatere odnose, percepcije, ki jih ne moremo uporabljati v sodobnosti. Kot lahko to velja za družbeni sistem, lahko velja tudi za mikro sisteme družine, za izbrane prakse prehranjevanja oblačenja, medsebojnih odnosov. Nekateri spomini ostanejo na ravni ohranjanja preteklosti, drugi pa so lahko aktualno znanje (npr. kako preživeti v naravi, kako uporabljati naravna pralna sredstva, ...).

PRIPOVEDNE PRAKSE IN ZNANJE

Medgeneracijski prenos

Pomen spominov v medgeneracijskem sodelovanju se je zmanjšal (erozija spominov) v času t. i. postfordizma, ki je prinesel s sabo nekatere fenomene, npr. hiter razvoj in policentričnost razvoja, deregulacijo produkcije, hitrost pri oblikovanju in prenosu informacij. Poklicno znanje hitro zastareva, oblikujejo se novi vedenjski/kulturni vzorci, ki nastajajo v različnih okoljih, to pomeni, da nimamo več referenčnih vzorcev vedenja v lokalnem okolju. V razvitih družbah je prenos znanja horizontalen in ne vertikalni (od starejših k mlajšim). To pomeni, da smo **zanemarili vertikalni prenos tudi pri tistih temah, kjer bi bil vertikalni prenos pomemben.**

Skupek zgoraj omenjenih procesov je botroval procesu »redimenzioniranja«
prostorov in oblik prenosov spominov in védenja (*knowledge*) (posebej se je zanemarlala oralna narativna praksa ali ustno pripovedovanje). Botroval je tudi izraziti individualizaciji in s tem krizi skupnostnih mrež, v katerih (pa tudi proti katerim) so se posamezniki socializirali in formirali svojo identiteto. Šele v zadnjem obdobju prihajamo do ponovnih ugotovitev, kako pomembna so socialna omrežja za socialno blagostanje pa tudi za učinkovito delovanje.

Zelo so se spremenili prostori, ki so bili v preteklosti značilni za medgeneracijsko srečanje. To je bila predvsem družina, ki je delovala kot »naravni«
prostor medgeneracijskega prenosa. Če se v družini še dogaja medgeneracijsko srečevanje in omogoča pretok znanja med generacijami, je pogosto označeno kot projekt (namerno učenje). Je načrtovano, strukturirano, ima neke cilje, medtem ko spontanega prenosa ni mogoče zaslediti, ker družine ne živijo skupaj. Drugo okolje prenosa znanja je bilo delovno okolje. V sodobnosti je tudi delovno okolje zelo spremenjeno, saj so profesionalne kompetence podvržene zelo hitremu spreminjanju in ne poteka prenos znanja od starejših k mlajšim.

Sprašujemo se, zakaj sploh potrebujemo spomine? Lahko se sicer oblikujejo prakse »brez spominov«, vendar pa se v času globalizacije in kulturne homologacije vedno bolj zavedamo, da spomin daje smisel/pomen sedanosti in usmerja domišljijo za prihodnost. Zato se z različnimi projekti poskuša ustvariti nove prostore za prakse prenosa in ustvarjanja spominov. Zasledimo tudi izraze, kot so »investicije v spomine«, »menedžment spominov«, kar odraža »tržni diskurz«, ki vstopa tudi v področje spominov in pripovedovanja.

Pri oblikovanju možnosti za nove socialne vloge starejših in povezave z mlajšimi se moramo zavedati ambivalentnosti, ki smo jih omenili v zgornjih treh točkah. Zato je nujna natančnost pri delu in vključevanje vseh generacij. Zelo majhna je možnost za prenos kulture, če vključujemo le starejše, ki so spomine »nabrali«
in otroke ali mladostnike, ki bi spomine prevzeli. Potrebno je medgeneracijsko

povezovanje, ki vključuje tudi aktualne generacije odraslih, saj so to generacije, ki so nosilke družbene moči in potrošniške družbe, ki je »ovečnila sedanost trošenja« tako, da je odvzela pomen spominov in pripisala neuporabnost lastni preteklosti (vrednotni, predmetni).

Tudi v družini in na delu je pomembno sodelovanje vseh generacij in preizpraševanje moči in nenasilja, vrlin, sočutja, delitve. Če pripovedovanje poteka med dvema nestičnima generacijama, je potrebno, da vmesna generacija (ki predstavlja podsistem moči) to vsaj podpira. Kako se to kaže v praksi? Če starši ne onemogočijo, da bi se stari starši družili z vnuki, bodo omejili možnosti narativnega učenja za ene in druge. Če upokojene strokovnjake »odrežemo« od mlajših, ne bo prišlo do pretoka spoznanj (narativno vedenje, tiho znanje). Ker se pomena tihega znanja, odnosa zavzetosti ipd. vedno bolj zavedamo, nastajajo projekti druženja upokojenih novinarjev z mladimi, upokojenih arhitektov z mladimi, ...

KAKŠNE SO LAHKO USMERITVE ZA DELO/PRAKSO PRI EKSPLICIRANJU, IMPLEMENTIRANJU IN VREDNOTENJU SPOMINOV?

Nove možnosti za oblikovanje praks za »legitimno eksplikacijo« posameznikov in skupin prek naracije se kažejo v medgeneracijskem povezovanju s poudarkom na tem, da so vsi slišani. Feminizem poudarja, naj dobijo svoj glas ženske in druge marginalizirane skupine tudi prek zgodb. Podobno Zipes (1995) opisuje zgodbe, s katerimi dobijo svoj glas tudi skupine, ki jih sicer ne slišimo (kultura nemih). V literaturi najdemo veliko zamisli, ki jih lahko združimo v tri večje smeri razmišljanja (prim. Brookfield, 2013; Demetrio, 1996; Zipes, 1995).

Prva smer je povezana z možnostmi, da **oblikujemo prostore** (lokacije) in priložnosti, bodisi stalne bodisi občasne, v katerih se lahko spomini **legitimno eksplicirajo prek naracije** posameznikov ali skupin. Naracije so lahko individualne ali skupinske, lahko so ustne ali tudi zapisane, lahko so spontane ali animirane, vodene. Primeri: žive knjige, skupine v lokalnih okoljih, ki zbirajo življenjske zgodbe. Naracije lahko zberemo, razmnožimo, ohranimo (spomini revnih družin, spomini zapornikov, spomini porodnic). Primer sodobnega druženja in pripovedovanja je projekt *Mind the story*. Muzeji zbirajo spomine na vojne, npr. Muzej novejšje zgodovine zbira zgodbe o prvi svetovni vojni, iz katerih je pripravil doživljajsko razstavo. Muzeji in galerije lahko nudijo prostor za izmenjavo pripovedi.

Druga smer se nanaša na **uporabnost (za učenje, na področju učenja)**, ki jo najdemo v biografski ali avtobiografski naraciji. Uporabnost se kaže v tem, da je mogoče pozorno razstaviti in ponovno sestaviti mnoge karijerne poti, tranzicije, spremembe, ki niso zanimive le za posameznika, ampak tudi za skupnost (kolektivnost) in postanejo vir učenja (več o tem glej v Demetrio, 1996).

Tretja smer se nanaša na **vlogo pripovedovalca in povezanosti**. Pripovedovalci so aktivni del pripovedi, so aktivni pri zbiranju, obdelavi in uporabi spominov. Vsako doživetje se ob pripovedovanju, zapisovanju in branju pojavi vsaj na petih ravneh reprezentacije. Prva stopnja refleksije se pojavi, ko je akter/delovalec vključen v dogodek. Tedaj se sooča s fenomenom, dogodku

pripiše pomen, razvije spomin. Druga stopnja se pojavi, ko pripoveduje o svoji izkušnji. To je performans personalne naracije: tu je že prisotna razvrstitev dogodkov po času in pomembnosti, dogodki so preneseni v jezikovno strukturo. Če to še zapišemo, postane pripoved fiksirana in je nova raven reprezentacije. Slednja se zgodi tudi ko pripoved analiziramo in ko jo nekdo drugi prebere. S stopnjami reprezentacij so nakazane tudi biografske in narativne metode ter vloge pripovedovalcev. Z uporabo različnih strategij se izognemo tveganju, da bi ostali »zalikani« v preteklosti in hkrati zmanjšamo možnost ostre delitve na poslušalce na eni strani in pričevalce na drugi strani (glej tudi transformativna naracija, metoda naracije in refleksije, narativna mediacija; več glej tudi Hoggan, 2009).

VSAK TRENUTEK JE PRAVI ZA DAROVANJE ZGODBE

Zgodbe imajo svojo vlogo na različnih področjih, zato se za zgodbe zanimajo različne vede, proučujemo različne procese, povezane z zgodbami, in poskušamo z zgodbami družbeno-aktivno delovati. Z zgodbami se ukvarjajo literatura, zgodovina, antropologija; v novejšem času postajajo zgodbe tudi del raziskovanja v medicinski negi, izobraževalnih vedah, poslovnih vedah idr. Še posebno z uveljavljanjem kvalitativne metodologije in paradigme hermenevtične fenomenologije postajajo zgodbe zanimive za raznovrstna raziskovanja. Pri nastajanju in prenašanju ter ohranjanju zgodb so vključeni različni procesi, naj izpostavimo le tri, to so učenje, domišljija, spomini. Tretji element (spomini), ki ga želimo poudariti pri ohranjanju zgodb kot dela kulturne dediščine v našem razmišljanju, je povezanost med aktivnim vključevanjem v skupnost, aktivnim državljanstvom in zgodbami.

Sprašujemo se: Kako z zgodbami graditi skupnost? Kako prek zgodb slišati neslišane? Kaj o tem meni Zippes, kot eden od vodilnih avtorjev v razmišljanju o zgodbah kot tvorkah skupnosti?

Najbolj znano področje, ki se ukvarja z zgodbami in na katero najprej pomislimo ob zgodbah, je **literatura** in s to povezana naratologija. Poznamo zbiranje in pripovedovanje različnih zgodb, npr. ljudskih zgodb, ki se povezujejo v sklopu ljudskega slovstva, ustnega izročila. To lahko uporabimo v okviru zelenega izobraževanja kot del izročila v lokalnem okolju. Ljudje poznajo različne vrste semen, načinov obdelovanja, ki bi jih bilo dobro ohraniti.

Temu sledijo sodobne zgodbe, kot je npr. zbirka *Zgodbe ob kuhinjski mizi*, ki prinaša pripovedi iz sodobnega soočanja z boleznijo in trpljenjem ter umiranjem. Tudi o soočanju z izgubami in s trpljenjem lahko starejši marsikaj povedo mlajšim.

Zanimive so zgodbe mladih žensk, ki jih je zbirala antropologinja M. Gullestad, za raziskovanje načinov življenja. Zgodbe lahko uporabimo za opisovanje aktualnih praks in premišljevanje o le-teh.

Drugo področje, kjer so pomembni spomini in pripovedi spominov, je **zgodovina**.

Ustna zgodovina je pojav 1/2 20. stol. in je sedaj del postmoderne teorije zgodovinopisja (glej razprave M. Verginella; L. Passerini). Zanimanje za osebne pomene in junake v vsakdanjem življenju je v ustni zgodovini osrednjega pomena. Ustna zgodovina (*oral history*) in življenjske zgodovine (*life history*) so načini zbiranja podatkov o preteklosti. V povezavi s temi nastajajo nove metode za zbiranje podatkov, ki so sicer del metodologije, a jih lahko uporabimo v lokalnem okolju za zbiranje zgodb o lokalnih

dogodkih. Posebno zanimive so lahko osebne zgodovine posameznikov, ki so vir za zgledovanje in spodbuda, da začnejo ljudje zbirati skupne spomine. Skupne zgodbe, ki pripovedujejo o skupnih doživetjih (skupni spomini), osnujejo močne vezi med ljudmi, zato lahko zgodbe uporabimo tudi za negovanje skupnosti. Zavedati se moramo, da je z zgodbami vedno možna tudi manipulacija, zato je kritična refleksija pri delu z zgodbami vedno nujno potrebna. Ta vidik zgodb zanima sociologijo, antropologijo ter etnologijo (glej npr. dela M. Stanonik, M. Makarovič, M. Ramšak).

Zgodbe postajajo zanimive tudi na področju vzgoje in izobraževanja, kar ni nič novega. Zgodbe so najstarejši način za sporočanje moralnih nauk, zgodbe so bile vedno metoda za vzgojo posameznikov. Veliki preroki so sporočali s pomočjo zgodb. Pravljice izhajajo iz posvetitvenih obredov. Ustno pripovedovanje se je nadaljevalo v književno vzgojo, pri kateri ni cilj le, da ljudje spoznajo knjige, marveč tudi to, da knjige in zgodbe v njih vzgajajo ljudi (formiranje identitete). Zgodba deluje prek sistema simbolov, zato uporabljamo elemente, značilne za narativno učenje. V zadnjih letih se razvija tudi biblioterapija in bibliosvetovanje, ki je nadgradnja književne vzgoje in dialoške metode. Zanimiva je metoda biblioterapije, ki se je razvila z Dantejevimi deli (*Il metodo Dante*) za premoščanje anksioznosti, frustracij. Zgodba se seli tudi v management in v izobraževanje/učenje na delovnem mestu (Parkin, 2010).

Na področju učenja v vsakdanjem življenju je zanimiv koncept narativnega učenja in narativnega raziskovanja, ki sloni na pripovedovanju zgodbe svojega življenja, to pomeni, da govorimo o **avtobiografičnosti** narativnosti. Vsak lahko pripoveduje, vsak ima svojo zgodbo, ki pa je povezana tudi s slastjo izmišljanja. Pri zgodbah nikoli ne vemo, kaj je bila dejanska izkušnja in kaj so dodani deli, zato moramo biti tudi na to pozorni.

NARATOLOGIJA IN SODOBNE ZGODBE

Sodobni koncepti v naratologiji so z navezavo na dela Barthesa, Ricoeurja, Bahtina premaknili poudarek od avtorja k **skupnemu ustvarjanju**. Premik od strukturalizma (Propp) k poststrukturalizmu (Kristeva) se kaže v različnih poskusih sodelovalnega pisanja zgodbe na blogih. V strukturalističnih konceptualizacijah pripovedi potrebujemo strukturo delovalcev (akterjev). Vsak delovalec ima svojo vlogo. Vse vloge se pozicionirajo v zgodbi: junak, antijunak, pomočnik junaka, predmet ali subjekt iskanja ipd.

V sodobnosti postane pomemben dinamičen razvoj situacij in pomenov. Kristeva meni, da lahko subjekt in objekt menjujeta poziciji, menjuje se pozicija podpornika s pozicijo nasprotnika. Poleg tega je več prepletajočih se situacij. Kristeva ne uporablja besede sprememba (*change*), temveč transformacija (*transformation*) za potencialni akterjev premik. V luči teh razmišljanj lahko interpretiramo življenjske zgodbe kot ne-fiksirane biografije, ki nastajajo v praksi. Koncept transformacije (in navezava na koncept razsrediščene identitete) ter učečega se sebstva (Tennant, 2012) se povezuje s sodobnimi pogledi na učenje v odraslosti (transformativno učenje, biografsko učenje) pri čemer ima zgodba kot pripovedovanje sebe tudi vlogo ustvarjanja sebe. Ljudje živimo svojo zgodbo, ki ima svoj začetek, zaplete, dogajalne prostore, vendar imamo po sodobnih prepričanjih moč vplivanja na svojo biografijo.

USTNA ZGODOVINA, KULTURNA DEDIŠČINA IN ŽIVLJENJSKE ZGODBE: IZZIVI ZA RAZISKOVANJE V LOKALNI SKUPNOSTI

Ko uporabimo izraz »kulturna dediščina«, najpogosteje pomislimo na pomembne predmete, stavbe, slike, pesmi. Poleg tega so kulturna dediščina tudi ustno izročilo, rituali, tiho in eksplicitno znanje, spretnosti, verovanja,... Ker so zgodbe pomembne za skupno življenje, za ohranjanje kulture, za osmišljanje posameznikove biografije, jih tudi raziskujemo. Tudi to je lahko del medgeneracijskih praks.

Izhodišče za iskanje/raziskovanje je sestavljeno iz treh predpostavk.

- (a) Prvo izhodišče je **učenje v vsakdanjem življenju**; ljudje so se vedno učili na različne načine in v različnih okoljih in ni vse znanje zapisano, tudi ni vse znanje dostopno; še posebej je zanemarjeno tisto znanje, ki je nastajalo v skupinah, ki niso imele družbene moči (glej Zippes), zato potrebujemo tudi etnološki pristop (kar lahko poimenujemo »andragogika z etnološko granulacijo«). Demetrio uporablja izraz arheologija učenja za raziskovanje tistega učenja, o katerem ni zapisov. Učenje moramo (po arheologiji učenja) iskati v oblačilih, gledališču, navadah, mitih, zgodbah.
- (b) Drugo izhodišče je **medgeneracijskost** (v različnih skupnostih, družini, lokalni skupnosti, na delu), saj je bilo v preteklosti običajno, da je prihajalo do pretoka znanja in spoznanja med generacijami. Povezovanje med različnimi starostnimi skupinami povečuje družbeno kohezivnost in pri tem imajo lahko zgodbe pomembno vlogo. V primerih trajnostnega razvoja se bomo osredotočili na zgodbe o dobrih praksah, ki jih lahko za ohranjanje okolja prenesemo v sodobnost.
- (c) Tretje izhodišče je spoznanje, da se **tiho znanje** prenaša bodisi prek skupnega delovanja bodisi prek zgodb, kar je raziskovala Charlotte Linde. Zgodbe vključujejo sporočila, ki so del socializacije/inkulturacije in jih ne opazimo kot eksplicitno znanje.

ZAKLJUČEK

Ugotovimo lahko, da so zgodbe na različne načine del zelenega izobraževanja. Najbolj pogosto so uporabljene kot didaktične metode (zgodbe kot del izobraževanja), manjkraj pa jih uporabljamo v lokalnem okolju za zbiranje spominov in povezovanje preteklih spoznanj z novimi izzivi v ekologiji in tudi ekologiji znanja. Ekologija znanja je področje, ki raziskuje tok znanja, ustvarjanje znanja, odnose in dinamiko v socialnih omrežjih. Če povežemo zeleno izobraževanje s konceptom ekologije znanja, bomo našli ustrezno mesto za zgodbe, medgeneracijsko povezovanje in lokalne skupnosti. Omislili bi si lahko medgeneracijske šole, ki bi potekale med travniki, vinogradi, vrtovi in gozdovi, ki bi prisluhnile zemlji in pripovedovale o zemlji in Zemlji. Omislili bi si lahko dnevna srečanja in

spoznavanje rastlin ter pripovedi o rastlinah. Področje je odprto in kaže na mnogo možnosti za ustvarjalno delovanje.

REFERENCE

- Biffi, E. (ur.) (2010). *Educatori di storie. L'intervento educativo fra narrazione, storia di vita e autobiografia*. Milano: Franco Angeli.
- Bračun Sova, R., Ličen, N., Kramberger U. (2015) *Izobraževanje prostovoljnih kulturnih mediatorjev*. Glasnik Slovenskega etnološkega društva (v tisku).
- Brookfield, J. (2013). *Powerful Techniques for Teaching Adults*. San francisco: Jossey-Bass.
- Demetrio, D. (1996). *Raccontarsi. L'autobiografia come cura di sé*. Milano: R. Cortina.
- Demetrio, D. (2013). *Educare è narrare. Le teorie, le pratiche, la cura*. Sesto San Giovanni: Mimesis.
- Demetrio, D. (2015). *Green autobiography. La natura è un racconto interiore*. Anghiari: Booksalad.
- Estes, C. P. (2004). *Čar zgodbe*. Nova Gorica: Eno.
- Findeisen, D. (2014). *Dejavno staranje v Sloveniji*. Dostopno na www.cinageproject.eu.
- Galimberti, U. (2010). *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Ljubjana: Modrijan.
- Hlebec, V., Mali, J., Filipovič Hrast, M. (2014). *Community care for older people in Slovenia*. *Anthropological notebooks*, 20 (1), 5–20.
- Hogan, C. (2009). *The Power of creative story*. V: Hoggan, C., Simpson, H., Stuckey, H. (ur.). *Creative Expression in Transformative Learning: Tools and Techniques for Educators of Adults*. Malabar: Krieger.
- Hvalič Touzery, S. (2014). *Zdravje, počutje in zadovoljstvo z življenjem najstarejših starih v Sloveniji*. *Teorija in praksa*, 51 (2/3), 458–474, 513–514.
- Mellon, N. (1996). *Storytelling & the Art of Imagination*. Roskport, Shaftesbury, Brisbane: Element Books.
- Nussbaum, M. (2009). *L'intelligenza delle emozioni*. Bologna: Il Mulino.
- Nussbaum, M. (2010). *Not for profit: why democracy needs humanities*. Princeton: Princeton University Press.

Oldenburg, R., (1991). The Great Good Place. New York: Marlowe & Co.

Passerini, L. (2008). Ustna zgodovina, spol in utopija. Ljubljana: Studia humanitatis.

Parkin, M. (2010). Tales for Change: Using Storytelling to Develop People and Organizations. London: Kogan Page.

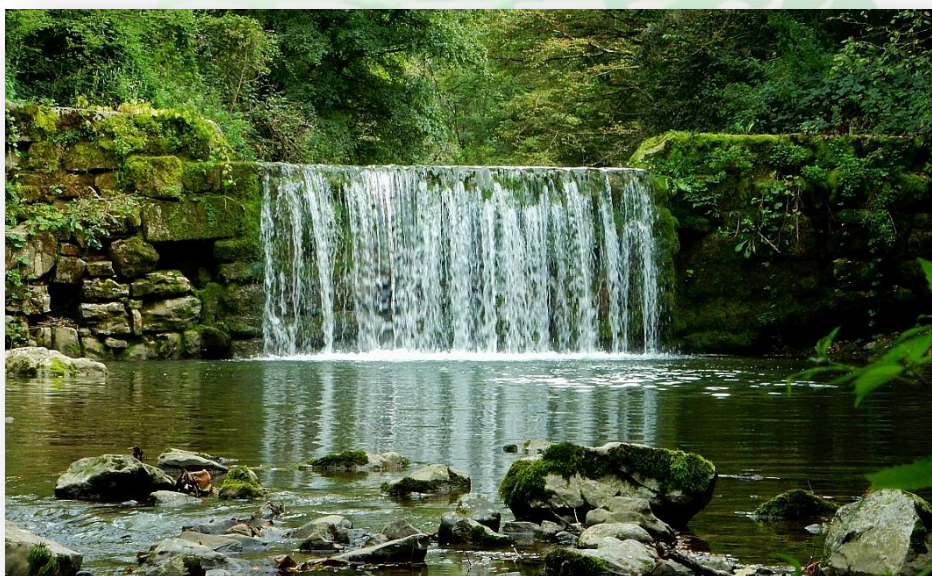
Remen, R. N. (2004) Zgodbe ob kuhinjski mizi. Nova Gorica: Eno.

Scuola di econarrazione. Dostopno na <http://www.lua.it> (14. 5. 2014).

Tennant, M. (2012). The Learning Self. San Francisco: Jossey-Bass.

Zipes, J. (1995). Creative Storytelling. Building Community, Chaning Lives. New York, London: Routledge.

Vipava v Žabljah, Branica

Vir: Dušan Ličen

Zeleno izobraževanje skozi biografijo biologinje in ravnateljice

INTERVJU Z IRENO KODELE KRAŠNA

VSEŽIVLJENJSKO UČENJE, USTVARJALNOST IN ZELENO
DELOVANJE

Z Ireno Kodele Krašna, diplomirano biologinjo in profesorico biologije, smo se pogovarjali o njeni »kraljevski« poti učenja in izobraževanja. Kraljevski zato, ker je izjemno pestra po vsebinah in načinih. Pripovedovala nam je o želji, da bi druge poučevala, da bi jih vodila pri učenju o naravi in da bi sama spoznavala naravo, zato je študirala biologijo in se kasneje obogatila z raznovrstnim znanjem. Je strokovnjakinja za vrtnice, za specialno didaktiko biologije, za ohranjanje naravne dediščine, za menedžment projektov, ... Njena zgodba je zgodba učenja o naravi in iz narave, o ljudeh in z ljudmi. Trenutno je ravnateljica Osnovne šole Danila Lokarja v Ajdovščini.

Kaj vas je vodilo pri izboru biologije kot svojega področja? Kako ste se odločili za svoj študij?

Ne vem ... Narava me je vedno zanimala. Mogoče zato, ker je bil oče agronom in je bil v stiku z naravo, mogoče ti je to dano ... Rožice so me zanimale že v prvih razredih osnovne šole. Ko smo začeli izdelovati svoj herbarij v tretjem razredu, me je svet rastlin posrkal. Spoznavanje narave in biologija sta bila vedno moja najljubša predmeta. Ko sem izbirala študij, sem se odločala med različnimi naravoslovnimi vedami: agronomija, biologija ... Na koncu sem se odločila za biologijo, ker bi kot biologinja lahko delala v naravi, lahko pa bi tudi poučevala. Drugi študiji mi tega niso omogočali. Pri izbiri poklica je bila prav možnost poučevanja odločilna, zato sem študirala obe smeri – raziskovalno in pedagoško. Vedno sem rada pomagala drugim pri učenju in že v srednji šoli sem vedela, da želim poučevati. Ko sem brala različno študijsko literaturo, sem si celo delala svoje zapiske, kakšna naj bom kot učiteljica in kakšna naj ne bom (smeh). Zelo rada predajam znanje, še posebej o naravi.

V vašem življenjskem poslanstvu sta učenje in narava. Zeleno učenje je vaše poslanstvo ...

Lahko bi tako rekli (smeh). So bila leta, ko je bilo bolj v ospredju poučevanje, in so bila leta, ko so bili bolj v ospredju narava, rastline in živali ter naravovarstvo. Oboje skupaj se prepleta. Kot učiteljica v podaljšanem bivanju in kasneje kot učiteljica biologije sem učence vodila v naravo, kjer smo raziskovali travnike, gozdove, potoke. In tudi v obdobju, ko sem se bolj intenzivno ukvarjala z naravovarstvom, sem se vedno trudila strokovni jezik varstva narave prevesti v »običajnim« ljudem razumljiv jezik in ljudi motivirati, da bodo sami delovali tako, da bodo naravo ohranjali.

V Vipavski dolini ste dobro poznani kot strokovnjakinja, povezana z »zelenimi temami«, bodisi kot profesorica biologije, raziskovalka, mentorica študijskih krožkov, sedaj tudi kot ravnateljica osnovne šole. Kako ste se ob vseh aktivnostih lotili neformalnega izobraževanja? Kakšne so vaše izkušnje?

Izobraževanje za mentorico študijskih krožkov mi je ogromno dalo. Dopolnilo je moje znanje s fakultete. Takrat sem se naučila, da je pri študijskih krožkih izpostavljeno delo v skupini, vodja je eden izmed učečih se v skupini in naj ne bi bil avtoriteta, ki vse ve. To me je odvezalo – kot mentorico – da moram imeti odgovore na vsa vprašanja. Pri delu v študijskih krožkih sem spoznala, da skupaj z ostalimi člani iščemo odgovore na vprašanja, ki se nam porajajo med učenjem. Kot mentorica študijskega krožka sem se veliko naučila o metodah učenja in poučevanja, zato je bilo to usposabljanje odlično izhodišče za mojo nadaljnjo pot.

Metode, ki sem jih spoznala, sem kasneje uporabila tudi pri pouku. In so se dobro obnesle tudi pri otrocih!

Kateri od študijskih krožkov vam je bil najbolj všeč?

Velja, da prvega ne pozabiš (smeh). Raziskovali smo domačo vas: Budanje nekoč in danes. To je bilo leta 1996. To je bil krožek, s katerim smo dosegli res lepe rezultate. Niti sami nismo vedeli, kaj smo dosegli, dokler nismo dobili zunanje potrditve, sporočila od zunanje evalvacije, da smo nekaj »prebili«, da smo prišli v procesu učenja do pomembnih novih spoznanj. Cilj, ki smo si ga zadali, je bilo glasilo, v katerem smo objavili budanjske zgodbe iz preteklosti in sedanjosti. A bolj kot sam cilj je bilo pomembno to, kako smo k učenju pristopili in na kakšen način smo cilj dosegli. Sodelavcem Andragoškega centra Slovenije je bil naš krožek tako všeč, da so eno srečanje posneli in ga uporabili v učnem kompletu za bodoče mentorje. Na to smo bili vsi člani krožka zelo ponosni.

Študijski krožek v Budanjah je bil organiziran in voden po vseh pravilih mreže študijskih krožkov in takih krožkov kasneje nisem več vodila. Sem pa pridobljena znanja uporabila tudi v drugih oblikah neformalnega izobraževanja, v raznih delavnicah, pri srečanjih po krajevnih skupnostih, v raznih društvih. Udeleženci delavnic so bili tako otroci kot odrasli, pri njihovi izvedbi pa so mi pomagali različni sodelavci. V projektu »Ptice kmetijske kulturne krajine – danes in nikoli več«, ki je potekal v letih 2010–2011 po različnih krajih v občinah Ajdovščina, Vipava in Komen smo opozarjali na ogroženost ptic, ki živijo na travnikih, njivah, v sadovnjakih, na vrtovih ... Udeleženci delavnic so se naučili, kako lahko tem pticam pomagamo, naredili so gnezdilnice, ki so jih namestili v svojih vrtovih in sadovnjakih, na »terenskih dnevih« so marsikatero redko ptico tudi v živo spoznali. Veliko delavnic smo izvedli tudi v okviru projekta Natura Branice, v katerem so prebivalci braniške doline in njene okolice spoznavali redke in ogrožene vrste, zaradi katerih je dolina Branice postala eno izmed evropskih varovanih območij omrežja Natura 2000. Naučili so se vrste prepoznavati in ohranjati njihovo življenjsko okolje. Le z ohranjenim življenjskim okoljem lahko ohranimo ogrožene vrste rastlin in živali. Takih projektov in delavnic, na katere so me povabili v različne kraje po Sloveniji, je bilo v preteklih letih kar precej in marsikje smo se učili po načelih, ki veljajo za učenje v študijskih krožkih.

Kaj so za vaše osebno učenje pomenile naravoslovne poletne šole?

Ja, skoraj 20 let sem vodila biološko-raziskovalne taborne za osnovnošolce in srednješolce iz vse Slovenije. Najprej so ti tabori potekali pod okriljem Zveze prijateljev mladine Ajdovščina, kasneje pa jih je Zveza za tehnično kulturo Slovenije vključila v svoj program »Gibanje znanost mladini«. Oni so poskrbeli za finančno plat, jaz pa za vsebino. Ti tabori niso bili samo popestritev počitnic učencem in dijakom, ampak smo na njih resno raziskovali naravno in kulturno dediščino. Tesno smo sodelovali z Zavodom RS za varstvo narave, kjer smo izvedeli, za katera območja ni veliko podatkov o redkih in ogroženih rastlinskih in živalskih vrstah. Tam smo potem raziskovali in naši podatki so bili kasneje Zavodu in raznim naravovarstvenim društvom v pomoč pri ohranjanju narave. Mladi mentorji so prihajali z univerze v Ljubljani in drugih slovenskih univerz. Večinoma so bili biologi, pa tudi geologi, geografi, arheologi in drugih »profilov«. Mentorji so imeli priložnost, da tak (neznani) del Primorske raziščejo, hkrati pa so **osnovnošolce in dijake uvajali v metode raziskovalnega dela**. Ta princip se je dobro obnesel. Ker pa so bile na taborih različne generacije otrok, dijakov in študentov, je bilo potrebno veliko medgeneracijskega usklajevanja. Seveda sem se na teh taborih tudi sama ogromno naučila: od vodenja heterogenih skupin in reševanja konfliktnih situacij do različnih metod raziskovanja in prepoznavanja rastlinskih in živalskih vrst, vrednotenja naravne in kulturne dediščine ... Včasih me kdo vpraša, koliko udeležencev teh taborov je po srednji šoli izbralo biologijo za svoj

študij. Niso vsi šli študirat biologije! Ampak to tudi ni najbolj bistveno! Bistveno je to, da imamo sedaj pravnike, ekonomiste in druge, ki imajo široko znanje o naravi. **Bistveno je to, da imamo naravovarstveno ozaveščene ljudi na različnih poklicnih področjih in da bodo svoje znanje o naravi uporabljali v svojih poklicih.**

Znanja o naravi res ne moremo zožiti le na tiste skupine, ki so strokovnjaki in strokovnjakinje na področju varstva narave. Kako bi lahko vaše izkušnje uporabili za ozaveščanje vseh ljudi (ne le otrok) o varovanju narave?

Imeli smo precej delavnic za odrasle. Včasih tudi preko otrok. Če je bilo organizirano izobraževanje za otroke, so prišli tudi starši in so aktivno sodelovali. So bile pa tudi delavnice samo za odrasle, npr. za kmetovalce ali za člane društev, ki so želeli izpostaviti neko naravno vrednoto, promovirati okolje kot turistično destinacijo ali pa »le« kot ohranjanje naravne dediščine, kot osvežitev znanja, prenašanje znanja o naravi in varovanju narave iz roda v rod. V okviru čezmejnega projekta »1001 kal, 1001 zgodba o življenju«, ki ga je vodil Zavod RS za varstvo narave v letih 2004–2007, smo poleg raziskav kalov izvedli tudi usposabljanje (tečaj) za »varuhe kalov«. Nekoč se je znanje o kalih prenašalo od starejših k mlajšim v vsakdanjem življenju, z napeljavo vodovoda pa kali niso bili več potrebni, veliko se jih je uničilo in znanje o njih je »zamrlo«. Z izginjanjem kalov pa so začele izginjati tudi rastlinske in živalske vrste, katerim so bili kali življenjsko okolje. Delavnice in predavanja o ohranjanju kalov¹⁰ so potekala v različnih krajih na Krasu in s temi tečaji nam je na Primorskem uspelo ohraniti znanje o vzdrževanju kalov. Nekateri udeleženci tečajev so se iz svojega otroštva spomnili, kako so kale obnavljali, in so svoje izkušnje predajali v skupini, nekateri udeleženci pa niso o tem nič vedeli in so prišli na tečaj, ker so npr. želeli pravilno obnoviti kal v svoji vasi. Ko smo na terenu praktično obnavljali kale, je bil to vedno dogodek za celo vas, na katerega so prihajali odrasli in otroci in tako se je znanje spet prenašalo iz roda v rod. To pomeni, da so se starši v skupini naučili nekaj novega o obnavljanju kalov in nato s skupnim delom, med samim obnavljanjem kala na terenu, prenesli to znanje in veščine svojim otrokom.

¹⁰ Kal je zbiralnik vode na Krasu.

Vi ste začeli tudi z neko prav posebno dejavnostjo z vrtnicami, kajne?

Moji interesi so res različni. Teme so različne, ampak pri vseh se pokaže skupni imenovalec. Rdeča nit je povsod enaka. Pred tremi leti sem se začela ukvarjati s posebnimi, **zgodovinskimi sortami vrtnic**, ki se jih ni dalo dobiti v Sloveniji. Na vrtu sem želela imeti romantično dišečo vrtnico, tako vrtnico, kakršna se pojavlja v pravljicah (smeh), o kakršni pojejo pesmi ... Takih vrtnic pa na trgu ni bilo. Najprej sem hotela tako vrtnico za svoj vrt. Potem pa sem jih ponudila še drugim. Sedaj imamo v okviru družinskega podjetja spletno trgovino in vrtnarijo zgodovinskih sort vrtnic. Rdeča nit, ki teče skozi vse moje življenje in tudi skozi to dejavnost, pa je izobraževanje. Izobražujemo vrtničarje, ki imajo radi nekaj drugačnega, posebnega. Najprej sporočamo ljudem, da take vrste sploh obstajajo in nato, kako se za take vrste skrbi.

Kje si lahko ogledamo vaše vrtnice?

Spletna stran ima enostaven naslov www.vrtnicekodele.si, v živo pa si jih lahko ogledate ob vikendih v naši vrtnariji v Budanjah.

Pri tako specialističnih področjih ste verjetno morali sami veliko iskati. Formalni študij na univerzi vam vseh teh znanj najbrž ni dal?

Samostojno iskanje in neformalno učenje po diplomi ima veliko težo v mojem osebnem in profesionalnem razvoju. Študij ti da neko osnovo. Res je, da je od vsakega posameznika odvisno, kaj bo med študijem sprejel. Če je dobra podlaga pripravljena, novo znanje »sede«, nova sporočila nagovorijo človeka, če si jih pripravljen sprejeti. Spominjam se profesorja, ki nas je spodbujal k spoznavanju narave na bolj neobičajen način: tako da greš v naravo, da ji prisluhneš, da si izbereš eno žuželko, ji slediš, da se poskušaš vživeti v neko drugo živo bitje ... Meni je to zelo »sedlo«. Tudi pri specialnih didaktikah sem znanje sestavljala z izkušnjami. Poučevala sem namreč že pred diplomo. Znanje lahko pridobiš, sploh danes, ko je toliko dostopnih virov. Splet se mi zdi odlično orodje za črpanje znanja iz vsega sveta, vendar moraš o sprejetem tudi premisliti.

Delo z vrtnicami, kar smo prej omenjali, je eno tako področje, o katerem je v Sloveniji razmeroma malo znanja, zato sem vezana na svetovni splet.

Se povezujete tudi z drugimi ljubitelji vrtnic in strokovnjaki?

V Sloveniji se povežem z ljubitelji vrtnic in s strokovnjaki preko dveh društev: Društva ljubiteljev vrtnic Slovenije in Goriškega društva ljubiteljev vrtnic. V Sloveniji je le nekaj strokovnjakov, ki se spoznajo na zgodovinske sorte vrtnic, zato se moj krog poznanstev širi v Evropo. Za tako specifično znanje je nujno, da iščeš informacije po svetu.

Če imamo Pipistrel v razvoju tehnologije, če imamo gradove v arhitekturi, kaj bi lahko pomenile vrtnice kot naravna dediščina za razvoj Vipavske doline? Poleg užitkov v vonju in lepoti cvetja na domačem vrtu lahko ponudijo tudi impulz za zelena delovna mesta?

Kar nekaj ljudi se zanima za izdelovanje izdelkov iz vrtnic. Pri meni so se oglasili z vprašanji, katere vrtnice imajo več eteričnih olj in so bolj primerne za predelavo. Ljudje so zasadili nasade. Nekaj zametkov je že. Tudi nekaj turističnih kmetij se ukvarja z vrtnicami, vrtnice uporabijo kot neke vrste terapijo. Polurni sprehod skozi nasad vrtnic deluje sproščujoče kot aromaterapija. Na koncu sprehoda si poln energije, saj vrtnice delujejo zdravilno na sprehajalca. Ni nujno, da bi se ukvarjali z veliko industrijsko predelavo vrtnic, lahko so to manjši nasadi, ki s spremljajočimi aktivnostmi nudijo možnosti za zelena delovna mesta. Narava je razvojna spodbuda. Z vrtnicami se v naši vrtnariji sedaj ukvarjajo mož in sinovi in upamo, da bomo lahko v prihodnosti koga še zaposlili. Tako tudi pri naši dejavnosti razvijamo nova zelena delovna mesta.

Pred podjetjem, ki se ukvarja z zgodovinskimi sortami vrtnic, ste ustanovili zavod z zelo zanimivim imenom: Rdeči apolon. Zakaj prav Rdeči apolon?

Zavod Rdeči apolon je zavod za raziskovanje, ohranjanje in interpretacijo dediščine, ki je trenutno manj dejaven. Ustanovila sem ga pred 8 leti, ker sem začutila, da je v Vipavski dolini veliko volje, da bi ponudili nove turistične produkte in da bi se vključevali v evropske projekte, vendar je premalo znanja. Ljudje morajo ugotoviti, kaj je v njihovem okolju, kar je zanimivo. Kot biologinja govorim z vidika žive narave. Npr. turistične kmetije, ki so na varovanem območju, imajo zanimive rastlinske in živalske vrste, pa jih ljudje ne poznajo dovolj, da bi jih vključili kot del svoje ponudbe, ne znajo jih izpostaviti kot dodano vrednost in tudi prek tega zaprositi za projektna sredstva. Ljudem se zdi, da rastline in živali, ki jih vsak dan srečujejo v okolici svojega doma, nekaj samo po sebi umevnega in niti ne vedo, da so nekaj posebnega. Zdelo se mi je, da prav to manjka: da ljudem nekdo pokaže, kaj je v njihovem okolju posebnega in kako lahko pridobijo sredstva, da bi to posebnost ohranjali, nekaj

razvili in si ustvarili zeleno delovno mesto znotraj njihovega kmetijskega gospodarstva. Ker govoriva o učenju, naj omenim zanimiv pojav. Če denimo nek kmet pridobi sredstva za zaščito določenega metulja, ki živi na njegovih travnikih, se mora npr. naučiti drugače organizirati košnjo. Vse spremembe so povezane z učenjem.

Precej je mladih diplomantov, ki ne vedo, kako bi uporabili svoje znanje, kako si lahko ustvarijo svoje delovno mesto. Tako je nastal Rdeči apolon. Ime pa je dobil po metulju, zavarovani, redki, ogroženi vrsti, ki je endemična podvrsta nad Budanjami na pobočjih Gore. Ime »apolon« vključuje dvojnost: naravo/naravno dediščino in kulturo/kulturno dediščino, je ime metulja in je ime božanstva. Naš zavod naj bi združeval oboje. Pomagali smo kar nekaj društvom pri razvoju novih turističnih produktov in kandidiranju za evropska sredstva, mladim diplomantom pa do (vsaj začasnega) delovnega mesta in prvih delovnih izkušenj.

Kako vi vidite vlogo izobraževanja pri ozaveščanju ljudi in razvoju odnosa do narave, še posebej, ker ste sedaj v vlogi ravnateljice osnovne šole?

Mislím, da se dà z izobraževanjem vplivati na otroke in starše. Po mojih izkušnjah je bila šola in vloga učiteljice biologije zelo pomembna pri odločanju za poklic in razvoju mojega odnosa do narave. Osnovna šola je temeljno mesto, kjer se vzgoji odnos do znanja, do narave, do ljudi. Poleg prenosa znanja je potrebno vzgajati tudi odnos do znanja in učenja. Če je bil pojem vseživljenjsko učenje pred dvajsetimi leti še razumljen kot modern izraz in je bil neka novost, je danes to nuja. O tem nimamo kaj debatirati (smeh). V svojem življenju sem zamenjala že nekaj zaposlitev oziroma karier, to pa je povzročilo spremembe v načinu razmišljanja, ne le v načinu dela. Začela sem s poučevanjem biologije v osnovni šoli za odrasle na Ljudski univerzi v Ajdovščini, kasneje sem kateder zamenjala za delo naravovarstvenice, zadnja leta sem v mednarodnih projektih razvijala interaktivna orodja, ki učencem in učiteljem pomagajo prepoznavati rastline in živali, učila sem se podjetništva, sedaj sem ravnateljica osnovne šole ... Vsako delo je terjalo novo znanje. Vseživljenjsko učenje je meni nekaj povsem logičnega. Kdo ve, česa vse se bom še lotila v življenju!

V svojih izjavah velikokrat poudarite, da so mladi inovativni, da so učenci inovatorji. Kako bi jih navdušili za nov odnos do narave, za spremembo načinov ravnanja do narave, da bi bilo so-čutni do naravnega okolja in se odmaknili od potrošništva?

Otroci so inovativni. Rabijo pa sogovornika! Že več let koordiniram delo mladih raziskovalcev – osnovnošolcev na regijskem nivoju. Pomagam učiteljem in mentorjem, kako naj mlade raziskovalce usmerjajo, kako naj si zastavijo raziskovalno delo. Mladi imajo veliko idej, potrebujejo pa nekoga, da jim pomaga ideje izpeljati. Mentor ima pomembno vlogo, da mladim ponudi roko, da jih pelje naprej, da vedoželjnost ne zamre. Ali pa se samo potuhne? Vedoželjnost in ustvarjalnost namreč prideta na plan v drugih okoliščinah. Če je včasih veljalo: pojdi v šolo in imel boš službo, danes to ne velja več. Otrokom pravim, naj se učijo – po formalni ali neformalni poti – in naj pomislijo, kaj bi radi delali, kaj lahko prispevajo, kaj lahko svetu dajo. Tisti, ki bodo ohranjali vedoželjnost in bodo dojeli, da si sami ustvarjamo delovna mesta, da je potrebno iskati nove načine delovanja, bodo hitreje napredovali, hitreje se bodo znašli s svojo ustvarjalnostjo. Vedno več bo zelenih delovnih mest, razvijali se bodo novi profili, ki jih še ne poznamo. Ravno povezanost z naravo je pomembna. Ljudje ne moremo biti ločeni od narave, smo ena izmed vrst na tem svetu in smo del narave, pa čeprav si v glavi predstavljamo, da je drugače. Ni drugače. Samo v sozvočju z naravo bomo lahko kot vrsta preživel. Če si mislimo, da se lahko iz tega izklopimo, se motimo.

Pogovarjala se je Nives Ličen.

Ruj na Krasu
Vir: Nada Ličen

Zeleno izobraževanje skozi zgodbo biologa in filozofa

INTERVJU Z LJUBOM MOHORIČEM

VARSTVO NARAVE – DOSEČI STANJE, KO BO DUH VAROVAL MATERIJU

Ljubo Mohorič je svojo življenjsko pot iz Čekovnika, kjer se je rodil kot peti od trinajstih otrok, po končani osnovni šoli najprej začel kot vajenec v rudniku živega srebra v Idriji, nato šolanje nadaljeval na srednji vojaški šoli v Banja Luki, po izstopu iz vojaške službe diplomiral na Filozofski fakulteti na Oddelku za filozofijo in sociologijo, kar je bil v bistvu prehod iz vojaškega načina razmišljanja in življenja, kasneje pa je magistriral na Biotehniški fakulteti v Ljubljani.

Zanima me, kaj te je tako prevzelo, da si kar nekaj let svojega aktivnega udejstvovanja posvetil Ljubljanskemu barju in se s tako zavzetostjo lotil njegove zaščite?

Ljubljansko barje sem »odkril« v začetku devetdesetih let. V moje življenje je vstopilo nenadoma in v vsej svoji razsežnosti in skrivnostnosti. Odkrival sem ga v obsežni strokovni in poljudni literaturi, odkrival sem ga v njegovi naravni zasanjanosti, prikritega v zaraščajočem vrbovju ter krhlikovju in zakritega z jutranjimi meglicami. Mnoga rana jutra in pozne večerne ure sem preživel na njem in ga spoznaval v vsej njegovi krajinski in biotski pestrosti ter minljivosti. Spoznal sem ga kot resnično edinstveni naravni prostor in enkraten ekosistem, ki v sebi nosi ne le mnoge biotske posebnosti, temveč tudi izjemno bogato geološko, zgodovinsko in tudi duhovno (mitološko) dediščino. Kot filozof sem ga doumeval skozi hegeljansko prispodobno kozmičnega uma, ki se v podobi Barja kaže kot bogastvo njegovega upredmetenja, kot način, kako se nam on sam prikazuje in razodeva. Barje je bilo takrat zame eno najbolj zanimivih področij med Ljubljano na severu, Igom na vzhodu in Vrhniko na jugu. Sicer pogreznjeno med mnoge osamelce me je zlasti v spomladanskih in jesenskih dneh privabljal z neverjetno energijo in lepoto.

Takrat sem se na osnovi palinoloških raziskav dr. L. Šerclja dokopal do prvega računalniško izrisanega pelodnega diagrama v barvah. Šlo je pravzaprav za zanimivo in nazorno upodobitev večtisočletnega dogajanja v okolici Barja in na njem s pomočjo dobro ohranjenega cvetnega prahu v barjanski šoti. Spoznal sem, da se prav v šoti, v tej nenavadni večtisočletni usedlini barjanske vegetacije skrivajo

pravzaprav vsi bistveni podatki o barju. Pod njo pa so bogate plasti jezerskih usedlin (glina), ostanki potopljenih dreves, okostij živali in nenazadnje tudi okoli dvajsetih kolišč. Zanimivo pa je dejstvo, da vse do danes ni veliko dokazov (okostij) o obstoju koliščarjev, ki so tu prebivali vse do poznega eneolitika.

V kakšni povezavi pa je pelodni diagram z Ljubljanskim barjem?

Barja kot mokrišča smo se Slovenci v nasprotju z opevanim alpskim svetom celo sramovali, in ne samo to, skozi stoletja smo ga uspeli dodobra predrugačiti; izsušiti, spremeniti v žitna polja ter pozidati in prepriati z mnogimi komunikacijami (ceste, avtocesta, železnica, izsuševalni kanali, smetišča, letališče ...). Prav pelodni diagram me je opozoril na mnoge skrivnosti barja in dogajanja na njem. Plasti šote in usedlin pod njimi, kot jih prikazuje poenostavljeni pelodni diagram, nam povedo marsikaj o razvoju preteklih vegetacij in dogajanju na samem Barju. Iz različnih globin vzeti vzorci šote vsebujejo cvetni prah (pelod) tistih rastlinskih in drevesnih vrst, ki so v času nastajanja šote uspevale v okolici barja in tako razkrivajo njihovo pogostost ter nihanja. Barje je namreč v šoti sposobno ta cvetni prah ohranjati več deset tisoč let. Iz različnih globin in količin tega cvetnega prahu pa je mogoče razbrati, kako se je skozi različne ledene dobe vpliv le teh odražal na pogostosti pojavljanja različnih rastlinskih in drevesnih vrst. Tudi stopnjo onesnaženosti okolja lahko ugotovljamo v šoti glede na vsebnosti strupenih snovi v plasteh šote. Vedeti moramo, da iz šotnega mahu in za barje tipičnih rastlin v tisoč letih pod zelo specifičnimi pogoji nastane le od 30 do 80 cm šote. Na osnovi debeline plasti šote ni težko sklepati na starost barja; žalostno je le to, da je človeku le v nekaj desetletjih uspelo te plasti šote popolnoma iztrebiti in celo onemogočiti nastajanje novih. Okrog 160 km² veliko Barje je postalo poraščena in kultivirana pokrajina z le nekaj ostanki »mrtvih« šotišč na Goričici pri Borovnici. Pravo in edino še »živo« barje je tako ostalo le majhno barje v kotanji osamelca Kostanjevica pri Bevkah, ki smo ga po razglasitvi za naravni spomenik poimenovali Malo Blatce, domačini pa so mu pravili Mali Plac.

Zakaj pa je na barju šota izginjala in na kakšen način ste želeli barje ohraniti?

Tudi do 6 m debele plasti šote so po prvih začetkih izsuševanja barja pred več kot dvesto leti začele hitro skrepenevati (sesedati, razpadati). Izsušeno in posušeno šoto so začeli intenzivno izkoriščati za industrijske namene, predvsem kot kurivo za topilnico svinca in sladkorja v Ljubljani, nekaj se jo je porabilo tudi za vrtnarjenje in steljo, pa tudi v zdravilne namene.

Nastajanje šote je dolgotrajno in zapleteno, vezano na občasno poplavljanje, voda mora biti mehka in kislá. Ohranjanje barij je zato dolgotrajen proces, vezan na celo vrsto dejavnikov v okolici – vlažno in stabilno podnebje, zastajanje vode, neapnenčasta tla itd. S tega vidika je bilo smiselno revitalizirati le ostanek še ne popolnoma uničenega – izsušenega šotišča na Kostanjevici pri Bevkah, ki je obdano z gostim sestojem odraslega jelovega gozda, vendar pa je bilo v privatni lasti in lastniki niso bili zainteresirani za njegovo ohranitev. Le v kotanji tega barja je bila zagotovljena zadostna količina ombotrofne vode, ki omogoča razraščanje šotnih mahov (sfagnumov) in s tem ponovnega nastajanja šote. Ohranjanje barja je bil predvsem družbeni problem, problem kako ljudi prepričati, da je njegova intrinzična vrednost večja od ekonomske. To pa ni bilo lahko in trajalo je kar nekaj let.

Ne gre pa le za šoto?

Nikakor ne. Na barje kot mokrišča so vezane nekatere značilne in danes zelo redke rastlinske vrste. Šota je le podlaga za razrast tipičnih barjanskih vrst mahov, insektivorne – mesojede okroglostne in srednelistne rosike, munca, rožmarinke, rumene perunike, mahovnice. Od živalskih vrst pa velja izpostaviti že zelo redko in ogroženo močvirsko želvo sklednico, ki je naša edina avtohtona vrsta želve. Na ekosistem Barja je vezan obstoj kar nekaj značilnih močvirskih ptic: veliki škurh, kozica, veliki slunj, trstnica, kosec, priba, uralska sova, smrdokavra, bobnarica in druge.

Ob tem sem spoznal tudi bistvo fichtejanske filozofske trditve, da subjekt določa oz. odkriva objekt in ne obratno. Človeški um odkriva v zunanjem svetu samega sebe, od njegove spoznavne moči je odvisno, kako globoko bo prodrl v zakonitosti objekta in ga na ta način spoznal v njegovem intrinzičnem pomenu.

Spoznal sem, da je bilo Barje, ne glede na svoje izjemne lepote in biotsko ter krajinsko pestrost, tako močno preplavljeno z ekonomskim interesom, da se je človeški um dobesedno zameglil od izredne želje, da si ga čim prej podredi. Človek je danes šel tako daleč, da nima več pomislekov glede pravic drugih bitij in jim po potrebi odreče vse pravice, ki jih kot naravna bitja nesporno imajo. Gre za vprašanje ekološke etike, ki zagovarja razširjanje človekovih upravičenj tudi na vsa ostala bitja v naravi. In ne le to, le človek kot »vrhovno« moralno bitje jih lahko zaščiti ali jim teh upravičenj vsaj ne odreka. Prav zato, ker si je človek kot vrhovno moralno in svobodno bitje te pravice enostavno prisvojil kot samoumevne, je on tudi edino lahko odgovoren nasproti drugim bitnostim. Pred hudo dilemo smo danes, ko stojimo pred tem vprašanjem, koliko in katere pravice naj jim dopustimo; koliko in kaj naj dopustimo v uporabo tistim, ki so dejansko odvisni od prostora, v katerem živijo. Prav ob tem dejstvu, da se je človek skozi evolucijo pojavil na vrhu prehranjevalne verige kot najmočnejši člen, oborožen z razumom in puško, se sprašujem, če je Narava resnično umno urejena. To isto

vprašanje si je postavil že Aristotel, ko je razglabljal o teleološkosti. Po njegovem naj bi stvari in razvoj imele smoter. Dvomim, da je Narava vedela, zakaj je ustvarila človeka. *Človeka nikar*, je zapisal pesnik, filozof Schelling pa se je celo vprašal, zakaj je tisto nezavedno sploh postalo zavedno. Danes sem močno skeptičen, ko slišim že mantra »dajmo se učiti od Narave«. Tako tudi vprašanje aksioma, ki si ga zadnje čase vedno bolj pogosto postavljamo za izhodišče, da je narava učiteljica in da se učimo iz posnemanja narave, dopušča veliko tveganje. Kaj hitro lahko ugotovimo, da ne le v družbi, ampak tudi v naravi stvari niso urejene samo umno ampak tudi ne-umno in ne-racionalno. Gre za vprašanje, ali imamo mi aparat, s katerim bi lahko prepoznali bistvo naravnih zakonitosti, predvsem pa ali imamo izdelane kriterije, po katerih bi lahko ocenjevali pravilnost našega početja v njej. Obstaja velik razkorak med najstvom in kajstvom.

Kako in na kakšen način pa sodi k Ljubljanskemu barju ureditev Kuclerjevega kamnoloma pri Drenovem griču?

Geološka in palinološka vsebina Kuclerjevega kamnoloma je za razumevanje nastanka Ljubljanskega barja izredno pomembna. Brez dobrega poznavanja geotektonike, ki se izredno nazorno odslikava prav v tem gornjetriasnem kamnolomu je veliko lažje razumeti temeljna dogajanja pri nastajanju Ljubljanskega barja do zadnje ledene dobe. Kamnolom je izredno zanimiv tudi zaradi bogate fosilne biocenozo. Na območju tega kamnoloma je poleg nekaj vrst kamenin, med katerimi izstopa značilni črni apnenec, opisanih tudi preko dvajset vrst fosilnih školjk, med njimi ima *Trigonodus carniolicus* tudi locus classicus (klasično nahajališče). Na primeru razvoja teh školjk je mogoče opisati »neobičajno« smer evolucije – razvoja vrst. Prevladuje mnenje, da so se vrste v svojem nastanku praviloma razvijale divergentno, primer tega kamnoloma pa kaže tudi na prav nasprotno procese razvoja vrst – konvergenco – vrste so se zaradi oženja morskega življenjskega prostora vse bolj uniformirale in zbliževale. V kameninah tega kamnoloma je tako po presahnitvi morske plitvine ostalo pravo grobišče mnogih školjk, ki danes predstavljajo zanj značilno fosilno biocenozo. Prav to dejstvo mi je pozneje veliko pripomoglo pri oblikovanju delovnega naslova, s katerim smo se lotili ureditve in zaščite tega kamnoloma. V tistem času je bil kamnolom namreč že pravo lokalno smetišče.

Delovni naslov »Namesto smetišča naredimo svetišče« je postal zelo odmeven v lokalnem prostoru. Projekt ureditve kamnoloma je tako dobil edinstveno vsebino, prostor je bilo potrebno sakralizirati in mu dodati vsebino svetosti. Dejstvo, da je v njem pokopališče mnogih endemičnih fosilnih školjk smo dopolnili z elementi skulptur iz njegove kamnine, ki so nakazovali mitološke osebe, vezane na Barje: keltska boginja vode Aequrna, stopalo polboga Jazona, upodobitev rimskega boga barij Ahelosa, ž itd.

Vsekakor je šlo za izviren in inovativen pristop k varstvu naravne dediščine, ko naj bi duhovi preteklosti varovali – ščitili naravo pred uničevalnimi vplivi sodobnikov. Videz in vzdušje, ki bi ga na obiskovalca napravil tako urejen prostor, je nedvomno stopnjeval kulturo ohranjanja te naravne dediščine. Doseči tisto stanje, v katerem bo duh (kulturno dogajanje) varoval materijo (kamnolom), je bil temeljni namen predlagane ureditve Kuclerjevega kamnoloma. In uspelo nam je.

To pomeni, da je tudi pri ohranjanju narave in naravnih vrednot potrebno stalno iskati nove načine, saj je tudi varstvo narave vpeto v duh časa, ki pa je pogosto nemiren in nepredvidljiv.

Vsaj del narave, ki so jo generacije pred nami spregledale in razvrednotile iz čisto vsakdanjih nagibov oz. iz potrebe po preživetju, je bil tako ohranjen. Barje na Kostanjevici je bilo zavarovano kot naravni rezervat, torej z visoko stopnjo omejitvev in s tem mu je bil povrnjen status divjine. To je stanje, v katerem narava sama poskrbi zase, brez vpliva človeka. Žal pa je takih območij na našem planetu vse manj in vse premalo.

Sodobno varstvo narave pa tudi okolja nasploh že dolgo ni več le razglašanje določenih delov narave za zavarovana območja. Že kar nekaj deset let se ta problematika obravnava celoviteje in teoretično bolj poglobljeno, predvsem pa interdisciplinarno. Poznavanje ekonomskih, religioznih, filozofskih, pravnih in etičnih razsežnosti varstva narave je dandanes nujno zaradi osvetlitve vzrokov njene degradacije.

Če te prav razumem, si o problemu ohranjanja naravne dediščine razmišljal tudi z vidika etike in filozofije?

Da so bila prav močvirja in z njim tudi barja prva na človekovem udaru, pravzaprav ni nič čudnega. To so bila nasploh za človeka nekoristna in tudi nevarna območja, polna mrčesa in blata, pa zato tudi neugledna in turobna.

Ob takem spoznanju sem se zavzel, da je nujno nekaj tega prostora (barja) izvzeti iz običajne rabe in revitalizirati ter prepustiti naravi in njenim prebivalcem, tako rastlinam kot živalim. Vprašal sem se, komu je še mar za mešinko, rosiko, šotni mah ali močvirsko želvo sklednico? Izkazalo se je, da so še ljudje, ki jim je do tega, da se vendarle nekaj tega ohrani tudi zanamcem. V društvu »Rosika« smo takrat (1992) uspeli revitalizirati majhno barje na Kostanjevici pri Bevkah kot naravni rezervat Malo Blatce, Kuclerjev kamnolom pri Drenovem Griču in t. i. Jurčevo šotišče pri Bevkah. Nekaj let pozneje se je prav iz tega uspešno izvedenega »projekta« razvila zamisel in pobuda za razglasitev celotnega Ljubljanskega barja za Krajinski park Ljubljansko barje. Seme je padlo na ugodna tla, čeprav je na kalitev čakalo več kot deset let.

Ni dvoma, da je človek v preteklosti in tudi še danes naravo obravnaval s svojega zornega kota, torej antropomorfno in antropocentrično. V tem pomenu je že pri starih Grkih nastal izrek Antrophos metron panton – človek je merilo vseh stvari. Etičnost razmišljanja o upravičenosti delitve narave na koristno in škodljivo je v novejšem času naletela na zahtevo po razširjanju etičnega tudi na druga bitja stvarstva. C.D. Stone se je že pred več kot 40 leti zavzemal za razširitev moralne skupnosti ne le na rastline in živali, ampak naj bi družba dala legalne pravice tudi gozdovom, oceanom, rekam, celo fosilom in kamninam. Taka in podobna prizadevanja so potrebna zaradi demitologizacije človeške vzvišenosti nad naravo. Tudi Frančišek Asiški se je boril za prevrednotenje sicer prevladujočih nazorov o izjemnem in vzvišenem položaju ljudi v kozmosu in seveda tudi proti pojmovanju, da so vse stvari in narava tu zato, da jih ljudje vzamejo v posest ali si jih podredijo. Še več, že v starodavnem Epu o Gilgamešu izvemo, kako je človek naredil izvirni greh celo nad svojo božjo naravo. Človek je najprej ustvaril in nato ubil svojega boga gozdov, da bi se lahko polastil cedrovih gozdov.

Po zaslugi številnih naravovarstvenikov in etikov se dandanes vse bolj govori o intrinzični vrednosti narave, o nje vrednosti po sami sebi, zaradi same sebe. Narava je vrednota sama po sebi, ne glede na to, kakšne attribute ji človek predpisuje.

Pragmatični, ekonomistično eksploatacijski odnos do narave pa bistveno zožuje njeno ekološko funkcijo. Ena od značilnosti ekološke krize, ki se jo je treba zavedati, je dolgoročnost posledic in kumulativnost učinkov, ki so »neopazni« za eno samo generacijo. Ekonomija in ekologija pač ne gresta skupaj z roko v roki.

Zadnje čase večkrat gledaš na Vipavsko dolino iz zraka. Opažaš kakšne podobnosti med njo in Ljubljanskim barjem?

Res je. Oba pogleda sta lepa, enkratna. Pogled na Ljubljansko barje s Krima ali s cerkvice Sv. Ane pri Preserju me prav tako prevzame kot pogled na Vipavsko dolino z jadralnega padala. Ko tako pogledaš na svet pod seboj iz ptičje perspektive, dobiš širši pogled na pokrajino in se ti pogled razprostire predvsem na geografsko in orogenetsko sliko prostora. Med obema dolinama je veliko podobnosti. Obe ležita vkleščeni med okoliške hribe, po obeh se pretakata reki (Ljubljanica, Vipava), obe sta doživeli temeljito melioracijo, po obeh se skoraj po sredini vijeta avtocesti, obe imata smetišče in bolj na robu številna naselja. Razlika je tudi v tem, da je Ljubljansko barje po sredini posejano z skoraj dvajsetimi osamelci, kar priča o njegovem drugačnem nastanku. Z vrha gledano sta obe kotlini vsaj poleti precej zeleni, dodobra obdelani in »izkoriščeni«. Malo me stisne pri srcu, ker vem, da tak »red« zahteva veliko strojne obdelave, velike količine umetnih gnojil in še več različnih škropiv, ki jih tudi najhujša burja ne more odpihniti. Nedavno mi je znanec potarnal, da že več let ni slišal petja jerebic,

njihov »ped pedi« se več ne oglašaja, ni značilnih kitic jerebic. Da, Ljubljansko barje je postalo Krajinski park in tam bo morda ta spev še slišan in kosec se bo še oglašal v večerni travi z značilnim »kreks, kreks«, iz Vipavske doline se bo morda moral človek nekoč odseliti sam, saj ne bo več primerna za njegovo bivanje.

Pa saj ni mogoče, da bi se razumnemu bitju v umno urejenem svetu to lahko zgodilo, bitju, ki se je tako pridno učilo od Narave.

Pogovarjala se je Boža Bolčina.

Siva čaplja na Vipavi (zgoraj) in srnjak na Krasu (spodaj)

Vir: Nada Ličen

